

TOPOGRAFICKÝ POPIS

všech osad hejtmanství

KRALOHRADECKÉHO,

jenž

obsahuje soudní a berní okresy:

Kralohradecký, Hořický a Nechanický.

Sestavil

JOSEF HORÁK,

učitel druhdy na hlavní, nyní na občanské škole v Hořicích.

1877.

Tisk L. Pospíšila v Hradci Králové. Nákladem c. k. okresní školní pokladny.

Připomenutí.

Vyzván slavnou c. k. okresní školní radou Kralohradeckou, vzal jsem na sebe při poradě učitelské, dne 3. června 1873 konané, úlohu, sestaviti zeměpis okresního hejtmanství Kralohradeckého, jenž by škole a domovu příhodný byl.

Ačkoli jsem v téže poradě přislíbil, že dílo to v jednom roce vyhotovím, nebylo mně přec možno, danému slovu dostáti, poněvadž mimo obtíže dílo samo mnohem větší býti se objevilo, než na první pohled pomysliti se dalo.

Sestavuje dílo to, obracel jsem zvláště zřetel k národnímu školství, ku statistice obecní a farní, k poloze zeměpisné a k dějinám místním, též k domácímu a polnímu hospodářství, k průmyslu a obchodu atd.

Bych úkolu sobě danému tím lépe vyhověl, procestoval jsem sám všecky téměř dědiny téhož hejtmanství, hledě se všude přesvědčiti o směru každé jednotlivé obce, útvaru půdy, výšin, rovin, řek a rybníků; mimo to vážil jsem pilně ze zpráv a popisů, jež mně z rozkazu a nařízení slavné c. k. okresní školní rady páni učitelé z jednotlivých obcí zasílali.

Dějiny místní čerpal jsem z nejvybranějších spisů, jako: ze slovníka naučného a topografického,

z dějin města Hradce Kr. od P. Solaře, z hojných zápisků města Hořic a dějepisu města Miletína od P. Lad. Jos. Jandery, z topografie od Schallera a Sommera (Königgrätzer u. Bydžower Kreises) a j. v.

Na konec přátelské vzdávaje díky všem pp. spolubratřím za podporu všelikou u vypracování celého díla, žádá v úctě podepsaný ve prospěch věci samé, by, kdokoli nesprávnost nějakou, anebo chybu v něm by nalezl, si nelenoval, jemu věc oznámiti, aby možnáli při opětném vydání, opravena býti mohla; neboť věc, jež hlavně učitelstvu téhož hejtmanství má se dostati do rukou, má býti bezvadná, určitá a správná. Úsudek o věci zůstavuji P. T. pp. představeným a milým kollegům svým.

V Hořicích, dne 10. května 1876.

JOSEF HORÁK.

Politické hejtmanství

„HRADEC KRÁLOVÉ."

Jméno, poloha a hranice.

Hejtmanství „Kralohradecké" má jméno své od města Hradce Králové, který již za vlády lechů a vladyků hlavním (župním) sídlem krajiny té byl, pak ale též a sice od r. 1356., kdy za panování císaře Karla IV. země Česká na 12 krajů rozdělena byla, až do r. 1751. sídlem stavovských hejtmanů téhož kraje býti nepřestal. — Ačkoli téhož roku za vlády Marie Terezie*) místo stavovských hejtmanů hejtmanové krajští nastoupili, zůstalo přec město Hradec Králové téměř nepřetržitě sídlem vlády politické téhož kraje.

Hejtmanství to leží v severo-východní části země České, a hraničí na severu s hejtmanstvím Vrchlabským a Kralodvorským, na východu s Kralodvorským a Novoměstským, a na jihovýchodu s Rychnovským, na jihu s Pardubickým a na západu s Novobydžovským a Jičínským.

Velikost a počet obyvatelstva.

Celé hejtmanství, jehož severní délka 3·717 a západní šířka 3·454 miriametrů obnáší, zaujímá povrch 6·837☐ miriametrů, na němž dle posledního sčítání lidí r. 1869. žije 84.791 obyvatelů v 153 katastrálních a v 136 politických obcích s 10.963 domy. **)

Jazyk veškerého obyvatelstva jest český.

---

*) Té doby rozdělena byla země Česká na 16 krajů.

**) Odtižením kat. a pol. obce „Velko-Bělčské" (r. 1873.) od c. k. hejtmanství „Pardubického" a přivtělením téže k c. k hejtmanství „Kralohradeckému" vzrostl počet obyvatelstva na 85.144 duší.

Části hejtmanství.

Hejtmanství Kralohradecké zahrnuje v sobě tři soudní a rovněž i tři berní okresy: Kralohradecký, Hořický a Nechanický.

Povrch půdy, hory a roviny.

Povrch půdy skládá se větší částí z rovin, které na jižní straně velmi jsou rozsáhlé, a jen výše k severu v pahorkovitou a hornatou krajinu se mění. Nejseverněji po hranicích hejtmanství Kralodvorského a Vrchlabského táhne se po pravém břehu Labe předhoří „Krkonošské," které na vrchu Zvičině nad Třebihoští dosahuje výše 692·23 metrů; jižněji mezi Miletínem a Hořicemi táhne se po celé čáře od Bohanky ke Konecchlumí podhoří „Chlumské," dostupujíc na Bohance výše 417·23 metrů, u Vojic 411·54 metrů nad hladinou mořskou.

Nejrozsáhlejší nížiny a roviny v okresu Kralohradeckém jsou v poříčí Labe a Orlice; celý téměř okres Nechanický a jižní část okresu Hořického jsou pahorkovité roviny. Malebná údolí nalézáme v severním poříčí Bystřice a Javorky; rozsáhlou kotlinu v okolí Miletínském a Polickanském.

Vodstvo.

Vodstvo zdejší rozpadá se: *a*) v řeky, *b*) v rybníky.

Východní část hejtmanství protéká staroslavné Labe, jež pod Hradcem Králové značnou řeku Orlici pohlcuje.

Ostatní řeky náležejí oběma druhým okresům a sice: Bystřice Hořickému a Nechanickému, Javorka č. Zlatnice Hořickému.

Největší rybníky jsou v okresu Hořickém: Ostroměřský č. Podhrázský, Bašnický a Natuzní (v Třebověticích), — pak v okresu Nechanickém: Kozinec u Sadoví, Velký Lhoták (u Starých Nechanic) a jiné.

Podnebí.

Ačkoli v celém hejtmanství mírné a totéž podnebí se jeví, nelze přec upříti, že povětrnost velice se mění; neboť jižní část okresu Hradeckého jest mnohem teplejší, než severní část okresu Nechanického a než celý okres Hořický.

Rozdílnosť ta působí zvláště v plodiny polní, které v jižní části okresu Hořického o 8 až 12, v hornatém severu pak o 12 až 16 dní později dozrávají. Větrové často velice se mění; nejvíce převládá západní, pak východní vítr; tento přinášívá, jako vždy a všude, jasnou a stálou povětrnosť, onen déšť a mokro. Bouřky a krupobití některého roku z husta se opakují.

Plodiny.

Co plodin se týče, jest hejtmanství Kralohradecké dosti bohaté, a příroda sama obdařila je hojně dary svými. Nerosty zastoupeny jsou pískovcem a čedičem v okresu Hořickém, hlinou na vyrábění kamen, nádobí hrnčířského a cihel. Větší část hejtmanství honosí se nejen obilnými rostlinami všeho druhu, nýbrž i bylinami obchodními, jako — lnem a burákem, zvláště pak zeleninou, úrodnými stromy ovocnými a dosti zachovalými až dosavad lesy, i krásnými půvabnými lučinami.

Ze zvířectva vynikají koně, o jichž ušlechtění a čistokrevnosť vysoká vláda sama hlavně zřízením několika stanic erárních hřebců pečuje. Chov hovězího dobytka jest posud sem tam zanedbán. Čistokrevný dobytek chová se většinou jen v panských dvorech, méně u menších rolníkův.

I tu pečuje vysoká vláda, aby podporami okresních hospodářských jednot a příslušnými odměnami lid k ušlechťování hovězího dobytka povzbuzovala. Mimo to půjčuje a darem dává sama zemědělská rada okresním hospodářským jednotám býky výborného plemene pinsgavského, švýckého, bernského, holandského a jiné.

Ovce chovají se nejvíce ve dvorech panských, kozy u méně zámožnějšího obyvatelstva. Vepřový dobytek zhusta se naskýtá a krmí k prodeji a domácí potřebě. Včelařství dochází obliby a pěstováním bource (hedvábníka) tu i tam učiněn počátek. Chov drůbeže, kur, hus, kachen, holubů a krut všude jest valný; za to hyne zvěř polní zvláště tam, kde lesy více méně již jsou vymýtěny. Vysoká zvěř odchovává se jen v oborách, bažanti v bažantnicích.

Ptactvo všeho druhu jest po celém okolí rozšířeno. V řekách a rybnících loví se ryby obyčejného druhu, v Labi též lososy a sumci, v Bystřici a Javorce pstruzi a jiné druhy.

R. 1870. zaměstnávalo se dle úředních dát rolnictvím

a.) vlastníků 9.126, nájemníků 778, úředníků 117, služebníků 7011, dělníků 13.566, úhrnem 30598 osob;

b.) honbou a rybářstvím 25 osob.

Průmysl a obchod.

V průmyslu a obchodu stojí hejtmanství Kralohradecké na rovném stupni s mnohými kraji Českými, ano v nejednom ohledu, jako v zelenářství a sadařství, je i předčí. Totoť týká se ponejvíce části jižní, — v severu opět lnářství hlavním pramenem průmyslu tkadlcovského jest. Neméně podporuje zde průmysl bavlnictví a kamenictví.

Nejživnější prumyslová a obchodní města jsou: Hradec Králové a Hořice. Zejména prvé, spojeno ve čtyřech směrech železničnými drahami se světem obchodním, skvělé budoucnosti kráčí vstříc.

Dle úředních výkazů zaměstnává se:

a.) řemeslem 1008 podnikatelů se 32 úředníky a 3570 dělníky;

b.) tkadlcovstvím 759 tkadlců, 3 továrny se 22 úředníky a 3144 dělníky;

c.) koželužstvím a papírnictvím a j. 521 podnikatelů, 5 úředníků, 1151 dělníků;

d.) výrobou chemikalií a potravin 400 podnikatelů, 15 úředníků, 848 dělníků;

e.) hornictvím a hutnictvím 2 úředníci, 5 dělníků;

f.) obchodem 734 podnikatelové, 3 úředníci, 616 dělníků;

g.) při podniku přepravním 15 podnikatelů, 16 úředníků, 94 dělníci;

h.) při ústavu peněžním a kreditním 13 osob.

Prostředky spojovací.

Podporou průmyslu co spojovací prostředky jsou erární a okresní silnice, splavná Orlice s Labem, a železničné dráhy: Pardubicko-Liberecká s nádražími: „Hradec Králové a Předměřice,“ a severozápadní s nádražími: „Třebechovice, Hradec Králové, Syrovátka a Ostroměř-Hořice.“

Náboženství.

Náboženství, k němuž se obyvatelstvo hejtmanství Kralohradeckého přiznává, jest:

1. *Křesťansko-katolické* které velmi záhy po pokřestění Čechů r. 871. ve zdejším okolí se rozšířivši, pod správu biskupa Pražského náleželo. Již tehdáž zřízeno bylo v Hradci nad Labem arcijáhenství, jemuž podřízeny byly všecky farnosti kolem Hradce. V době husitské přestoupila sice největší část obyvatelstva po příkladu kněze Ambrože a pánův svých k víře pod obojí, a potrvalo v ní až do roku 1623., kdy opět víra katolická ožila a všeobecnou se stala.

Dle úředních zpráv r. 1870. přiznává se tu k náboženství křesťansko-katolickému 81.603 duší a 3 sjednocení Řekové. Vrchní správu celé diécese řídí od roku 1664. biskup Kralohradecký *) se sídlem v Hradci Králové a jeho konsistorium; po venkově bisk. vikariantní a farní úřady.

2. *Protestantské*, vzavši počátek svůj za panování císaře Josefa II., kdy po uvedení tolerancí roku 1782. jedna část k helvetskému, jiná k augsburskému vyznání se přihlásila. — Roku 1870. čítalo helvetské 1974, augsburské 711 duší.

Protestanté Kralohradeckého hejtmanství přiděleni jsou do Černilova, do Semonic a do Libštátu.

3. *Israelské* čili židovské v počtu 853 duší. Jsouce roztroušeni po obcích celého hejtmanství, mají sídlo své hlavně v Hořicích.

*) Základ ku zřízení biskupství v Hradci Králové, jež sem vlastně z Litomyšle přeneseno bylo, položen již r. 1653. císařem Ferdinandem III., ač uskutečnění jeho teprv v letech 1659—1664 za nástupce jeho Leopolda I. bylo provedeno. Od té doby zasedalo na biskupské této stolici 18 biskupův, a sice: 1. Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka; 2. Jan Bedřich hrabě z Waldsteina; 3. Jan Frant. Milčín, svob. pán z Talmberka; 4. Bohumír Kaponn, svob. pán ze Svojkova; 5. Tobiáš Jan Becker; 6. Jan Adam Vratislav, hrabě z Mitrovic; 7. Václav František Karel Košinský, svob. pán z Košína; 8. Moric Adolf vévoda Saský; 9. Josef Vratislav hrabě z Mitrovic; 10. Antonín Petr hrabě Přichovský, svob. pán z Přichovic; 11. Heřman Hanibal hrabě z Blümegen; 12. Jan Ondřej Kaiser, rytíř z Kaisern; 13. Josef Adam hrabě z Arco; 14. Jan Leopold z Haye; 15. Maria Tadeáš hrabě z Trautmansdorfů; 16. Alois Josef hrabě Kolovrat Krakovský, svob. pán z Újezda; 17. Karel Boromejský, svob. pán Hanl z Kirchtreu; a 18. Dr. Josef Jan Hais.

Školství.

Škol ku vzdělání mládeže čítá celé hejtmanství 61 a sice:

18 jednotřídních, 29 dvoutřídních, 7 třítřídních, 2 čtyřtřídní, 3 pětitřídní a 1 šestitřídní.*)

Mimo tyto jest v Hořicích škola občanská a soukromá israelská, v Třebechovicích průmyslová.

Město Hradec Králové, jež toho času zvláštní školní okres tvoří, má mimo školy obecné i vyšší školu dívčí, školy realné a gymnasialní, pak ústav učitelský a bohoslovecký.

Dle tříd služného jsou: 1 škola první, 2 druhé, 15 třetí a 43 čtvrté třídy. Dle tříd školného 34 v třídě třetí a 27 v třídě čtvrté. Žákovstvo počtem 12.101 vyučuje se v 129 třídách.

Síly učitelské: 41 učitelů řídících, 33 učitelů a 55 podučitelů zkoušených a nezkoušených.

Industriálních učitelek úhrnem 26.

Úřadové c. k. okresního hejtmanství.

Veškeré stávající úřady třeba rozvrhnouti na úřady zeměpanské a samosprávné. K prvějším náležejí úřadové správní čili administrativní: c. k. okresní hejtmanství a c. k. okresní školní rada v Hradci Králové; úřadové soudní, a sice: c. k. krajinský soud v Hradci Králové, pak c. k. okresní soudy v Hradci Králové, v Hořicích a v Nechanicích; — a úřadové finanční: c. k. berní úřady všech zmíněných tří okresů.**)

---

*) Mezi tím časem byla škola v Radostově zrušena.

**) C. k. okresnímu hejtmanství přísluší hlavně říditi věci vojenské a berní, dohlížeti společně s výborem okresním k obecním a veřejným fondům, rozhodovati o právu domovském, bdíti nad zdravotnictvím, poměry vodními a stavebními, též bonitbou, dohlédati k erárním silnicím, a vůbec rozhodovati o věcech, jež mu zákonodárstvím zvlášť přiděleny jsou. C. k. okresní školní rada má úkol, přibližeti ku zvelebení školství v jakémkoli směru, jmenovati a dosazovati učitelstvo, míti dozor ku vyučování, povolovati buď zařízení neb rozšíření škol atd.

C. k. okresní soudy vyřizují věci sporné a mimosporné, též trestní, leč nejsou li přikázány úřadům obecním anebo instancím vyšším.

C. k. berní úřady pak vypisují vybírání a vymahání c. k. přímých i nepřímých daní, přirážek a poplatků, vedou katastr a vůbec

S t a t i s t i k a.

Ku všeobecnému přehledu sloužiž tabulka, obsahující velikost a lidnatost, výměru orebné půdy, luk a rybníků, zahrad a vinic, pastvin, lesů a neplodné půdy každého okresu zvlášť a celého hejtmanství společně bez připojení obce Velko-Bělčské;" rovněž i počet dobytka, pak daní, počet domů a obcí kat. a pol., jak nalezeno bylo při poslední konskripci koncem r. 1869. a začátkem r. 1870.

---

všecky do finančního oboru sahající důležitosti vysokého eráru. Obor působnosti orgánů samosprávných spočívá hlavně na říšském zákoně, daném 5. března 1862, jímž vytknuta jsou základní pravidla, dle nichž obecní a okresní věci v zemích mimouherských na zemských sněmích pořádati se mají. Povinnost a působnost úřadů obecních obsažena jest v zřízení obecním ze dne 16. dubna 1864, a dělí se na působnost samostatnou a přenešenou.

Působnost samostatná zahrnuje: správu jmění obecního, péči o bezpečnost osoby a majetku, policii cestní, vodní, polní, zdravotní, potravní, dohled ku čeledi a dělníkům, k mravům, k stavbám a k ohni, konání trestního práva, péči o chudé, pak správu veřejných fondů.

Působnost přenešená obsahuje povinnost obecního úřadu, v jednotlivých případech neb určitých výkonech býti ku pomoci účelům správy veřejné. Co do působnosti okresního zastupitelstva a výboru nutno především vytknouti, že ony co orgány samosprávné vykonávají dohled k samostatné působnosti obcí, ku jmění obecnímu a okresnímu, k veřejným fondům, k okresním silnicím, a že oprávněny jsou na dotaz vysoké vlády neb k přání obyvatelstva vládě podati své zdání a návrhy. Mimo působnost tu přiděleny jsou úřadům těm ještě mnohé jiné věci a jiné rozličné a různé důležitosti.

A. Statistický přehled velikosti, plochy, obyvatelstva a výměry z r. 1869. a 1870.

Berní okres	plocha	Počet obyvatelů		Výměra											
		mužských	ženských	orné půdy		luk a rybníků		zahrad a vinic		pastvin		lesů		neplodné půdy	
	mirmtr			hktr.	ary.	hktr.	ary.	hktr.	ary.	hktr.	ary.	hktr.	ary.	hktr.	ary.
Hradec Králove	2·6473	17238	19395	16·380	6·78	3·212	73·09	514	69·26	1·413	50·25	3·760	37·35	1·064	34·69
Hořice	2·348	13760	15394	13·309	19·52	2 209	74·03	425	0·62	952	49·32	5·645	92·34	851	2·59
Nechanice . .	1·8416	8998	10016	11·816	31·72	1·683	69·11	326	3·79	1·090	3·26	3·087	0·55	561	46·74
Summa	6·8369	39986	44805	41·596	19·04	7·106	14·23	1 265	73·67	3·456	32.17	12493	30·24	2·476	84·02
	Úhrn	84791													

B.

Berní okres	Počet dobytka												Daně každého okresu bez mimořádné přirážky					Počet	Počet obcí	
	hřebců	klisen	valachů	hříbat až do 3 roků	býků	krav	volů	telat až do 3 roků	ovcí	koz	vepřového dobytka	včel (oulů)	pozemková	činžovní	třídní	živnostní	z příjmů	domů	politických	katastrálních
Hradec Kr.	6	1585	379	435	50	4868	548	3098	874	859	1734	591	101794	11282	8681	9741	9668	4389	53	55
Hořice	6	1148	243	367	43	5418	432	3423	2536	1511	573	1031	80051	2561	5879	7218	2819	4090	43	58
Nechanice	3	905	120	265	33	3568	505	2592	4927	453	825	397	67393	524	3330	4298	1998	2484	40	40
Úhrn	15	3658	742	1067	126	13854	1485	9113	8337	2823	3132	2019	249238	14367	17890	21257	14485	10963	136	153

Soudní a berní okres Kralohradecký.

Okres zaujímající plochu 2·6473 miriametrů s 37.663 obyvateli, leží v jiho-východní části celého hejtmanství, a hraničí na severu s okresem Jaroměřským, na východě s Opočenským a Kosteleckým, na jihu s Holickým a Pardubickým, a na západě s Nechanickým.

Celý okres sestává ze 4 měst, 53 katastrálních a 55 politických obcí, jež úhrnem čítají 4389 domů. — Celý okres tvoří pahorkovitou rovinu, která se severní a západní strany návrším ohražena jest, tak že celý svah, o nějž se východní a polední slunce opírá, k jihu se kloní, následkem čehož ani severní, ani západní větry rostlinstvu tak snadno uškoditi nemohou.

Nejvýše pne své temeno na severní straně pověstný Chlum 325·34 metrů nad mořem. Od Ruska k Slatině a dále k Třebechovicům táhne se malé návrší, které na Spáleném kopci nad Blešnem nejvyšší jest. V jižní části dostupuje Nový Hradec Králové výše 304·6 metrů.

Hlavní řeky, okres protékající jsou:

1. *Labe*, přitéká u Lochenic proti Skaličce z okresu Jaroměřského, — dělí celý okres na dvě části: západní a východní, pod Březhradem okres opouští a k Pardubicům spěje. Bývá na místě svého příchodu do okresu v čas velkého sucha tak mělké, že je bosou nohou lze přebřísti. V těch místech zdvíhá se po levém břehu stráň „Podědubská“ s trigonometrickým bodem 246·79 metrů nad mořem. Zde pohlcuje malou stroužku nazvanou Kalthauskou, a rovněž před hradbami pevnostními nepatrný potok skaličský. V Předměřicích vybočuje z něho náhon, který sesíliv se v Plotištích potůčkem „Melonka“ zvaným, dále k jihu spěje, kde pod Březhradem s hlavním řečištěm opět se spojuje. Na tomto kratičkém toku žene 7 znamenitých mlýnů, a zásobuje vodou dva cukrovary, strojírnu a papírnu.

2. *Orlice*, po Vltavě vodou nejhojnější řeka, a nejznamenitější všech přítoků labských, vstupuje do okresu pod Stěnkovem co soutok Orlice divoké a tiché, a u Hradce Králové pod pevností do Labe ústí. Po ní provozuje se velmi živá pltní plavba. Pod Třebechovicemi u Krňovic ústí do ní veliký a volný potok „Dědina,“ kterýž na Opočensku několik rybníků vodou zásobuje, — a před branou Moravskou u Hradce Králové nepatrný potok „Náhon“ z hájemství Velkobělčského. —

Mimo vody tekoucí, nacházelo se zde jmenovitě na bývalém panství Kralohradeckém mnoho větších a menších rybníků a sice: „Nový“ u Náhonu, „Plachta“ u Nového Hradce Králové, „Datlík,“ „Litan“ a „Roudnička“ mezi Kluky a Roudničkou, „Březhrad“ u vesnice téhož jména, a „Temešvar“ u Kuklen. — Z ostatních rybníků na bývalém panství „Smiřickém a Hořiněvském: u Ruska, Divec a Slatiny, pak z malých jezírek u Střebše a jinde, zbyly jen nepatrné močály a kaluziny. —

V přírodním oboru zastoupeno jest zde nejvíce rostlinstvo, nejvýdatnější to pramen výživy. Po pravém břehu Labe, počínajíc od Smiřic, táhne se úrodná krajina, od starodávna „zlatý prut“ zvaná, k Plačicům, Stěžerám až do jižní části okresu Nechanického. Ornice krajiny této jest hluboký náplav, který obsahuje hlínu s pískem. Vtomto náplavu daří se výborně všechen druh obilí a zelenina, jako: zelí, kapusta, cukrovka, cikorie, petržel, mrkev, cibule, zemčata, okurky, dobrý křen, rajská jablíčka a t. d. Severní půdy levého břehu Labe s načervenalou ornicí, táhnoucí se od Skaličky k Správčicům a k Vekoši, vyrovnají se skoro předešlým; ba i těžké a jílovité půdy kolem Černilova rodí dobrou pšenici a všechen druh obilí. — Východní část okresu od Librantic k řece Dědině a k Třebechovicům má mnohem lehčí a mělčí ornici, která, majíc ve spodní vrstvě buď jíl buď slinovinu, někde i opuku, nesnese ani přílišného sucha, ani mokra. Neméně úrodná jest jižní část po levém břehu Orlice od Třebechovic k Novému Hradci Králové, až po samý břeh Labe — zahrnující v sebe i okolí kolem Slatiny a Pouchova. Povrch půdy jest většinou písčitý a neúrodný a hodí se jen ku pěstování ovsa, žita, brambor — a částečně lnu. Ovocné stromy pěstují se nejvíce po hranicích celého okresu Nechanického, v Plačicích, v Stěžerách, ve Všestarech, v okolí Chlumu a Nedělišt, zvláště pak na Předměstí Pražském, kde založena jest marušovka s pomologickou zahradou.

Severní výšina nad Ruskem a Librantícemi, hlavně kolem Černilova, honosí se krásnými sady.

Velmi dobře dařilo by se stromoví na zlatém prutu od Lochenic až k Hradci Králové; — avšak obyvatelstvo téhož okolí hlavně pěstováním zeleniny pro větší výtěžek se zaměstnávajíc, ostatní zahradnictví zanedbává, a příbytky své pouze vinnou révou, rybízem, srstkou (angreštem) a jinými keři ozdobiti hledí. Nejchudší v tomto ohledu jest neúrodná krajina jižní, kde se nedaří stromoví

pro palčivosť půdy, ačkoli ku pěstování jeho dosti se přihlíží; za to však výšiny zdejší ozdobeny jsou rozsáhlými a dobře zachovalými lesy, (hajemství Kralohradecké, a Velkobělčské), v nichž se daří hlavně jen borovice a smrk, — méně habr a bříza, z čehož patrno, že si listnaté stromoví v půdě té nelibuje.

Severní a střední část levého břehu labského prostupovaly místem lesy velkostatku Smiřického, nyní jsou na větším díle vymýtěny. Okolí města Hradce Králové jediné půvabnosti dodává mladé lípové stromoví, na místě stinných stromořadí, která před válkou Rakousko-Pruskou r. 1866. vykácena byla.

Výborná luka téhož okresu táhnou se kolem pevnosti, v okolí osady „Farářství," po obou březích Labe až po Březhrad, mezi Kluky a Roudničkou u Střebše na poříčí Orlice a jinde.

Chov dobytka koňského jest na počet značnější, než v okresu Hořickém; za to však hovězího a bravu, totiž ovcí a koz mnohem méně.

Místopis okresu Kralohradeckého.

Hradec Králové nad Labem, starožitné, královské, krajské věnné město na stoku Labe s Orlicí a druhdy pevnosť se 234 domy, 5493 obyvateli, prostírá se 98·6167 kilometrů východně od Prahy, v 50° + 12′ + 38″ severní šířky a 33° + 29′ + 50″ východní délky, na podlouhlém pahorku směrem od západu k východu v rozsáhlé rovině ve výši 231·525 metrů*) nad hladinou mořskou. Nejnižší bod při ústí Orlice do Labe obnáší 182·4 metrů nad mořem.

Město to, druhdy velice rozsáhlé, mohutné a slavné, nabylo přetvořením na pevnosť rázu zcela jiného. Úzké a skoro vesměs dvoupatrové z cihel vystavěné domy mají většinou klenuté podsíně, které ale nyní se zastavují a v krámy přetvořují.

Středem města táhne se od západu k východu ve tvaru lichoběžníka velké náměstí, jež u prostřed krásná socha „Matky Boží" z r. 1717. zdobí; na východní straně stýká se s náměstím malým, a na západní straně s pláckem „Svatojanským." Mimo to jest v městě ještě plácek „děkanský, řeznický, seminářský" a v severovýchodním

---

*) dle Halašky.

cípu malého náměstí malá čtyřhranná prostrannosť „Kavčí trh,“ za nímž nyní úpravná zahrada s lázněmi se nachází.

Z velkého náměstí vede na severní stranu několik ulic a sice: seminářská, široká a úzká, kdežto jižní strana zahradami obroubena jest. Z plácku „Svatojanského“ vybíhá k jihu ulice Svatodušská a severovýchodně k c. k. okresnímu hejtmanství a k biskupskému semináři ulice dlouhá, která se táhne směrem východním až na malé náměstí, u prostřed něhož kašna se sochou sv. Jana stojí. Na jihozápadní straně, z ulice dlouhé, hned nad pláckem Svatojanským, počíná ulice řeznická, která na řeznickém plácku se končí. Jihozápadní stranou přijde se z velkého náměstí na plácek „děkanský,“ a z něho úzkou chodbou vedle samého pivovaru na „kozí branku,“ již zde r. 1831. tehdejší c. k. guberniální rada Rayl založil. Velké vojenské stavby stojí pod městem při pevnostních hradbách. Mezi těmito a městem vedena jest silnice, a možno dostati se do vnitra města nyní toliko branami „Pražskou“ a „Slezskou.“ Od brány Moravské vstupuje se klenutou chodbou do náměstí, kdež na chodbě čteme: Pro bono publico, t. j. ku všeobecnému prospěchu. Taktéž od severu (od vojenské pekárny) vedou schody vedle vojenské nemocnice do náměstí.

Památné a nádherné budovy zde jsou:

1. *Kathedralní a spolu děkanský chrám* Páně sv. Ducha na jihozápadní straně velkého náměstí, založen r. 1303. královnou Alžbětou, vdovou po Václavu II., vystaven z cihel v gothickém slohu, druhdy arciděkanský, od založení biskupství r. 1664. kathedrální č. sídelní, k němuž mimo Hradec Králové tyto obce přifařeny jsou: Lhota Malšova, Malšovice, Náhon, Svinary a Zámostí. Častými požáry, jmenovitě r. 1339., 1407. a 1509., stižen, podržel přece starobylý ráz, kterýž však rozličnými přístavky později všelijak setřen byl, až posléze za příčinou 200letého jubilea biskupství Kralohradeckého opraven a uměním znamenitého stavitele p. Šmorance z Chrudimi původní podobě své, pokud možno bylo, opět navrácen jest. Má dvě věže se 6 zvony, z nichž největší (75 centů) váží 4200 klgrmů a nese letopočet 1496, druhý „Novec“ na místě sv. Augustina od r. 1509. (28 centů) 1568 klgr. r. 1510., a třetí sv. Vojtěcha, (Žebrák, 34 centy) 1904 klgr. těžký, r. 1538. litý.

Vnitřní okrasa téhož chrámu Páně, dosud však neukončená, jest v pravém slova smyslu velkolepá, a bývala

druhdy ovšem nádhernější, než nyní. Ze starých památek zde jsou: starogothické sanctuarium z r. 1312—1322; cínová křtitelnice z r. 1421., z kláštera Podlažického u Chrasti sem přinešená, — sbírka několika starožitných zpěvníků (kancionálů), z nichž 2 české na pergameně semotam i zlatými literami bohatě psány jsou, — lampa před hlavním oltářem z r. 1640; obraz pobočního oltáře sv. Antonína od Brandla — a Panny Marie Pikartské s vyobrazením Hradce z r. 1680., a jiné krásné obrazy na obmítce (před hlavním oltářem a v zákristii). Památná budova této svatyně jest v gothickém slohu až do vrchu věží z cihel vystavena. Cihly ty jsou trvalivější kamene, tak že dle výroku znalců by chrám ten sotva veškeré pohromy jej potkavší byl přestál, kdyby jen z pískovce vystaven býval. Severně strmí „bílá věž“ z křídového pískovce (36°+1′+6″) 68·65 metrů vysoká, s nejtěžším zde zvonem, nesoucím jméno Augustina (175 centů) 9800 klgr. Stavba její datuje se z r. 1574. za panování císaře Maxmiliana II.

2. *Kaple sv. Klimenta*, papeže mučenníka, vedle bílé věže, byla prý dle Bienenberga teprv r. 1574. postavena, ačkoli někteří staří kronikáři původ její již z časů Bořivoje odvozují. V nynější podobě dal ji od r. 1714.—1715. tehdejší biskup hrabě Vratislav z Mitrovic na svůj náklad obnoviti, a biskup Hay kázal do ní přenésti kostru sv. Klimenta mučenníka,*) pro chrám Páně sv. Ducha určenou.

3. ***Kostel** sv. Jana Nepomuckého*, na zříceninách bývalého královského hradu, založený r. 1710. od biskupa Tobiáše Becker'a, jehož nástupce hrabě Vratislav stavbu kostela toho, jakož i alumnátu r. 1721. dokončil. Obraz sv. Jana Nepomuckého na hlavním oltáři vyvedl (dle úsudku znalců) výtečný umělec český Brandl.

4. *Chrám Páně „Nanebevzetí Panny Marie,“* jinak jesuitský, na jižní straně velkého náměstí r. 1666. dostavěný a po válce s Pruskem r. 1762.—1765., kdy větší část města popelem lehla, přestavený. Na jižní straně nachází se v něm kaple sv. Josefa. Vedle věž „Kropáčka,“ zvaná po měšťanu Kropáčovi, který prý tam první uvězněn byl. Slouží dosud za městské vězení. — Mimo uvedené kostely stávalo zde za starší doby ještě 14 jiných posvátných budov, dílem v městě, dílem na rozsáhlých předměstích, kteréž však jednak ve válce husitské a 30leté, jednak pře-

---

*) Jest to pravé rameno svatého Klimenta muč., jejž církev slaví v den sv. Cecilie t. 22. listopadu.

tvořováním města v pevnost za předešlého století rozbořeny jsou. *)

Jiné veřejné a památné budovy jsou: Biskupská residence, děkanství, obydlí kapitulního děkana a ostatních kanovníků; biskupský seminář, na místě starého hradu z předešlého století; dům č. 34. na schůdkách (nyní u Spuláků) s kaplí a věžkou od českých bratří vystavenou; bývalá kolej jesuitská, r. 1629. od svob. pána Fridricha z Oprsdorfu založená nyní gymnasium a vojenské komando (hlavní stráž); dům druhdy c. k. krajského úřadu, nyní vyšší dívčí škola; nová radnice s c. k. krajským soudem a okresním zastupitelstvem na velkém, a na malém náměstí dům obecný s věžičkou, v němž se občas nalézal obecní úřad a umístněny starožitné památky královské, mezi nimi i pás císařovny Alžběty, vdovy po Karlu IV. jmenovati sluší; nádherná realní budova na jihovýchodní straně pod městem r. 1874. vystavená; chlapecký seminář č. Boromeům v seminářské ulici; ústav pedagogický; škola obecná pro dívky s opatrovnou dítek;**) městský chorobinec a všeobecná nemocnice, (kteráž však r. 1874. zrušena byla a kdež nyní obecní úřad opět se nachází); plynárna a vodárna na Labi; — pak stavby erární a sice: vojenská nemocnice (v dlouhé ulici); severně pod městem vojenská pekárna; jižně kasárna jízdecká, veliká („vodičková“ pro pěchotu), a dělostřelecká; kazamaty na straně východní a severovýchodní, — pak dům fortifikačního úřadu. —

Hradec jest od roku 1664. sídlem biskupství a bisk. konsistoře a nejvyšších (druhdy župních) hejtmanů, později od roku 1751., když země Česká na 16 krajů rozdělena byla, úřadů krajských. Mimo c. k. okr. hejtmanství a c. k. krajský soud, je zde c. k. krajský, zároveň vyše-

---

**) Zejména: Kostel sv. Štěpána na Pražském Předměstí, sv. Jana Křtitele s klášterem minoritským v městě (rozbořen roku 1421.), sv. Anny na Pražském Předměstí s nemocnicí (r. 1766.), Matky Boží s klášterem dominikánským; sv. Jiří s klášterem panenským na Pražském Předměstí v křížové ulici; sv. Antonína na Mýtském Předměstí, (zašel ve válce 30leté); sv. Pavla na Slezském Předměstí; sv. Petra na Pražském Předměstí, (zbořen r. 1436., a r. 1778. docela odnešen; zvony z něho jsou v kostele na Kuklenách); sv. Mikuláše na Pražském Předměstí (zbořen r. 1436.); sv. Kříže na konci Pražského Předměstí r. 1436. částečně a v 30leté válce od Švedů úplně spustošen; sv. Voršily, zbořený od Husitů; farní sv. Vavřince, na Labi, zbořen ve válce husitské.

**) Pod správou sboru chudých školských sester de Notre Dame.

třovací a obchodní soud, státní zastupitelství, městský deleg. okresní soud, notářství, sběrací pokladnice, zároveň hlavní celní úřad II. třídy, finanční komisariát, berní úřad I. třídy a inspektorát, poštovní a krajský stavitelský úřad, a vojenské komando. Z ústavů veřejných: vyšší c. k. gymnasium s botanickou zahradou, vyšší reálka, pedagogium o 4 rocích, bohoslovecké semeniště, pak ústav k vydávání a rozšiřování dobrých spisů pro mládež „Dědictví Malických;“ — parní lázně v městě a na Pražském Předměstí, a vojenská plovárna. Ze spolků pak: zaniklá ostrostřelecká společnosť, divadlo od r. 1798., zpěvácký spolek „Slavjan,“ jednota „Sokol“ se sborem hasičů, a spolek vojenských vysloužilcův; spořitelna, záložna, úvěrní ústav a jiné. Znak města jest bílý lev v červeném poli s písmenou G. Mezi nadace, jichž je zde několik, náleží hlavně gymnasialní a sice: Hieserlovská, od hraběnky Evy Hieserlové, pro 9 studujících na gymnasium, ale zpěváků zároveň a hudebníků, kterým jest se vysvědčením z hudby vykázati a jisté ještě povinnosti konati; pak Prušovská a Protivovská; Teichlovská pro tovaryše a děvečky, z nichž každého roku jeden dostane 200 zl. r. č. a jedna 150 zl. r. č., pak dvě staré děvečky po 60 zl. doživotně; Helfertovská pro schudlé měšťany, Blažejovská pro dvě měšťanské vdovy, a Praského pro učenníky; hlavně pak po měšťanu Bartoníčkovi (Bartoníčkovská) pro dva mediky, ale Hradecké synky na universitě, z nichž každý po čas studií medicinských dostává ročně 300 zl., na promoci pak 600 zl.

Občanstvo vede v každém odvětví velmi rozsáhlý obchod; mimo to zaměstnává se obyčejnými řemesly, a z malé jen části rolnictvím, pěstováním zeleniny a chovem dobytka. Průmysl tu jest zastoupen měšťanským pivovarem, první českou kněhtiskárnou, která si za J. Hostivita Pospísila, v době probuzení, velkých zásluh o vlasť a národnosť českou získala, — pak druhou kněhtiskárnou z novější doby, 2 kněhkupectvími, továrnami na ocet a lihoviny, slavnou světoznámou dílnou na shotovování dechových hudebních nástrojů (Václ. Červeného).

Obchodu napomahají hlavně čtyři výroční trhy, z nichž každý osm dní trvá, a hlučné týdenní trhy na obilí; mimo to erární a okresní silnice ke všem hlavním stranám světa vedoucí; státní a severo-západní dráha s nádražím na Pražském Předměstí.

Dějiny Hradecké líčí „Naučný slovník“ str. 953. takto:

Hradec Králové jest jedna z nejstarších osad v České zemi a býval vedle Kutné Hory nejznamenitějším městěm ve východních Čechách, k čemuž již jeho velice příhodná a prospěšná poloha na pahorku u stoku dvou řek a uprostřed rozsáhlých, velmi úrodných rovin přispívalo. V šedé dávnověkosti slovanské bývalo na místě nynějšího Hradce Králové rozsáhlé pohřebiště pohanské. Dle Libušina soudu založil Dobroslav hrad Chlumec, který stál na místě nynějšího biskupského semeniště s kostelem sv. Jana. V pozdějších, historicky známých časech, byl Hradec Králové zemským hradem župním a sídlem arcijahenství.,

Župa Hradecká obsahovala rovinatou, dílem ladnou a úrodnou, dílem zase rozsáhlými lesy pokrytou krajinu na obou březích Labe dle toku jeho od Jaroměře až proti Pardubicům za Kunětickou Horou. Arcijáhenství pak Hradecké obsahovalo těchto 12 dekanátů: Hradecký, Jičínský, Dvorský, Bydžovský, Kladský, Dobrušský, Kostelecký, Broumovský, Chrudimský, Mýtský, Poličský a Landškrounský. Za toho času již nazýván Chlumec stále Hradcem. R. 1055. dostalo se Hradecko i s městem Hradcem v úděl Jaromírovi, jednomu ze synů Břetislavových; později zase Soběslavovi. V XIII. století usadili se tu Dominikáni, Minorité, rytíři němečtí a jeptišky Dominikánské.

Počet obyvatelstva byl se dosud valně rozmnožil, a když se Hradec v druhé polovici XIII. stol. v městskou obec dle německého spůsobu a větším dílem také s německými měšťany proměnil, přirostla znenáhla i rozsáhlá předměstí, podle břehův Labe a Orlice se prostírající, k němu. R. 1297. daroval Václav II. Hradci všecky domy na předměstí, z kterých až potud králové byli plat brali. Po smrti Václava II. dostalo se město se všemi důchody vdově jeho Alžbětě Polské, též Rejčkou nazývané. Ta po smrti druhého manžela svého krále Rudolfa I. († 1307.) dostala v držení také města Jaroměř, Vysoké Mýto, Chrudim a Poličku, od kteréhož času města tato věnnými se nazývala. Alžběta uvedla do města švábskou a rakouskou posádku, čímž arci mnoho zlého na město uvalila, však nahradila to jinou stranou. Majíc na zdejším hradě po 30 let svůj stálý byt,*) zvelebila nemálo sídlo své. Vystavěti dala nynější kathedralní chrám a městské hradby s věže-

---

*) **Odtud nazývána královnou Hradeckou a město samo „Hradec Králové."**

mi, jež později zbořeny jsou; též rozšířila hrad. Že pak pro nedostatek kamene mnoho z cihel se stavělo, nazval lid toto věnné město „Hradec Červený“ neb „Cihelný.“ Král Jan osvobodil r. 1321. obec Hradeckou na 7 let ode vší daně mimo daň toho roku již nařízenou, a to hlavně proto, aby snažnosti tím větší zdi a věže opravovati a stavěti mohli; spolu dal dovolení, aby ve třech královských lesích dříví k pálení vápna porážeti a vápno všude na čikoliv gruntech dobývati mohli. Zároveň přikázal purkrabí Hradeckému, aby měšťany při těchto jim udělených svobodách hájil. R. 1339. vyhořelo město, a tu dal obci král 4 lány lesa, aby domy vystavěti si mohli, k věčnému jmění a držení. Po 43 letech od smrti královny Alžběty osedla r. 1378. v Hradci zase vdova Karla IV., Alžběta, a žila zde plných 15 let až do r. 1393., kdežto 15. února zemřela.

Karel udělil r. 1372. měšťanům práva, se svým zbožím nemovitým dle vůle vlastní nakládati, roku pak 1378. přidal k tomu výtěžek z měření soli.

Roku 1407. zkazil požár velikou část města, hrad a kostely sv. Ducha a sv. Jana Křtitele; r. 1415. opět značných pohrom spůsobil.

V XIV. století Hradečti naklonili se hned s počátku všeobecné touze po opravě v církvi, s kterouž zároveň kráčelo horlení pro národnosť českou. Ruchu toho vůdcem byl kněz Ambrož.

Když tedy po smrti krále Václava do Hradce přišla zpráva o bouři Pražské, obořil se lid návodem Ambrožovým na kláštery, minoritský a dominikánský, které vybil. Následkem toho vypovězen jest sice kněz Ambrož rozkazem královny Žofie a úředníkův zemských z města, avšak tím nepřestal býti hlavou lidu Hradeckého. Sigmund táhna r. 1420. z Vratislaví přes Kladsko a Náchod do Čech s velikou mocí, opanoval Hradec na počátku měsíce máje.

Ustanoviv tam Aleše Holického ze Šternberka za svého hejtmana plnomocného, bral se odtuď asi 12. máje k Horám Kutným. Ale brzy na to spůsobili Aleš Vřešťovský z Riesenburka a dva zemani kraje Hradeckého, Beneš Mokrovouský z Hustiřan a Jiřík z Chvalkovic, velikou schůzi lidu na hoře Kunětické. Ambrož dostavil se tam také a rozohnil shromážděné k výpravě proti Hradci. Jmenovaní páni co vůdcové hnuli se s lidem svým, pustivše pověsť, že táhnou dobývat kláštera Podlažického. To zvěděvši posádka Hradecká, poulevila ve své

bedlivosti; zatím Aleš obrátil se proti městu, kamž před úsvitem přirazivše, žebříky ke zdím přiložili a ve spojení s domácími spolu srozuměnými snadno a bez valného odporu všech hradeb se zmocnili. Obrancové couvali dílem na hrad královnin, dílem na věže u bran, kdež se vzdáti museli a z města vyvedeni byli. Za hejtmany vyvoleni v Hradci p. p. Aleš, Beneš a Jiřík; domy těch, kteří z města odešli, dány věrným kališníkům domácím, a hrad i město ve dne i v noci pilně ostříháno. Kněz Ambrož přijat od starých přátel svých s velikou radostí, a ujal se hned správy hlavního chrámu sv. Ducha. Od těch dob byl Hradec Kr. jedním z hlavních ohnisk husitského smýšlení, a Hradečtí účastnili se ve všech tehdejších výpravách válečných. Kněz Ambrož, veda duchovní správu, počínal si vždy duchem Žižkovým a stavěl se všemu smíření s císařem a s Římskou církví rozhodně na odpor. R. 1420. pokusil se Sigmund s 10.000 m. vybraného lidu zbrojného o dobytí tohoto důležitého města, odtáhl však bez pořízení. Jakož Hradec Králové se byl záhy k učení husitskému přivinul, tak hlásili se později obyvatelé jeho jmenovitě ku straně ráznější táborské; vláda však nad městem bývala dle skutku v rukou pánův, kterým úřad purkrabství hradu svěřen byl.

Roku 1423. vládl tu Diviš Bořek z Miletínka, byv usazen nejspíše od knížete Korybuta; když pak táhl s ostatními pány do Moravy, svěřil správu hradu i města Jetřichovi, bratru svému. Tajní poslové od obce Hradecké šli prosit Žižky, meškajícího tehdáž u Litoměřic na hradě Kalichu, aby přijda, uvázal se v město jejich, nabízejíce se k tomu pomocí svou. Jakmile se přiblížil, obec zbouřivší se, otevřela jemu brány a vyhnala p. Jetřicha z Miletínka, a hrad královský zbořen jest, aby z něho více městu panováno býti nemohlo. Pan Diviš vrátil se spěšně z Moravy, svedl se Žižkou bitvu u dvora Strachova nedaleko města, jest však poražen. Žižka na to brzy odešel a zůstavil v Hradci hejtmana Táborského Martina Lupáka. Po smrti Žižkově přidržel se Hradec Sirotkův a pomahal jim lidem svým při rozličných výpravách. Když po dlouhém odporu r. 1436. Sigmund za krále Českého přijat byl, odepřel mu Hradec poslušenství, a kněz Ambrož povolav dne 27. září do města rytíře Zdislava Mnicha z Roudnice v čele ozbrojených zástupův, učinil jej hejtmanem, vyhnal odtud jeho pomocí přední své odpůrce, i postavil se v zjevný odboj proti císaři. Brzy na to dal zbořiti dva kostely

Hradecké, sv. Mikuláše a sv. Petra. Na císařův rozkaz oblehl Hradec Diviš Bořek z Miletínka a sevřel jej tak, že pro nedostatek dovozů brzy veliká v něm povstala drahota. Hradečtí naproti tomu činili častými výpady obléhajícím mnohé škody; a tak bojováno dlouho u Hradce nerozhodně. Kněz Bedřich ze Strážnice dvakrát jel do Hradce, aby přičinil se o smíření města s císařem; když podruhé přijel (30. listop.), rozkazem Ambrožovým zatknut jest a uvržen do věže Mýtské co vězeň. Hradec ostal nepokořen, uvnitř ale zmáhaly se nepokoje, čím dále tím více, až strana jedna zjevně pro vyjednávání se rozhodla. Dne 12. února 1437 tedy přišel rytíř Zdislav Mnich s p. Janem Koldou do Prahy k císaři a podával se k úmluvě. Po tom vrátiv se do Hradce, smlouval tajně s měšťany tak dlouho, až v noci z 3. na 4. března náhle zbouřila se obec proti knězi Ambrožovi, kterýžto, aby je upokojil, vyšel z domů svého se svátosti oltářní v rukou a svolával stoupence své proti straně odbojné, ale byv přemožen, dal se na útěk a pádem se zdi městské zlomil nohu i ruku; tudíž jat jest a s ním přátelé mnozí, a dáni do šatlavy. Kněz Martin Prostředek, sebrav lidi touto bouří vyhnané, táhl s nimi ku p. Roháčovi na hrad Sion. Hradečtí usadili sobě nové konšely a poslali do Prahy k císaři, že chtějí podati se na způsob jiných měst a učiniti jemu poslušenství a přísahy pod jinými výminkami, ku kterýmž císař svolil. Okolo sv. Havla t. r. Ambrož a přátelé jeho znova pokusili se o město, jsou ale přemoženi a 22 jich utopeno v Labi u Opatovic. Ambrož zdržoval se potom v Kolíně, kdež r. 1439. zemřel. Po jeho smrti přijat jest za faráře k sv. Duchu Jan Rokycana, kterýž ten úřad zastával po 10 let až do svého návratu do Prahy r. 1448. V časech potomních přidrželi se Hradečtí věrně krále Jiřího. Nástupce téhož, Vladislav potvrdil městu všecka posavadní práva, a dovolil radě r. 1472. červeným voskem pečetiti. Když potom v Praze nepokoje vypukly, zdržoval se Vladislav nějaký čas v Hradci a propůjčil roku 1478. městu jeden trh na osm dní a právo z každého koně, který se do města přivedl, jistý peníz vybírati. R. 1482. uvítali Hradečtí u sebe známého kněze Augustina Luciana, biskupa Sanktuarienského, který tu 21. září v chrámě sv. Ducha kněží pod obojí světil. Ve dvou letech vyhořel Hradec ohněm kladeným, při tom i chrám sv. Ducha již potřetí po svém vystavění. R. 1509. vyhořelo pořadí domů od nynější biskupské residence až k východu, zvané-

mu „Kozí bránka,“ roku pak 1496. pohubila veliká voda mnoho polí, luk a zahrad a způsobila mnoho škody v předměstích na domech. R. 1547. odepřel Hradec jako i jiná města Ferdinandovi pomoci proti spolku Šmalkaldskému; proto potkal jej, když se Ferdinand vítězně z boje vrátil, tentýž osud jako ostatní: město muselo vydati všechny zbraně, odříci se svých výsad, zaplatiti 16.000 kop pokuty, odváděti bílý groš z každého sudu piva a z každého pytle sladu; mimo to odňaty jsou mu vesnice: Stěžery, Boharyně, Těchlovice, Radikovice, Hřibsko, Pím Dolní, Bříza, Probluz, Stěžerky, Charbuzice, Libčany, Praskačka, Sedlec, Chrastnice, Urbanice, Hvozdnice, Rozběžice, Světy, Rusko, Svinary, Kunčice, Nedělistě, Slatina, Svinarky, Puchlovice, Zvikov a Trnava. Některá tato zboží jsou později vrácena, jiná ale nedostala se nikdy zpět. Ze svobod svých obdrželi Hradečtí cestou milosti něco nazpátek. Trvajíce ale vždy při víře pod obojí, museli po bitvě Bělohorské město své vojsku císařskému otevříti. Roku 1622. vrátili si Minorité do Hradce zase, r. 1623. zavedeny jsou katolické služby Boží, r. 1636. osedli tu Jesuité a otevřeli školy své. Roku 1639. vrazil do města silný zástup vojska Švédského, vyssával je po osm měsícův, až 20. února 1640 vojskem císařským vytlačen byl.

Nejdůležitější událostí v potomním čase bylo založení tu biskupství, kteréž papež Alexander VII. bullou v Římě roku 1664. danou potvrdil; patřili k němu tehdejší kraj Hradecký (později Hradecký a Bydžovský bez Poděbrad a Sadské) a dvě fary v Chrudimsku, Chrast a Vejvanovice. Hned následujícího roku byl Matouš Ferd. Sobek z ~~Riesenburka~~ z Bielenberka na biskupství posvěcen a 29. července do Hradce Kr. slavně uveden. Císař Josef II., vyhlásiv Hradec Kr. za pevnosť, dal r. 1766. všecka předměstí zbořiti a město samo silným pásem rozsáhlých hradeb sevříti. Staré městské zdi a věže musely zmizeti. Zbořen při tom též klášter u sv. Antonína i se špitálem, r. 1774. pobořen klášter u sv. Anny a u sv. Pavla, a roku 1778. kostel sv. Petra na Pražském Předměstí. Stavby pevnostní dokonány jsou r. 1789. R. 1858. vyhlášeno sice, že Hradec přestal býti pevností, avšak domovní reversy pozbyly platnosti teprv r. 1863., před válkou r. 1866. opevněno město pozovu, a jest nyní stanovištěm posádky a voj. skladištěm.

V Hradci se narodili: Marek Hradecký, doktor filosofie, rektor university Pražské (narozen okolo roku 1412.) Jan Šindel, výborný mathematik a astronom, professor

lékařství, děkan na Vyšehradě (žil do r. 1449.); Jan Škornice, básník († 1570.); Václav Plácel z Elbinku, dějepisec (nar. 1556., † 1604.); Bohuslav Balbín Škornice z Vorličné, slavný dějepisec (nar. 1621., † 1688.); Jiří Weiss, spisovatel, rektor university Pražské († 1687.); Stanislav Vydra, doktor filosofie, rektor university (nar. 1741., † 1822.); Josef Rautenkranz, spisovatel český (nar. 1776., † 1818.); Karel Ludvík Schneider, básník český (nar. 1766., † 1835.); Josef Lib. Ziegler, doktor bohosloví, spisovatel český, (nar. 1782., † 1846.); Karel Jos. Rokytanský, slavný lékař, (nar. 19. února 1804.); František Havránek, spisov. česk. (nar. 1805.); a V. V. Tomek, dějepisec český a professor na universitě Pražské, (nar. 1. června 1818.).

O Hradci psali: František Švenda, Karel Josef von Bienenberg, Kar. Vl. Zap, Dr. Jan Nep. Eiselt, J. J. Solař a Kr. Štefan.

Kukleny. (Osada školní, zaujímajíc Kukleny, Pražské Předměstí, Plačice, Farářství, Šosteny a Temešvár).

Kukleny, městys na pravém břehu Labe a sídlo poštovní stanice, čítá 156 dom. č., pak nádraží se zbytkem cukrovaru, strojírnu, papírnu, hôtel, továrnu na lepenku, hájovnu a prachárnu se 2348 kat., 2 evang. a 10 židy; městys $^3/_4$ hod. západně od Hradce Králové, táhne se vzhůru téměř jednou ulicí směrem od východu k západu po obou stranách erární silnice, která se za městysem dělí jižně na Pardubice, severně na Hořice, sev.-záp. na Nechanice, dále k Bydžovu vedouc.

Jméno „*Kukleny*" pochází od klásterních (zakuklených) panen sv. Jiří na Předměstí Pražském, jimž druhdy náležel celý pozemek, na kterém nyní městys stojí. Tam také nacházejí se nyní kostel, hřbitov, fara a škola. Základ osady Kuklenské však datuje se teprv z r. 1766. až 1768. při změně rozsáhlého tehdáž města Hradce Králové v pevnosť. Na místě totiž, kde nyní hradby Hradecké stojí, zbořeno bylo mnoho domů, jichžto vlastníci, přestěhovavše se do Kuklen, kde tehdáž jen 7 domků po různu stálo, počali si stavěti budovy podél silnice, čímž základ k nynější osadě Kuklenské položen jest.

V témž čase (r. 1777. a 1778. při zakládání hradeb pevnostních) byly na Předměstí Pražském kostel sv. Anny s klášterem minoritským pobořeny, a stavivo pak odtud do Kuklen odnešeno, kde Minorité nový kostel sv. Anny vystavěli a podobný klášter založili. Po třináctiletém trvá-

ní roku 1789. jej císař Josef II. zrušil; načež chrám Páně za farní jest vyhlášen a poslední quardián Karel Čermák stal se tu prvním farářem.

Farní tuto osadu tvoří obce: Kukleny, Plačice, Svobodné Dvory, (Dvory Gregrovy, Smetanovy, Klacovy, Bohdanecké, Chaloupky a Cihelny), Vlčkovice, Temešvár (mlýn), Šosteny, Farářství, Pražské Předměstí, papírna, strojírna, továrna na lepenku, nádraží se zbytky cukrovaru, hájovna a prachárna.

V oboru národohospodářském a průmyslovém mají Kukleny nejen utěšenou minulost, ale i skvělou budoucnost. Občanstvo zdejší jest přičinlivé a pracovité; nepatří sice většinou ku třídě zámožné, avšak i méně zámožný umí velmi dobře zužitkovat výbornou půdu, zlatý prut zdejšího okolí. Záhy z jara počínaje, až do sklonku podzimku, vede dobrý obchod v zelenářství a částečně v květinářství. Mimo obyčejná řemesla kvete zde ode dávna obchod a průmysl. Za prvějších dob bývalo zde znamenité koželužství a jirchářství, ano tehdá, kdy národ Český o rozsáhlejším průmyslu téměř ani ponětí ještě neměl, zřízena zde již továrna na cukr a cichorii, která se dosti vydatnou podporou chudšího lidu býti osvědčila. Nyní dosáhl průmysl zdejší vysokého stupně; zřízena zde továrna kotlářská, akciová obchodní společnost, pekárna na chléb, továrna na lepenku a cement, akciová papírna, strojírna s parní pilou, a především cukrovar (Kralohradecký), jeden z nejprvnějších v Čechách, který požárem dne 30. listopadu 1875. byl zničen.

Jižně od Kuklen několik minut vzdálí na nádržce (rybníku) z náhona Labského nachází se mlýn „*Temešvárský*“ se 4 domy a 42 obyvateli.

Ze spolků vlasteneckých jsou zde: Záložna, spolek zpěvácký (Vlastimil), divadelní jednota, a spolek pohřební. Pro okolí Hradce Králové zřízen zde r. 1872. spolek hospodářský, kterýž pro své členy vydává měsíční „*Věstník*“ a učitele přijímá za členy zdarma.

Škola zdejší se služným III. třídy, k níž 480 žáků náleží, bývala druhdy dvoutřídní, byvši r. 1872. o třetí, roku 1875. o čtvrtou a roku 1876. o pátou třídu rozšířena. Roku 1875. založena zde nadace „Duškovská“ s jistinou 2.600 zl. v státních úpisech. Na rozšíření této školy zakoupila školní obec přední polovici farního domu co bývalého kláštera vedle kostela. Se školou Kuklenskou spo-

jeno jest a s městysem zároveň politickou a katastrální obec tvoří:

Pražské Předměstí, západně na silnici Kralohradecké, která se zde dělí směrem severozápadním na Hořice a jihozápadním na Kukleny, s 45 domy a 656 obyvateli katol. a 21 židy, kteřížto hlavně zahradnictvím, řemesly a obchodem se zaměstnávají.

Jsou zde parní lázně, úpravné hostince, střelnice a krásné zahrady s morušovkou Kralohradecké hedbávnické jednoty, které slouží za příjemnou vycházku Hradečanům. Téměř ve vrcholi úhlu výše řečených erárních silnic stojí veliké nádraží Kralohradecké; u téhož severně, jak při Kuklenách již praveno, zbytky zaniklého rolnického cukrovaru, jihozápadně od nádraží akciová papírna, továrna na cement a lepenku, a proti ní přes silnici k severu strojírna, druhdy na akcie založená, nyní po úpadku soukromníkům patřící a velmi rozšířená.

Jižně ¹/₄ hod. vzdálí pod Pražským Předměstím a ¹/₂ hod. jihozápadně od Hradce Králové v rozsáhlé rovině, téměř v lukách, leží:

Šosteny (Červený dvůr) s 11 d. a 86 obyv., a jižněji *Farářství* s 22 d. a 210 obyv., kat. a pol. obec Kukleny. Ve Farářství na pravém břehu Labe je rybárna, kde se přes Labe převáží a západně od Šosten u samé trati hájovna.

Plačice, kat. a pol. obec s 56 d. a 490 obyv., ¹/₄ hod. jižně od Kuklen na malém potůčku, jest prastará a jedna z nejbohatších vsí v okresu Hradeckém, ⁵/₄ hod. jihozápadně od Hradce Kr., k němuž druhdy panstvím náležela.

Již v 11. století, okolo roku 1086, stávala zde tvrz. Po založení kláštera benediktinského v Opatovicích, mezi r. 1152. a 1163., náležela výše řečenému klášteru, byvši jemu Přemyslem Otakarem I. r. 1228. za vlastnictví potvrzena. R. 1436. pokusili se Hradečtí kališníci o dobytí zdejší tvrze, byli však s velikou ztrátou a škodou od obležených odehnáni. Vůdce Diviš z Miletínka, sám zde svůj stan maje, byl brzy na to a sice dne 6. listop. Hradeckými opět přepaden, a nemoha přesile odolati, Plačice zapálil, a na Horu Kunětickou utekl.

Roku 1431. připomíná se Mikeš Petrbach z Plačic co purkhrabí na Bydžově. Od polovice XV. století patřila ves Plačice městu Hradci Kr., byvši jemu r. 1547. Ferdinandem I. odňata a Janu z Pernštejna prodána, který ji zase roku 1559. s jinými ještě statky, jako: Březhradem,

Vlčkovicemi, Praskačkou, Sedlecem, Chrastnicí, Urbanicemi, Hříbskem a Roudničkou obci Hradecké za půl osma tisíce kop grošů českých odprodal.

Svobodné Dvory. (Osada školní, zaujímajíc Dvory Bohdanecké, Grégrovy, Smetanovy, Cihelny a částečně Klacovy).

Severně od Kuklen, 1 hod. sev.-záp. od Hradce Kr. na bývalém panství Hradeckém, táhnou se po různu od náhona, strojeného ramene řeky Labe, skoro až k Stěžerám, a sice:

*Dvory Svobodné a Bohdanecké,**) které společně jednu kat. a pol. obec „Svobodné Dvory" činí, ačkoli každá pro sebe zvláštní číslování má, tak že „Svobodné Dvory" s 67 d. 629 obyv., a „Bohdanecké" s 33 d. 208 obyv. čítají. — Svobodné Dvory povstaly emphyteutisováním svobodných dvorů a Bohdanecké emphyteutisováním vrchnostenského dvora Bohdanče. Obě osady mají od r. 1875. dvoutřídní školu IV. třídy se 133 žáky. Až do té doby bývala též škola jednotřídní.

Ve Dvořích Bohdaneckých nachází se velikolepá společná továrna na cihly a ve Dvořích Grégrových stará továrna na líh, gummi a spodium. Zelenářství na zdejších velevýtečných pozemcích a vyrábění cihel vůbec zde převládá.

Severně od Bohdaneckých Dvorů, na bývalém panství Hradeckém, jest více cihelen pod úhrnným názvem: *Cihelny* s 15 d. a 204 obyv., část kat. a pol. obce Svobodných Dvorů, patřící k faře Kuklenské a Plotistské. Na blízku stojí zde vojenská prachárna.

Praskačka. (Osada školní, zaujímajíc Praskačku, Urbanice a Vlčkovice).

Katastr. a pol. obec jižně pod Plačicemi a 1½ hod. jihozápadně od Hradce Kr. s 55 d. a 448 obyv. na býv. panství Libčanském, farnosť Opatovice; — má z r. 1748. filiální kostel „Nejsvětější Trojice a sv. Václava," při němž si občané sami duchovního pro denní mši sv. vydržují. —

Škola v Praskačce, dříve jednotřídní, byla r. 1874. ve dvoutřídní změněna, a budova školní o druhou žákovnu rozšířena. Počet žákovstva páčí se na 145. Třída služného

---

*) Pro snadnější naznačení rozsáhlejších částí Dvorů říká se části s továrnou „Dvory Grégrovy," a dále „Smetanovy."

jest IV. — Dále je zde pověstný mlýn a druhdy bažantnice. Na jílovité úrodné planině daří se polní plodiny dobře.

Urbanice, kat. a pol. obec 10 minut sev.-záp. od Praskačky a 1³/₄ hod. jihozáp. od Hradce Kr. při silnici Chlumecké, odkudž polní cesta ku Praskačce vede. — Čítá v 38 d. s budkou na dráze 459 obyv.; fara a bývalé dominium Libčany. Na písčité planině pěstuje se nejvíce žito.

Vlčkovice, ves v planině na polní cestě z Praskačky do Plačic, se 36 d. a 325 obyv., kat. a pol. obec na bývalém panství města Hradce Kr., od něhož 1¹/₂ hod. vzdálena jest; fara Kukleny. — Všecky tři obce náležely druhdy městu Hradci Králové; avšak toto odprodalo roku 1561. Praskačku a Urbanice Jindřichovi Nejedlému z Vysoké, který je s panstvím Libčanským spojil.

Březhrad (škola prozatímná), ves východně od Praskačky při železničné trati, na pravém břehu Labe, kat. a pol. obec, 1 hod. jižně od Hradce Kr., k němuž druhdy panstvím náležela, čítá v 35 d., mlýnem amerikánským a 3 domky na dráze 332 obyvatelů. Přede vsí stojí onen mlýn na labském kanále a na soujmenném rybníku, který nyní téměř vysušen jest. Obyvatelstvo živí se ponejvíce mlékařstvím a dělnictvím na dráze a v sousedních továrnách.

V jižním cípu téhož okresu, opodál hranic okresu Pardubického, 2¹/₄ hod. jihozáp. od Hradce Kr. rozprostírá se na polní cestě z Praskačky kat. a pol. obec: *Sedlice*, se 173 obyv. ve 33 d., patří ke škole a faře Vosické; jižně pod ní na též cestě: *Krasnice*, vlastně Chrastnice, obec se 21 d. a 122 obyv., patří k faře Vosické a ke škole Ždanické: pak jihozáp. na samých již hranicích okresu Pardubického: *Žižkovec*, náleží k obci Krasnici s 11 d. a 70 obyv. a k faře i škole Vosické. I tyto obce odprodalo r. 1561. město Hradec Kr. Jindřichovi Nejedlému z Vysoké, který je s panstvím Libčanským spojil. Celé jižní toto okolí jest již méně úrodné a útvar půdy jest písčitý náplav. Obyvatelstvo živí se polařením a nádenictvím.

Stěžery. (Osada školní, zaujímajíc Stěžery, Stěžírky, Charbusice, Hříbsko, Klacovy Dvory a tak zvané Chaloupky ze Svob. Dvorů).

Ves při bezejmenném potůčku, v úrodné rovině pod malým návrším (tak zvaným červeným kopcem) na okresní silnici Nechanické, 1¹/₄ hod. západně od Hradce Kr.,

kat. a pol. obec s 88 d. a 966 obyv., z nichž 959 kat., 1 evang. a 6 židů. Má farní chrám sv. Marka, který již r. 1384. farním se připomíná, s prastarým zvonem, jenž nese letopočet 1409. Po válkách husitských stal se kostelem filialním od farního chrámu sv. Anny na Předměstí Pražském a později v Kuklenách, načež r. 1860. se zvláštní duchovní správou ve farní jest změněn.*) Ještě do nedávných dob stávala zde pamětihodná čtyřhranná věž na způsob Stolanské, byvši asi před 45 roky rozbourána. Mimo úhledně upravený kostel a budovu farní nachází se zde též zámek, pivovar, poplužní dvůr, mlýn a škola druhdy dvoutřídní, od r. 1875. třítřídní se služným III. třídy, 265 žáků čítající.

Ku pokročilosti zdejšího rolnictva přispěla nemálo nižší rolnická škola o dvou ročnících, kterážto za příčinou pronajmutí velkostatku „Štěžerského“ r. 1866. zrušena byla. Ze spolků jsou zde: Zpěvácký „Mladota,“ občanská knihovna a spolek párního mlátidla.

Štěžery náležely původně vladycké rodině, po nich se nazývavší. Petr ze Štěžer byl živ v první polovici XV. století a zemřel, jak se zdá, bez mužských dědiců. Na to dostaly se Štěžery obci města Hradce Králové, kteráž je r. 1547. i s ostatním zbožím svým králi Ferdinandovi I. v pokutě postoupiti musila, poněvadž mu Hradečtí byli pomoci proti spolku Šmalkaldskému odepřeli; načež prodány byly pánům z Pernštejna, od nichž r. 1556. v držebnosť pánům Šťastným z Pravetic přešly. Poněvadž se však poslední potomek téhož rodu Jan Jiří bitvy Bělohorské súčastnil, byly jemu Štěžery skonfiskovány a r. 1625. paní Anně Zuzaně Slavatové, roz. z Rappachu, prodány, po níž se dostaly Anně svob. paní z Oppersdorfu, roz. Babenhauptce ze Suché. Tato prodala Štěžery roku 1638. Kateřině Eusebii Čertorejské z Čertorej, dříve provdané Des-Carmesové, roz. Kaplířce ze Sulevic, († 1663.), kteráž je potom společně držela s manželem Bernardem Hertvikem Čertorejským z Čertorej († 1654.). Konečně koupil to zboží Ferdinand Bonaventura hrabě Harrach, jehož rod je posud drží. Za Harrachů přikoupeny jsou k Štěžerám spojené s nimi nyní v jeden statek sousední statky: Radostov (1663), Homile, Boharyně (1704) a Radikovice

*) Oltářní obraz sv. Marka, malovaný od Palmého, zakoupen byl na světové výstavě v Mnichově r. 1845. za 500 zl. konv. m. paní Annou hraběnkou z Harrachů, rozenou kněžnou z Lobkovic.

(1753), jež dle dvorního dekretu z r. 1791. za 97.430 zl. (7300 kop grošů míš.) za panství svěřenské (fideikomisní) vyhlásili.

Z nynější doby toliko lze podotknouti, že po rozhodné bitvě „Sadovské" r. 1866. zaujali na výšinách u Štěžer, Svobodných Dvorů a Cihelny Prusové pevné postavení, pronásledujíce odtud střelbou ustupující armádu císařskou, čímž i celé toto okolí velikých škod od vojska pruského utrpělo.

Štěžery táhnou se obapol silnice směrem od severozápadu k jihovýchodu. Bezejmenný potok, který je protéká a ústí do rybníka, na němž mlýn o 2 složeních stojí, vzniká v lesích za vesnicí. Západně od Štěžer jest vrch „červený kopec," na němž prýští se pramen, který nejen pivovar ale i zámek vodou zásobuje.

Hříbsko, vůbec Řipsko, kat. a pol. obec na svahu písčitém $1^3/_4$ hod. západně od Hradce Kr., se 40 d. a 315 obyv., patří farou k Libčanům; bývalé panství Štěžery. Rolníci pěstují nejvíce žito.

Klacov neb Klatov, bývalý dvůr, nyní část Svobodných Dvorů s 11 d. a 92 obyv. 1 hod. severozáp. od Hradce Kr., veleúrodná zahradnická rovina.

Hořejší část Svobodných Dvorů, jimž říkají „Chaloupky," s 15 č. a 107 obyv., též zahradnická velmi úrodná rovina.

Štěžírky v 36 d. č. a 275 obyv. viz okres Nechanický.

Charbusice. 20 minut severně od Štěžer, se 6 d. č. a 57 obyv. — viz okres Nechanický.

Obyvatelstvo všech těchto osad živí se nejvíce rolnictvím a zelenářstvím, pak částečně i obyčejnými řemesly, pletením košíků a obchodem. Rolnictví jest zde nejen pokročilé, ale i půda velmi vydatná a rodí všechen druh obilí, zvláště pak dobrou pšenici a jiné obchodní rostliny. I luka přinášejí všeliký druh bujných travin. Zahradnictví, zvláště ale sadařství, stojí na vysokém stupni. Ze zvířectva pěstuje se dobytek hovězí, koňský, vepřový, a kozí; z drůbeže všecky druhy. Polní zvěře jest velmi poskrovnu. Z minerálií nalézá se zde toliko křemen.

Všestary. (Osada školní, zaujímajíc Všestary, Světy, Rosnice, Břízu a Rozběřice).

Školní osada a farní ves Všestary, nyní sídlo poštovní stanice, leží na erární silnici od Hradce Kr. k Hořicům. Tato kat. a pol. obec, $1^3/_4$ hod. severozáp. od Hradce Kr., kam druhdy panstvím náležela, čítá v 53 d. 316 obyv.

katol. a 5 židů. Z prostřed vesnice vede východně obecní cesta na Světy, jihozápadně na Rosnice, a dále na Nechanice. Malý potůček „Melonka," jenž pod Dlouhodvory se prýští a Všestary protéká, vine se úzkými lučinami k Světskému mlýnu a dále k Plotišťům, kde se do náhonu labského vlévá.

V této dosti úpravně vystavené osadě nachází se na malé výšině mezi farní a školní budovou na pívrší velebný chrám „Nejsvětější Trojice." Býval sice již r. 1384. kostelem farním; když pak po osudné katastrofě na Bílé Hoře katolická víra opět zavedena byla, vykonávali v něm služby a též duchovní správu kněží Minorité farního chrámu Páně od sv. Anny z Hradce Králové, načež pak roku 1774. opět farním se stal. V nynější podobě dostaven r. 1842. z nadací náboženského fondu. Má pamětihodnou čtyřhrannou až do vrchu vyzděnou věž „Stolanské" podoby, a zvon z r. 1559. od mistra Václava faráře. R. 1642. byla celá ves od Švedů spustošena a statky zbořeny. I Všestary náležely od dávných dob městu Hradci Králové, byvše jemu s jinými osadami Ferdinandem I. roku 1547. odňaty a brzy na to opět vráceny.

Občanstvo zdejší jest dosti zámožné, hledíc sobě nejen vzdělávání veleúrodné půdy, části zlatého prutu, ale i u vzdělanosti stále pokračuje. Zaměstnává se pak mimo rolnictví také obchodem a obyčejnými řemesly. Prázdné chvíle vyplňuje čtením užitečných kněh, z kteréžto příčiny založena zde pro celou kolaturu knihovna, která již nyní přes 600 svazků čítá. Dále pak zřízen zde spolek včelařský, akciový střižní obchod, jednota záložní a společnosť parního mláticího stroje, pazderna k vysoušení a trlení lnu; zvlášť jsou četné cihelny u Všestar, Břízy, Rozběřic, Rosnic a Světů.

Dvoutřídní škola IV. třídy čítá 267 žáků. R. 1875. povoleno bylo vyučování ručním pracím ženským. K farnosti pak mimo osady přiškolené náleží též: Chlum, Lípa, Čistěves, Dlouhé Dvory a Neděliště se 3279 kolaturníky.

Rosnice, ves na pívrší jihozáp. od Všestar. Viz okres Nechanický.

Bříza, ves jižně od Všestar, 1 hod. severozápadně od Hradce Králové, kat. a pol. obec, táhne se podle okr. silnice od severovýchodu k jihozápadu, má 49 d., 360 obyv.; bývalé panství Přim. Bříza a Rosnice bývaly druhdy zvláštní statky, k městu Hradci Králové patřící, jež r. 1547. Ferdinandem I. odňaty a Janu z Pernštejna prodány

byly. V letech 1587. a 1597. náležely Václavu Zárubovi z Hustiřan, a r. 1634. Vilémovi Šťastnému. Na to přešly v držebnosť rytířův z Vinoře, dostavše se závětí Rudolfa z Vinoře s Přinem a Popovicemi koleji jesuitské v Hradci Králové.

Světy, v ústech lidu „*Světí*," východně od Všestar nad okr. silnicí k Nedělišťům, kat. a pol. obec na zlatém prutě bývalého panství Smiřického a Hořiněveského, 1½ hod. sev.-záp. od Hradce Kr. s 56 d. a 380 obyv.; má filiální kostel sv. Ondřeje, který před dobou husitskou býval chrámem farním, a zámeček, na místě někdejší tvrze, která náležela r. 1482. Matěji Salavovi z Lipy, — poplužní dvůr a jižně pode vsí mlýn na potůčku Melonce. Ve vsi vzniká pramen, který zásobiv celou obec vodou, před mlýnem výše zmíněným do Melonky bočí. Tučná naplavená rovina jest veleúrodná; mimo dvůr jest lid chudý, a živí se na větším díle nádennictvím.

Statek Světy náležel r. 1482. Matěji z Lipy, a počátkem XVI. století městu Hradci Kr., byv jemu r. 1547. Ferdinandem I. odňat a Janu z Pernštejna prodán, který jej opět Hradci Kr. postoupil. Okolo r. 1575. náležel Janu Hamzovi Bořku ze Zábědovic. R. 1635. nacházel se v jeho držení Jiří Malovec z Malovic, po němž přešel koupí na hr. Františka Karla Liebsteinského z Kolovrat, od něhož jej generál hrabě Jan Špork koupil. Zapsaný v deskách zemských dvůr Světy ukoupili r. 1641. Hradečtí jesuité za 600 kop grošů. Tito drželi jej do roku 1684. Na to střídali se stále jeho držitelé stavu měšťanského až do r. 1796., kdy jej s vesnicí Světy král. komora od tehdejšího držitele Josefa Málka koupila a s panstvím Hořiněveským spojila.

Rozběřice, původně Rozběžice, kat. a pol. obec a ves, která nad Všestary z erární silnice směrem severovýchodním vybočuje a jižně pod vrchem Chlumským na bývalém panství Smiřickém a Hořiněveském, 2 hod. sev.-vých. od Hradce Kr. leží; čítá v 42 d. 294 obyv. katol. a 3 židy. Rozběřice vynikají zvláště barvou široko známé pšenice, kteráž se na polední stráni výborně daří.

Chlum. (Osada školní, zaujímajíc Chlum, Lipu, Čistěves, a Dlouhé Dvory).

Chlum, kat. a pol. obec na svahu vrchu Chlumského, táhne se po návrší od severu k jihu, kde dostupuje výše 324·3 metru nad hladinou mořskou. S výšiny té otvírá se

rozkošná vyhlídka na všechny strany polabské roviny. Obec tato leží na východní straně nad erární silnicí k Hořicům, 2 hod. sev.-záp. od Hradce Kr., a čítá 50 d., 314 obyv. Za starodávna bývala zvláštním statkem, který později k Nedělištům připojen byl, přešed s nimi okolo r. 1555. v državnost Hamzů ze Zábědovic. Bližší zprávy u Nedělišť. Ve válce Rakousko-Pruské (1866), stala se zdejší výšina střediskem armády Rakouské, jižto polní maršál Benedek velel. Od té doby nabyl Chlum pověsti světové, jíž zajisté i nejpozdnějším věkům dochová.

Na jižní straně vesnice strmí zde nejvýše prastarý, nyní filiální, roku 1384. farní kostelíček „Proměnění Pána Krista," v němž dle Schallerovy topografie členové rodiny Hamzů ze Zábědovic odpočívají. Při všech svých nehodách musil chrámek ten i válku Rakousko-Pruskou přestáti, byv na mnohých místech kulemi dělovými poškozen. Opodál jihozápadně nachází se nový hřbitov s mnohými pomníky, kdež udatní a chrabří vojínové Rakouští a Prušti odpočívají. Vrchol celého hřbitova Chlumského ozdoben jest velikou pyramidou, již zde na památku této bitvy baron Jan z Liebigů, nynější majitel velkostatku Smiřického, postaviti dal.

Ve zdejším lese Chlumském odkryto bylo r. 1874. mnoho kamenných zbraní, jakých užívali praobyvatelé Čech. Něco zde zbraní se zachovalo, větší díl však nechal nájemce téhož pole zazditi. Patrno, že zde již v šedověku hradby stávati musely.

Veškerým spojením této obce s jinými jest toliko polní cesta, z erární silnice jižně pod Lipou k Máslovědům vedoucí. Ve vsi jest rybníček na dešťovou vodu; přebytek vody odtéká lučinami k Nedělištům, sesilněn pramenem, který severovýchodně pod hřbetem Chlumským na lukách se prýští. Jižní strana pozemků jest velmi úrodná, a plodí výborné švestky. Lid ponejvíce nádenníci.

Jednotřídní zdejší škola čítala s přiškolenými obcemi, Lipou a Čistévsí, 120 žáků. Roku 1873. povoleno zde vyučování ženským ručním pracím. Roku 1875. přiškolena k ní byla od školy Všestarské obec Dvory Dlouhé, o jednu třídu rozšířena a proměněna jest v dvoutřídní se služným IV. třídy.

Dvory Dlouhé (Dluhodvory) s 15 d., 215 obyv. katol. a 2 evang., sev.-záp. nad Všestary, opodál erární silnice k Hořicům. Kat. a pol. tato obec leží 2¼ hod. sev.-záp. od Hradce Kr. na rovné výšině pod Chlumem a Lipou,

býv. dominium Chlum a Nedeliště, náležela druhdy co vlastní statek panenskému klášteru u sv. Jiří v Hradci Králové. — Král Jiří zastavil Dlúhodvory r. 1465. pánům z Lipy, z kteréhož rodu i rod Salavův pocházel, jehož majetkem i zůstaly, byvše r. 1677. s Chlumem a Nedělištěmi spojeny. Jest zde mimo kapličku sv. Jana N. popluží dvůr s úrodnými pšeničnými pozemky, o němž více při Nedělištích. Rolníků málo; ostatní obyvatelé živí se denní mzdou.

Lípa, ves na svahu vrchu Chlumského při erární silnici, táhne se po stráni směrem od západu k východu. Kat. a pol. obec Lípa, 2 hod. sev.-záp. od Hradce Kr. na bývalém panství Smiřickém a Hořiněvském se 32 d. a 243 obyv. katol. a 12 evg., bývala druhdy zvláštním statkem s tvrzí, na níž zámožný rod Trčkův z Lípy sídlel, který r. 1634. Adamem Trčkou z Lipy vyhynul. Stejného původu s týmž rodem byli Salavové z Lipy, z nichž znám jest rok 1425. Matěj Salava z Lipy, přívrženec kalicha, který tehdáž s jinými vůdci obléhání hradu „Červené Hory“ nad Úpou se súčastnil; pak roku 1482. opět Matěj Salava z Lipy a ze Světů — bezpečně syn předešlého, jenž též co náčelník strany kališnické, tehdejší schůze, v Hradci Kr. odbývané, byl přítomen. Od Trčkův z Lípy přešla ves Lípa roku 1542. v državnosť Mikuláše Dohalského z Dohalic, dostavši se v 17. století k panství Smiřickému, s nímž pak spojena zůstala. Ve válce Rakousko-Pruské roku 1866. lehlo zde několik domů popelem. Nyní jest nade vsí nový poplužní dvůr a pyramida z pískovce co pomník na r. 1866. Pšeničná půda rodí též výborné švestky.

Čistěves, severně pod Chlumem a Lípou, v kotlině $2^1/_2$ hod. sev.-záp. od Hradce Kr., stranou cesty z Lípy do Máslojed na samých již hranicích okresu Jaroměřského, kat. a pol. obec se 24 d. a 185 obyv. katol. a 1 evang. R. 1225. byla Čistěves králem Českým Přemyslem Otokarem I. darována městu Hradci Kr. Později přešla v državnosť rodu pánův ze Sedražic, poněvadž ji r. 1512. postoupil Beneš ze Sedražic s jinými ještě osadami Mikuláši Trčkovi z Lípy, který ji s panstvím Smiřickým spojil. Než, po zavraždění Erdmana Trčky připadly veškeré statky Smiřické Matyáši hr. z Gallasů. Když pak se po jeho smrti synové František, Ferdinand a Antonín Pankrác o ně rozdělili, připojeny byly osady Čistěves, Lípa, Benátky a jiné vesnice, k panství Hořiněveskému, kteréž starší bratr František Ferdinand hr. z Gallasův obdržel. Od té

doby má Čistěves i Lípa s panstvím Hořiněveským stejné dějiny. Roku 1866. utrpěla obec mnoho válkou. Země jest úrodná a polaření příznivá.

Neděliště, prastará ves, přifařená ku Všestarům a přiškolená do Sedražic (okr. Jaroměřského), leží na strouze v nížině mezi dvěma malými výšinami, na okr. silnici, z níž jedno rameno sev.-východ. k Trotině, druhé sev.-záp. k Hořiněvsi, a třetí jižně k erární silnici Hradecko-Hořické se táhne.

Kat. a pol. obec Neděliště, 2¼ hod. severozáp. od Hradce Král., čítá 604 obyv. katol. a 1 evang. v 68 d., z nichž 30 čísel k bývalému panství Smiřickému, ostatní k Nedělištům náleželo. Má filiální chrám Páně „Nanebevzetí Panny Marie,“ jenž již před dobou husitskou kostelem farním býval. R. 1555. dal je tehdejší držitel Nedělišť Hamza Bořek ze Zábědovic a jeho choť Alžběta z Chlumu přestavěti a Karel Ferdinand Dobřenský na Dobřenicích r. 1729. obnoviti. U hlavního oltáře v pravo nachází se krásný pomník s latinským nápisem. Dále jest zde zámek se sličnou zahradou, poplužní dvůr, pivovar, a kde nyní hospodářské stavení stojí, bývala druhdy vinopalna a mlýn. V selské válce r. 1778. byl zámek zdejší od povstalců velmi zpustošen a poplenén.

Allodialní statek Neděliště, dle právního přiřknutí r. 1863. za 380.100 zl. r. m. oceněný, přichází ve známosť již v 12. století, v kteréžto době k župě Hradecké náležel. R. 1229. připomíná se zde Ctibor z Nedělišť. Na počátku 16. století náležel obci Hradci Kr., byv r. 1547. Ferdinandem I. pro spouru skonfiskován, a Janovi z Pernštejna, držiteli Pardubic, prodán. Okolo r. 1555. dostali se v držení Nedělišť a Chlumu Hamzové ze Zábědovic, po nichž v 17. století hrabata Gallasové následovali, kteří jej napotom hraběti Janu Šporkovi prodali. Počátkem 18. století nabyli statku toho Dobřenští z Dobřenic, bezpochyby po rodu Straků z Nedabilic, z kteréhož rodu Petr Pavel Straka z Nedělišť r. 1659. na Nedělištích zemřel. Dobřenským náležel týž statek, spojený s Chlumem, do nedávných ještě dob, od nichž pak v državnosť nynějšího majitele Jaroslava hraběte ze Šternberka přešel.

Veškeré osady rozsáhlé farnosti Všestarské byly očitými svědky světové války „Sadovské“ čili „Kralohradecké“ (jak ji sám Vilém král Pruský nazval), a utrpěly ji velikých škod na polním hospodářství a jiném zboží. Celé toto okolí nalézá se ve velmi úrodné rovině, „zlatý

prut polabský“ nazvané; toliko Čistěves a Chlum proti straně severní mají pozemky o něco špatnější, nicméně dosti úrodné a vydatné. Na půdách zdejších daří se všechen druh obilí, zvláště pak pšenice, žito, ječmen, řepa a částečně i len, pak zelí, cibule, okurky a mrkev, jako v celém okolí až ku Hradci Králové. V zahradách hledí si občané stromů ovocných, jimiž i břehy podél silnic švestkovým stromovím jsou posázeny. Pěstování moruši počíná se zmahati, tak že s chovem bourců učiněn r. 1873. ve Všestarech počátek. — Luk je zde velmi málo. Někteří rolníci Rozběřičtí, jichžto předkové za doby, když pevnosť Josefov zakládána byla, z dřívějšího Plesu zde se usadili, mají luka u pevnosti Josefovské, jiní však co nájemci u Hradce Kr., Březhradu, Nechanic a Smiřic. Chov dobytka omezuje se hlavně na hovězí a koňský. Na maso krmí se ve dvoře Světském a Dlúhodvorském, kde též něco ovcí se odchovává. Vepřový krmen bývá v hospodářstvích nejvíce jen pro domácí potřebu. Zvěř polní zde neobstojí. Polní hospodářství a chov dobytka jest hlavní výživou zdejšího zámožnějšího obyvatelstva; nemajetní hledají výživu ve službě a denní práci.

Lochenice. (Osada školní, zaujímajíc Lochenice a Předměřice).

Lochenice, druhdy Lochynice, ves a veleúrodná, stromovím ovocním hojně posázená planina, táhnoucí se směrem od severu k jihu po pravém břehu Labe, do něhož zde v severní části říčka Trotina ústí, a podél železničné trati Pardubicko-Liberecké. Kat. a pol. obec Lochenice, 1½ hod. severně od Hradce Kr. čítá v 128 d. 930 obyv., kteří se od pradávna ponejvíce zelenářstvím živí. Ze silnice z Hradce do Hořic vedena jest tudy na záp. straně erární silnice k Jaroměři. V obci samé jest farní kostel „Narození Panny Marie,“ s památným zvonem z r. 1497. Týž chrám Páně, r. 1788. obnovený, náležel již r. 1384. mezi kostely farní; — od bitvy Bělohorské, pak až do r. 1762. stal se kostelem filiálním děkanství Kralohradeckého — a farnosť zdejší, druhdy tak bohatě nadaná, připadla témuž děkanství, kteréž podnes pozemkův farnosti té užívá. Celá kolatura, k níž blízká obec Předměřice náleží, čítá 1880 kolaturníků.

Škola se služným III. třídy jest zde od r. 1874. třítřídní a čítá s přiškolenou obcí Předměřicemi, vyjímaje žáky z 15 čísel k Plotištům patřících, 217 žáků. R. 1875.

povoleno vyučování ručním ženským pracím. Dále jest zde záložna, spolek divadelních ochotníků, zpěv. spolek „Svatopluk“ a bratrstvo literáků.

Založení osady Lochenické sahá do šedé dávnověkosti, i bývala prý osazena rodem, z něhož mezi r. 1134. a 1139. Pražský biskup Jan I. pocházel, který své dědictví a jiné od příbuzných koupené zboží klášteru Strahovskému v Praze daroval. Na to pak přešla, jak se zdá, v držebnosť Beneše ze Sedražic, který ji okolo r. 1521. Mikuláši Trčkovi z Lípy postoupil, načež pak brzy městu Hradci Kr. připadla. Dříve však, nežli Mikuláši Trčkovi z Lípy se dostala, nepochybně náležela na začátku XV. století Ježkovi z Lochenic, kterýžto se roku 1415. pánem Plesu připomíná.

Předměřice, ves nad Labem, v témž směru a položení, jižně od předešlé, jest tak úzce s ní spojena, že obě téměř jednu dědinu činí. Tato kat. a pol. obec, 1¼ hod. od Hradce Kr. na sever, čítá v 116 domech 950 obyv. katol. a 18 evang., a jest sídlem poštovní, telegrafní a železniční stanice, a znamená se na adresách „Předměřice n./L.“ t. j. nad Labem. Mimo to jest zde akciový cukrovar a 2 daleko po vlasti naší rozhlášené mlýny na Labi, z nichž první „Předměřický“ třináctерým složením, a sice 5 strojnými a 8 obyčejnými, druhý „Budín“ 5 strojnými a dvěma obyčejnými složeními opatřen jest. Břehy Labe spojeny jsou dvěma mosty. Konečně se tu nacházejí na blízku 3 cihelny, z nichž 2 k Lochenicům a 1 k Předměřicům náleží. Také zde pěstuje se ponejvíce zelenina, jako v Lochenicích a následujících Plotištích. Do obou obcí táhne se dělnictvo z hor v hojném počtu.

Plotiště (Osada školní, zaujímajíc Plotiště, Plácky a 15 čísel z Předměřic).

Školní osada a farní ves Plotiště táhne se po pravém břehu Labe v nejúrodnější krajině hejtmanství Kralohradeckého. Kat. a pol. obec tato čítá 1524 obyvatelů ve 167 domech, z nichž za doby patrimoniálních úřadů 43 d. k městu Hradci Kr., 32 ke statku Prinskému, 2 ke dvoru Světskému na panství Hořiněveském, ostatní pak část k panství Hradci Králové náleželo. Sem patří také 3 strážnice železné dráhy č. 26., 27. a 28. Vzdálenosť obce od Hradce Kr. směrem skoro sev. záp. obnáší 1 hod. cesty.

Dle pověsti odvozují tamní obyvatelé jméno „Plotiště“ dílem od „plotů,“ jimiž své pozemky ohražovali,

dílem od plodné půdy, z kteréžto příčiny by měla obec pak ovšem slouti „Plodiště.“ (Jinak by se mělo užívati „Plotiště“ v čísle jedn., a ne v množném, jak se v lidu užívá.) — Na jižní straně vedena tudy erární silnice z Hradce Králové do Hořic; — z této vybočuje od jihu k severu okresní silnice, po jejíž obou stranách stavení umístěna jsou. Okresní tato silnice spojuje Plotiště s Předměřicemi a Lochenicemi, tak že se zdá, jakoby všecky tři téměř jednu obec činily. Vydatný náhon z Labe a potok Melonka, jenž sem od Všestar přitéká a středem vesnice dále se bera, do náhonu ústí, poskytuje obyvatelstvu potřebné vody k zalévání zeleniny, kteráž zde, jako v Lochenicích, od pradávna s velikým užitkem se pěstuje a široko daleko známa jest. Mezi Labem a obcí vedena tudy železničná trať od Hradce k Josefovu a dále; s druhé strany pak, totiž západně, vybíhá z erární silnice Hořicko-Hradecké k severovýchodu jiná erární silnice k Josefovu, tak že se celá ves Plotiště mezi touto silnicí a tratí po pravém břehu Labe skoro 1 hod. cesty táhne.

V obci jest farní chrám sv. Petra ap., vystavený roku 1788., když město Hradec Kr. v pevnosť přetvořeno bylo. Zvony zdejší nesou letopočet 1487. a 1507. Opodál stojí kaple sv. Isidora, kde prý dříve služby Boží se konávaly. Druhdy zde stávala tvrz. Dvorec Pilnský, řečený „Karlíkovský,“ vložený v deskách zemských, náležel koleji jesuitské v Jičíně, která jej r. 1677. koleji Kralohradecké postoupila. Podíl, jenž za starodávna městu Hradci Kr. přináležel, zapsal r. 1436. císař Zikmund věnem manželce své Barboře. Tím se též vysvětluje, proč až do r. 1848. ona část panství Kralohradeckému robotovati musela, kdežto druhá za svobodné občany městské považována byla. — Ze spolků sluší jmenovati v Plotištích záložnu a spolek živnostenský. Severozápadně od Plotišť jsou v úhlu erárních silnic o samotě 3 d. se 17 obyv., nazvané „Kobylí doly,“ jež patří také do Plotišť.

Zdejší od roku 1874. třitřídní škola se služným III. třídy, čítá 315 žáků. Roku 1873. povoleno zde vyučování ženským ručním pracím. Farnosť zdejší, rozšířena byvši ještě 26 čísly a 204 obyv. od Dvorů Bohdaneckých, zahrnuje s Pláckami počet kolaturníků 2060 duší.

Plácky, obyčejně Plácka, ves po pravém břehu Labe na náhoně při železničné trati se 36 d. a 314 obyv., $^{3}/_{4}$ hod. sever. od Hradce Král., kat. pol. a farní obec Plotiště, náležela druhdy částečně k městu Hradci Králové.

Obyvatelstvo obou těchto obcí béře svou hlavní výživu z polního hospodářství, z obchodu a poněkud i z průmyslu. Co se prvního týká, budiž podotknuto, že zdejší půda, majíc velmi hlubokou ornici, nejlépe hodí se ku pěstování zeleniny, jíž rolník mnohem více vytěží, než kdyby sel obilí, jež rovněž sice pěstuje, ale jen pro domácí potřebu; avšak od pobřeží Labe až ku dráze jest ornice již něco písčitá. Vypěstovanou zeleninu (obzvláště okurky) rozvážeji zelináři z Plotišť, z Lochenic, z Předměřic, ze Dvorů, z Kuklen, vůbec z krajin zlatého prutu až do Kutné Hory, Litomyšle, Vys. Mýta, Holic, Mladé Boleslavi, Prahy, Chlumce, Jaroměře, Náchoda, Trutnova, Vrchlabí, Hořic, Jičína, Jilemnice, N. Paky, Vysokého, ba i po dráze za hranice. Obchodu napomahá železná trať s nádražím v Předměřicích, pak výborné erární silnice na všechny strany. Z nedostatku píce a slámy nedrží hospodáři mnoho dobytka, a musí potřebnou mrvu v sousedních často dosti vzdálených osadách kupovati. Polní zvěře je velmi pořídku. Průmysl zastoupen jest v Plotištích továrnou na cikorii a dvěma mlýny na náhonu, a sice obyčejným, nazvaným „Valchou" a strojným, řečeným „Kydlinovským" na Plackách, v němž dne 15. února 1822. spisovatel dějin města Hradce Kr., exjesuita Pavel Frant. Š v e n d a, zemřel.

Nový Hradec Králové. (Osada školní, zaujímajíc Nový Hradec Kr., Lhotu pod strání, Svatojanský kopeček a Kluky).

Městys na vyvýšené planině, v půvabné sice, ale méně úrodné krajině na silnici do Vysokého Mýta, jižně $^3/_4$ hod. od Hradce Kr., kat. a pol. obec, čítá se samotou „u města Brna" severně nad městysem 222 d. a 1986 obyv., mezi nimiž 8 evang. a 12 židů. Městys tento povstal r. 1766., když Hradec Kr. v pevnosť změněn byl. Za tou příčinou usadili se zde někteří obyvatelé z nějdejšího předměstí Mýtského. Město Hradec Kr. má zde „u dvou šraňku" nádhernou hájovnu. Farní kostel sv. Antonína Poustevníka z r. 1769. má oltářní obraz od Josefa Kramolína. K farnosti Novohradecké, která asi 3717 osadníků čítá, patří Kluky, Roudnička, Kopeček sv. Jana, Lhota pod strání, Střebeš a Vysoká *) (okr. Pardubický).

*) Ves tato náležela prvotně klášteru v Opatovicích. Roku 1436. padl zde v boji Vilém Kostka z Postupic a z Hrádku, slovútný státník a válečník. Obec Vysoká čítá v 96 d. 812 obyv. katol., 6 evg. a 8 židů, a má jednotřídní školu.

Škola v Novém Hradci Králové, se služným III. třídy jest 4třídní, již letošním rokem 366 žáků navštěvuje. Druhdy bývala zde škola dvoutřídní. R. 1872. povolena byla třída třetí a 1874. třída čtvrtá. Na rozšíření školní budovy věnovala okresní školní matice 5000 zl.

Mimo obyčejná řemesla vedou osadníci obchod v hliněném a porcelánovém nádobí, z větší části živí se však ruční a lesní prací. Průmysl není zde žádný. Výroční trhy odbývají se čtyři do roka. Ze spolků jmenovati sluší záložnu, spolek živnostenský a spolek divadelních ochotníků.

Kopec Svatojanský s 19 d. a 106 obyv. Dědina ta prostírá se ¼ hod. záp. od Nového Hradce Kr. a jižně 1 hod. vzdálí od Hradce Kr., na výšině téhož jména, odkudž jest přerozkošná vyhlídka na město a do velmi vzdáleného až na Krkonoše dosahujícího okolí. Tam jest též starobylý dřevěný kostel sv. Jana Křtitele a zvonice s památným zvonem,*) pak velký zděný dům, nazvaný „zámeček,“ nyní hostinec. Jest to nejoblíbenější vycházka Hradečanů. Na polední straně od Střebše leží o samotě hospodářství, „Na písku,“ a nedaleko u samých hranic okresu Pardubického, mlýnek. Obyvatelstvo živí se rolnictvím na kopcovité, méně úrodné půdě.

Lhota pod strání, ves se 26 d. a 202 obyv. katol. a 10 evang.; leží na svahu severně od Svatojanského kopečka a jižně ½ hod. od Hradce Kr., tvoří se Střebší jednu kat. a pol. obec Střebeš. Půda rodí nejvíce žito a brambory.

Kluky, ves na Svatojanském vršku se 27 d. a 158 obyv., 1 hod. jižně od Hradce Králové, patří ke kat. a pol. obci Roudničce.

Roudnička, ves na levém břehu Labe, kat. a pol. obec se 27 d., 164 obyv., 1¼ hod. jižně od Hradce Kr., náležela k někdejšímu klášteru Opatovickému. Roku 1557. připadla městu Hradci Kr., byvši jemu Ferdinandem I. odňata a Janu z Pernštejna prodána, načež ji roku 1559. město zpět zase koupilo. Pahrbkovitá půda, v níž nejvíce žito a brambory se daří.

Střebeš. (Osada školní.)

Na úpatí vrchu Svatojanského jižně ½ hodiny od Hradce Kr. na levém břehu Labe při okresní silnici od

*) Bylť ulit ke cti Jana Husi, kteréžto jméno na něm později vymazáno.

Hradce Kr. leží lučnatá ves Střebeš, která již v dávnověkosti jako všecky výše jmenované dědiny městu Hradci Králové patřila. Druhdy stával zde poplužní dvůr. Obec čítá bez připojení kat. obcí Kopce sv. Jana a Lhoty pod strání 46 d., 310 obyv. katol. a 4 evang. Hradec Kr. dal Střebeš r. 1451. Matěji Sexberkovi, mostníku, aby mosty opravoval a mýto vybíral. R. 1547. byla Střebeš i s jinými statky pro spouru s Ferdinandem I. městu Hradci Kr. v plen vzata a Janu z Pernštejna prodána; avšak r. 1549. opět město Hradec Kr. a sice za 400 kop českých grošů Střebeš pro velkou faru sv. Ducha od vladyky Jindřicha Staňovského ze Stěchlovic (řečeného Mřeně) ukoupilo. V třicítileté válce r. 1642. Švedové Střebeš pobořili a vypálili, a r. 1846. velká voda, promlevši erární silnici, zatopila celou osadu.

Střebeš má od r. 1866. jednotřídní nerozdělenou školu, se služným IV. třídy, která čítá 63 žáky. Při škole nachází se knihovna, mající 284 svazků kněh, a sice 123 svazky pro mládež a 161 pro dospělé.

Na západní straně mezi Střebší a Labem je jezírko, zvané „Umrlice," na sever pak vedle okr. silnice k Hradci Kr. kaplička s obrazem „Umučení Páně."

V přírodním ohledu jest okolí Novohradecké velmi chudé. Půda jest písčitá, spodek je rezovitý písek, a rodí jen oves, žito a brambory. Při Labi prostírají se velmi úrodná luka, patřící jiným vzdálenějším osadám, jako: kostelu Chlumskému, Dvorům, Plotišťům a Novému Hradci Kr. Bohužel, že řečiště neupravené příliš často se trhá a mnoho z těchto luk zabírá. Na poli i v zahradách se stromoví pro palčivý spodek půdy valně nedaří, a malé štěpné školky mají jen někteří soukromníci. U paty návrší Svatojanského, kde je malá část borového lesa, jsou již půdy jílovité. Na jižní a na východní straně od Nového Hradce Kr. táhne se ve výměře 1874 htr. 29·8 arů (3256 jit. 1560 □°) rozsáhlé hájemství města Hradce Kr. Jsouť to hlavně lesy černé, a jen tu a tam dub, buk, habr neb javor jest viděti. V bažinách zdejších nalézá se železná ruda „bahňák." Hovězí dobytek pěstují pouze občané zámožnější, chudší pak kozy. Včelařství dochází obliby; ve Střebsi jest 20 úlů včel, z nichž 7 dzierzonských. Obci Střebsské patří 21 hktr. 52·94 arů (37 jit. 659 □°) pozemků, což bývalo ladem; nyní však v role a luka proměněno jest. Čistý výnos obrací obec na zvelebení osady a školy.

Lhota Malšova. (Osada školní, zaujímajíc Lhotu M., Malšovice, Náhon, Zámostí a Svinary.)

Lhota Malšova, ves v planině méně úrodné na levém břehu Orlice, kat. a pol. obec s 33 d. a 220 obyv. katol. a 14 evg., $^3/_4$ hod. východně od Hradce Kr., náležela od pradávna městu Hradci Králové. I tehdáž, když Ferdinand I. veškeré statky městu odňal, byly Lhota za Malšovicemi, Lhota za šibenicí, Kluky, Plotiště, Předměřice a Všestary s platy k městu Hradci Kr. vězícími, na opravu města téhož, jakož i na placení dluhů a jiné potřeby Hradečanům ponechány. R. 1871. zřízena zde stáhnutím školy v Malšovicích a Svinarech, jednotřídní škola, která r. 1874. o jednu ještě žákovnu rozšířena byla. Roku 1871. vystavěna zde na útraty okresního fondu v částce 6057 zl. nová budova školní o dvou třídách. Počet žákovstva páčí se na 150 dětí. Škola náleží do IV. třídy slušného. Osadníci tito a ze 4 následujících vesnic patří kolaturou do Hradce Králové.

Svinary, ves v lesnaté planině, na levém břehu Orlice, kat. a pol. obec se 46 d. č. a 170 obyv. katol. a 71 evang., 1 hod. východně od Hradce Kr., jemuž též až do r. 1547. náležela; pak ale Ferdinandem I. mu byla odňata a Janu z Pernštejna prodána, dostavši se brzy na to k panství Smiřickému, s nímž na vždy spojena zůstala. Někdejší zde dvůr, náležející klášteru Hradišťskému a později Jindřichovi z Wartemberka, připsal prý císař Sigmund Hynkovi z Waldsteina. Půda písčitá rodí ponejvíce žito a brambory. Východně ode vsi nachází se zde hájovna Kralohradecká.

Malšovice, Náhon a Zámostí činí společně jednu kat. a pol. obec Malšovice, kteráž $^1/_2$ hod. východně, Náhon $^3/_4$ hod. jihovýchodně a Zámostí $^1/_4$ hod. východně od Hradce Kr. leží.

Malšovice, ves s 36 d. a 315 obyv. katol., 20 evg. a 10 židy, v písčité méně úrodné planině na levém břehu Orlice, dosti úpravně vystavěná, tvoří ulici, která se od severu k jihu táhne. Malšovice náležely druhdy z větší části ku panství Přínskému, vyjímaje 10 čísel se 76 obyv., jenž ku městu Hradci Kr. náležela. Podíl ku Přínu slušící koupili Hradečtí Jesuité mezi r. 1641. a 1652. od rozličných majitelů. Zde jest na Orlici mlýn s pilou.

Náhon (také Hrázka), ves s trigonometrickým bodem 220·315 met. nad hladinou mořskou, jižně pod Malšovicemi na bývalém panství města Hradce Kr., s 31 d. č. a

240 obyv. katol. a 5 židy, táhne se směrem od západu k východu po potoku téhož jména, na němž mlýn a opodál obydlí hajného (Hradeckého) stojí. Zde při polní cestě nachází se stará zvonárna.

Zámostí, víska téměř u samého mostu za Orlicí, čítá 6 d. č., 55 katolíků a 10 židů; druhdy náležela městu Hradci Kr.

Poněvadž všecky tyto osady v rozsáhlé rovině na lukách mezi Orlicí a Náhonem leží, béře obyvatelstvo hlavní svou výživu z chovu hovězího dobytka, prodejem mléka a omastku v městě.

Pouchov. (Osada školní, zaujímajíc Pouchov, Věkoše, Správčice, Rusek, Piletice a polovici Slezského Předměstí).

Severně $^3/_4$ hod. od Hradce Kr. na okr. silnici k Josefovu, po levém břehu Labe, leží v krásné vyvýšené písčité rovině na bezejmenném potůčku osada Pouchov, — starobylé předměstí města Hradce Kr., druhdy tak rozsáhlého. Tvoří samostatnou kat. a pol. obec, čítá 115 d. a 818 obyv. katol. a 23 evang., má farní kostel sv. Pavla, který r. 1778. při zakládání pevnostních hradeb v Hradci Kr. z Předměstí Slezského r. 1781. sem přenešen byl. S kostelem zároveň založen hřbitov městský a roku 1787. hřbitov vojenský na bývalém vršku „Rožberku," odkudž r. 1810. přenešen ke kostelu Pouchovskému. Na hřbitově zdejším pochován r. 1852. český dramatický básník Angeliny a Virginie František Turinský.

Mimo farní dům jest zde dvoutřídní škola III. třídy, k níž 278 žáků náleží.

Piletice, patří ke kat. a pol. obci Pouchovu a čítá 29 d. s větším dvorem a 179 obyv. katol. a 34 evang. Ves tato, ležíc v jílovité nížině asi 1 hod. sev.-vých. od Hradce Kr., podléhá za mokrého počasí mnohým pohromám; v zimě pak bývají odtud cesty pro množství sněhu neschůdné. Nad Pileticemi je hájovna.

Rusek, také Rusko, $1^1/_4$ hod. sev. od. Hradce Kr. na okresní silnici, kat. a pol. obec, náležela jako Piletice k panství Smiřicům a Hořiněvsi, s 55 d. a 362 obyv. katol., 22 evang. a 11 židy. Poloha krajiny jest poněkud vrchovitá a půda smíšená.

Správčice, veska s 12 d. č. a 71 obyv. kat. a 1 evg. v rovině, na západní straně k Labi naproti Rusku, patří kat. a pol. obci Věkošům, bývalého dom. Hradce Kr. Povstala emphyteutisováním dvou popplužních dvorů, nále-

ževších cís. generálu Grillovi. Občané této osady požívali stejných práv s měšťany Kralohradeckými. Zde nachází se při dvoře lihovar.

Věkoše, ves na levém úrodném břehu Labe, ½ hod. sev. od Hradce Kr., kat. a pol. obec se 36 d. a 273 obyv., býv. dominium Hradec Kr. Přes Labe položen u Věkoš jeden dřevěný a níže pro trať železniční most. Věkoš a Správčice trpívají z husta rozvodněním Labe velikých škod. Následkem toho utvořilo se také na břehu více prohlubin a menších jezírek, která rozličná jména mají. Záhyb, jež Labe u Správčic činí, stromovím jest porostlý. V místech těch nacházejí se též dvě cihelny.

Slezské Předměstí leží porůznu podél okr. silnice od Hradce Kr. směrem sev.-vých. k Černilovu a jihových. při erární silnici k Třebechovicům vedoucí. Středem táhne se dráha sev. západní. Vzdáleno ¾ hod. od Hradce Kr., činí samostatnou kat. a pol. obec, čítá 88 d. s dvorcem a 579 katolíků, a 45 evangelíků. Rovina smíšené půdy při Orlici rodí pšenici, ječmen, žito i proso. Dle umístění rozeznávají se tu: „Markovice“ poblíže Pouchova, „na Drahách“ při silnici Černilovské, „Kocianovice“ v poli v levo a „u Vody“ v pravo. Na blízku nachází se na pravém břehu Orlice osamělý mlýn „Bouda.“ Pro vzdálenost od Pouchova jsou některá čísla do Slatiny přiškolena.

Slatina. (Školní osada, zaujímajíc Slatinu, Svinárky a část Slezského Předměstí).

Kat. a pol. obec Slatina, 1 hod. sev.-vých. od Hradce Kr., na býv. panství Novém Městě nad Metují, ves v bahnité méně úrodné nížině s 88 d. a 730 katol., 3 evg. a 5 židy, rozkládá se téměř v trojúhelníku, dílem po okr. silnici k Novému Městu, dílem k Librantiсům; měla druhdy jednotřídní, od r. 1873. má dvoutřídní školu IV. třídy s 196 žáky. Zde jest poplužní dvůr výše řečeného velkostatku s myslivnou. Severně při okresní silnici stojí o samotě hostinec, a jižně po různu domky Slezského Předměstí, odkudž z několika nejbližších čísel žáci školu Slatinskou navštěvují. V okolí jest několik rybníčků.

Slatina bývala druhdy zvláštním statkem s tvrzí a náležela městu Hradci Kr., jemuž r. 1547. Ferdinandem I. pro zpouru odňata byla. R. 1559. sídlel zde Bohuš z Hrušova, a r. 1568. Mikuláš Bořek z Dohalic, po jehožto smrti jeho bratr Melchisedech, poručník nezletilých sirotků,

Mladotovi ze Solopisk ji prodal. Jak souditi se dá, byla Slatina již r. 1631. s panstvím Novoměstským spojena.

Svinárky (také Podhůří), jižně od předešlé, 1 hod. východně od Hradce Kr., ves po pravém břehu Orlice a na svahu méně úrodném, patří ke kat. a pol. obci Slatině, se 44 domy a 232 obyv. katol. a 45 evang.; bývalé panství Nové Město nad Metují. Leží na silnici od Hradce Kr. k Třebechovicům pod „Spáleným Kopcem,“ kdež na jižní straně železniční trať protíná ono návrší, od něhož bezpečně i osada jméno „Podhůří“ nese. Na Orlici zde stojí mlýn, „Pod hůrou“ zvaný. Svinárky náležely druhdy městu Hradci Kr., byvše jemu r. 1547. Ferdinandem I. odňaty a Janu z Pernštejna prodány. V 17. století dostaly se, jak se zdá, se Slatinou k panství Novoměstskému, zůstavše pak s ním navždy spojeny.

Co se týká oboru národohospodářského, třeba se vůbec zmíniti, že pozemky obce Pouchovské, ležící více na výšině, jsou písčité a méně plodné. U Piletic a Slezského Předměstí smísená jest ornice s černým a rezatým pískem. Z rostlinstva daří se tu hlavně jen rež (žito) a brambory; — z obchodních rostlin něco lnu. Ovocného stromoví občané jen málo si hledí. Luk jest po řídku, čímž i chov dobytka slabší; odchovává se zde jen brav a něco koní. Rusko a Správčice jsou v tomto oboru mnohem úrodnější. Půda zdejší hodí se též ku pěstování pšenice a řepy, jakož i bramborů, na něž ve Správčickém lihovaru dobrý odbyt jest. Tyto osady daleko převyšují již na zlatém prutu ležící Vekoše, kde mimo rostliny obilné všeho druhu, daří se zelenina, zvláště zelí a křen; proto i chov domácího dobytka jest mnohem značnější. Malšova Lhota, Malšovice a Svinary mají po obou březích Orlice dobrá luka a přihlížejí pilně k chovu dobytka, z něhož největší berou výživu; ostatně jest polní hospodářství zde s oným předešlých osad na rovni. Všecky tyto od Pouchova až sem jmenované vesnice náležejí k faře Pouchovské.

Čibuz. (Osada školní, zaujímajíc Čibuz, Skalici Velkou a Malou, Újezd, Bukovinu a Hubilesy).

V nejsevernější části okresu Kralohradeckého u samých téměř hranic okresu Jaroměřského, 2 hod. severně od Hradce Kr., $\frac{1}{2}$ hod. jihovýchod. od Smiřic, na úpravné cestě, která východně před vsí z okresní silnice Smiřicko-Hradecké vybočuje a dále k Újezdu a k Černilovu se táhne, leží Čibuz ve vlnitém údolí. Čítá 27 d. a 181 obyv.

katol. a 2 evang., patří ke kat. a pol. obci Velké Skalici. V Cibuzi nachází se farní chrám sv. Václava, který již r. 1601. byl kostelem farním. Byv po třicítileté válce co filiální k děkanství Holohlavskému přidělen, stal se opět r. 1785. chrámem farním, k němuž náleží 2580 osadníků z Číbuzi, Velké a Malé Skalice, Újezda, Hubiles, Smržova a Vlkova, posledních tří z okresu Jaroměřského. Škola třítřídní se služným III. třídy bývala dvoutřídní. Teprv r. 1873. zřízena zde byla třída třetí. Téhož roku rozšířena jest příspěvkem okr. školní pokladny v částce 2000 zl. budova školní, a r. 1875. povoleno vyučování ručním ženským pracím.

Skalice Velká, $^1/_4$ hod. od Číbuze jihoz. a $^7/_4$ hod. sev. od Hradce Kr. podél okr. silnice Josefovské, kat. a pol. obec ve vlnité rovině na struze, má 53 d., 523 katol., 54 evang. a 5 židů. Sem náleží jihozáp. směrem $^1/_4$ hod. vzdálená:

Skalice Malá (Skalička), ves po struze v rovině mírně pahorkovité, s 26 d., 260 obyv. katol. a 4 evg. Zde má Smiřický pán bar. Liebig poplužní dvůr. — Půda těchto 3 vesnic jest dosti úrodná, a plodí pšenici, Malá Skalice žito; vůbec pěstuje se cukrovka.

Újezd, ves mezi Cibuzí a Černilovem s 52 d. a 348 obyv. katol. a 52 evang., $^1/_2$ hod. severně od Hradce Kr., bývalé panství Smiřice. Újezd býval někdy zvláštním statkem s tvrzí, po níž posud v zádušním lese, nyní v polnosť změněném, na přívrší asi $^1/_4$ hod. ode vsi nepatrné známky pozorovati lze. R. 1546. měl statek ten v držení Václav Otmar a r. 1589. Prokop Otmar z Holohlav. Po bitvě Bělohorské r. 1636. s panstvím Smiřickým spojen byv, náležel generálu Matyášovi hraběti z Gallasů, po jehož smrti r. 1661. jeho synové František Ferdinand a Antonín Pankrác Rudolf o statky Smiřice a Hořiněves se rozdělili, tak že Antonínu Pankr. Rudolfovi připadly Smiřice a vesnice Holohlavy, Vlkov, Libřice, Rozběřice, Čáslavky, Černožice, Černilov, Libníkovice, Librantice, Divec, Bukovina, Lejšovka, Smržov, Hubilesy, Mezleč, Skalice Velká a Malá, Rusek, Piletice, Svinary, Prorub, Maršov a Újezd. — Avšak r. 1685. prodal Ant. Pankrác Rudolf hrabě z Gallasů panství Smiřice Isabele Magdaléně ovdovělé manželce ze Šternberka, od jejíhožto nástupce r. 1696. na Jana Josefa hrab. ze Šternberka přešlo. Mezi tím časem byl Újezd od Smiřic opět odprodán, poněvadž jej později a sice před r. 1717. od Antonína Josefa

Malovce, rytíře z Malovic, hrabě Jan Václav, později kníže Paar opět ukoupil a s panstvím Smiřickým spojil. Bývalý zde starý zámeček nalézá se nyní v rukou soukromníků.

Bukovina. Jižně pod Újezdem $^1/_4$ hod. vzdálí rozkládá se od severu k jihu podél polní cesty k Hradci Kr. kat. a pol. obec Bukovina, ves s 48 d., 250 obyv. katol. a 180 evang. Děti evang. augsb. vyzn. navštěvují obecnou školu v Čibuzi, kdežto občané evang. helv. vyznání svou vlastní jednotřídní školu v Černilově si vydržují. — Bukovina, vzdálená $1^1/_3$ hod. severně od Hradce Kr., na bývalém panství Smiřickém, leží na přívrší, více méně obklopena lesem. Má s ostatními výše uvedenými osadami tytéž dějiny. Z Bukoviny vybíhají dvě ramena úpravné cesty, jedno východně k Rusku, druhé jižně k Slatině.

Hubilesy v okresu Jaroměřském, kat. a pol. obec Smržov, čítá 34 d. a 380 obyvatelů.

V oboru národohospodářském může se nazvati celé okolí Čibuzské farnosti úrodným. Půdy, táhnoucí se podél Labe od Čibuze ke Skalici, Skaličce a dále k Správčicům, mají hlubokou červenou ornici, v níž mimo všechen druh obilí, daří se i zelenina, zvláště zelí a cukrovka. Část severovýchodní jest již méně úrodná a útvar půdy rovná se téměř útvaru půdy Černilovské.

Černilov. (Osada školní, zaujímajíc spolu Černilov Dolní).

Ves v severní části okr. Kralohradeckého, na býv. panství Smiřickém a Hořiněveském, blíže hranic hejtmanství Kralodvorského, $1^3/_4$ hod. sev. vých. od Hradce Kr., kat. a pol. obec, čítá ve 234 d. 1400 katol., 500 evang. a 8 židů. Největší tato ves v celém hejtmanství táhne se v polokruhu od západu k východu, ve východní části poněkud vyvýšená a mírně pahorkovitá. Nacházejíc se v malé kotlině, z jihovýchodní strany pod pahorkem „Vyhorlec“ (obyčejně „Vydrholec“), od jižní, pod vrchem „Ouliště,“ kde je též myslivna, nedá se tak snadno při své rozsáhlosti přehlednouti. Podnebí má mírné a zdravé, ačkoli vykácením lesů za poslední doby severní větry a sucho zde velmi nepříznivě účinkují. Z obce vybíhají dvě okr. silnice: k jihu směrem k Hradci Kr. a sev. vých. k Opočnu a k Dobrušce.

Kdy a jak obec tato povstala, a odkud její jméno, nelze s jistotou udati. Pravdě podobno jest, že krajina

tato, za starodávna černými lesy porostlá u prostřed mnoha rybníčků, chovala dosti černé zvěře, na niž často lov držán býval, a odtud snad dostala jméno „Černý lov,“ od čehož později „Černilov“ odvozeno. Z dějin jest známo, že okolo r. 1298. král Václav II. ves „Černilov“ (kterouž Němci po svém způsobu nazvali Schlakendorf a Hengsberg) a Jasenou bratrům Hynkovi a Čeňkovi z Lípy za 90 kop hřiven stříbra prodal. Léta P. 1311. přišla táž ves povolením krále Václava III. prodejně do moci Raymundovi z Lichtenburku, později pak Hynkovi z Náchoda (dříve z Dubé), který hrad Pardubice za zboží Wiesenburské s Arnoštem z Hostinného změnil, Černilov a Jasenou markrabímu Karlovi, pro manceonáře Pražské*) postoupil, jimž r. 1353. Karel IV., tehdáž již král Český a císař Německý, místo Černilova jiné vesnice blíže Prahy, totiž: Bratronice, Zlinu, Krupu a Olešnu daroval. R. 1449. položili se zde válečně Jiří Pardus z Horké a Bohunko (Bohuš), Kostkův syn, proti Koldovi z Náchoda; nedočkavše nepřítele, odtáhli ku Kolínu zpět. Léta 1778. dne 23. července, Prusové u Černilova se rozložili a od císařského vojska zahnáni byli.

Černilov má katolický farní chrám sv. Štěpána z r. 1752., vystavěný nákladem tehdejší majitelkyně Marie Terezie hraběnky z Gastheimu, rozené hraběnky ze Šternberků, a 2 chrámy evangelické pro augsb. a helv. vyznání. Počet kolátorníků zdejší farní katolické osady, k níž obce: Černilov Horní a Dolní, Borovice, Librantice, Divce, Librice, Lejškovka, Výrava a Bukovina, pak myslivny v Oulišti a v Kalthause náležejí, páčí se přes 4200 duší katol. V týchž dědinách čítá se 1000 evangelíků obojího vyznání.

Obecná škola se služným III. třídy jest zde od roku 1875. třítřídní a čítá 232, — veřejná škola helvetská jednotřídní 96 žáků. V obecné škole povoleno roku 1873. vyučování ženským ručním pracím.

Výživa občanů záleží v polním hospodářství; neniť půda všude stejná, vůbec jílovitá, v celku prostředně vydatná, někde i bahnitá a skoro neúrodná. Příčinou toho jest jílovitý spodek a na mnohých místech i opuka ve svrchní hlinité prsti. Daří se tu pšenice, ječmen, řepa, brambory, méně žito; z luštin pak hrách, čočka a vikev. Za posledních roků našlo setí jarní pšenice, (vousky) obli-

---

*) Viz Schallerovu topografii 15. díl, str. 249.

bu; ve vápenitých půdách jetel (červený) ke krmení, a švédský (trifolium hybridum) na semeno. Z rostlin obchodních pěstuje se cukrovka, lnu méně. Velká síť stromořadí, obzvláště peckovitého, dodává krásy celému okolí. I náves posázena jest stromy dílem ovocnými, dílem topoly, lipami a vrbami. Na severní a jižní straně táhnou se lesy velkostatku Smiřického, přináležející druhdy koruně České, nyní dědicům bar. Liebiga, za něhož velká část lesů byla vykácena, odkudž veliký nedostatek paliva povstal. V blízkém lesíku „Kalthaus“ jsou rozkošné procházky a myslivna. Chov dobytka, vyjímaje kozy a ovce, jest dosti značný, ačkoli ne tak vyvinutý, jako horský; rovněž i dobytka vepřového a drůbeže jest hojně. I včelařství jest zde oblíbeno.

Konečně budiž podotknuto, že si již r. 1865. zdejší obyvatelstvo založilo kapitálem 12.000 zl. pojišťovnu proti ohni, a obchodní spolek „Blahobyt.“

Černilov Dolní, vesnička v planině vých. od Černilova ½ hod, vzdálená, ke kat. obci Výravě patřící, čítá 12 d., 90 katol. a 25 evg. Živí se orbou.

Librantice. (Osada školní, zaujímajíc Librantice, Divce a Borovici).

Severně od Třebechovic, asi 1¾ hod. sev. vých. od Hradce Král., rozkládá se na okresní silnici ve skrovném údolí, skoro do polokruhu se táhnoucím, směrem od východu k západu ¼ hod. zdéli kat. a pol. obec Librantice se 92 d., 550 obyv. katol. a 65 evang. Severně táhne se malé návrší „Tannaborek“ s povětrným mlýnem. Celou osadou protéká nepatrná strouha, kteráž, nemajíc pramene živé vody, v létě obyčejně vysychá. Dle domnění povstala tato osada v době, kdy mýtení lesů v Čechách za dob slavné paměti Karla IV. rozšířeno bylo.

Má od r. 1804. jednotřídní školu nyní se služným IV. třídy, prvopočátečně v domku obecním. Založení zvláštní školní budovy datuje se teprv od r. 1817. Počet žáků z Librantic a přiškolených obcí Borovice a Divec páčí se na 130.

Borovice, veska na polní cestě východně od Librantic a 2½ h. sev. vých. od Hradce Kr. na výšině s 9 d. a 80 obyv. katol. a 10 evang., patří ke kat. a pol. obci Libníkovické.

Divec, (Divce neb Zdivce), kat. i pol. obec, 1½ hod. sev. vých. od Hradce Králové, se 39 d., 156 katol. a 130

evang., v úhlu okresní silnice do Librantic, táhne se směrem od severu k jihu po návrší.

Všecky tři osady, náležely druhdy k panství Smiřickému a Hořiněveskému. Co praveno o vlastnosti půdy a plodnosti při Černilově, lze i zde připomenouti.

Libníkovice, přiškolené a přifařené k Vysokému Újezdu, východně od Librantic podél hranic okr. hejtmanství Novoměstského, táhnou se směrem od severu k jihu po úpravné silnici. Kat. a pol. obec tato patřila druhdy k panství Smiřicko-Hořiněveskému, s ostatními obcemi tytéž dějiny majíc. Vzdálená $2^3/_4$ hod. sev. vých. od Hradce Kr., čítá v 40 domech 230 obyv. katol. a 15 evang. Útvar půdy v okolí těchto osad lze rozděliti na tři třídy: v údolí jest půda hlinitá, po návrších jílovitá a v nížině písčitá. Výtěžek polního hospodářství bývá prostřední, poněvadž vrstva pod ornicí, mastný žlutý jíl, vody nepřijímá, a tudíž příliš mokré a příliš suché počasí rostlinám škodí. Přes to vše jest polní hospodářství dosti pokročilé. Daří se tu nejlépe pšenice a oves, méně žito, ječmen, brambory, proso a luštiny; z obchodních rostlin, řepa, len a jetel na semeno. V témž okolí bývalo před časy více rybníků, jako: Kabraham u Jeníkovic, Duchač a Třesle u Borovice, Cejčánek jižně pod Tannaborkem, které nyní proměněny jsou v pole a luka, na nichž obyčejné pícní trávy, léčivé a užitečné byliny se daří. Hlavní péče věnuje se sadařství. Značný jest tu chov hovězího a vepřového dobytka, bravu a drůbeže. Polní zvěře jest jen pořídku, jelikož zdejší lesy nepatrny jsou.

Výrava. (Školní osada, zaujímajíc Výravu a Černilov Horní).

Severně od Librantic, $2^3/_4$ hod. sev. vých. od Hradce Kr., táhne se blíž okresní silnice v rovině pod vrchem na bývalém panství Smiřicko-Hořiněveském školní osada Výrava, kteráž s Černilovem Dolním kat. a pol. obec tvoří. Čítá o sobě 104 d., 800 obyv. katol. a 68 evang.

Ve Výravě nachází se jednotřídní škola IV. třídy, která s přiškolenou obcí „Černilovem Horním" 131 žáků čítá. Vyučováním školní mládeže učiněn již r. 1761. počátek; avšak o školní budovu postaráno teprv r. 1830. Mimo školu nacházejí se zde dvě kaple, totiž: sv. Jana Křtitele podle silnice od Josefova k Třebechovicům, na ní vížka se zvonečkem, a kaple Panny Marie v hořejší

části osady, podle ob. silnice k Opočnu. U poslední jest zřídlo zdravé a čisté vody. Na kopci „Křiv“ stojí dva povětrné mlýny. Po vsi teče nepatrná struha s dešťovou vodou.

Černilov Horní, jižně asi $^1/_4$ hod. od Výravy a 2 hod. sev. vých. od Hradce Kr. na býv. panství Smiřicko-Hořiněveském, leží na polní cestě z Výravy k Jílovicům, a patří ke kat. a pol. obci Libnikovické. Černilov Horní čítá v 12 d. 92 obyv. katol. a 20 evang. a patří farou do Černilova. — Útvar půdy těchto osad rovná se okolí Librantickému, toliko s tím rozdílem, že se u Výravy na vrchu „Křiv“ stavební kámen (opuka) láme, za nějž ročně značná část peněz se trží. Rybníky Pustinský a Lomkovský, pak Výravský a Černilovský, jsou v pole a luka obráceny. Sadařství a chov dobytka je poměrně stejný s předešlými.

Třebechovice. (Osada školní, zaujímajíc Třebechovice, Steňkov, Krňovice, Polánky Dolní, Mitrov a Bědovice).

Třebechovice, starobylé město v nížině, severozápadně pod horou „*Oreb*,“ *) na východ pod vrchem „Bědovickým,“ rozkládá se v píščité, méně úrodné planině po obou březích potoka Dědiny, jenž je ve dvě části, Staré a Nové Město, dělí. **) Jsouc od Hradce Kr. $2^1/_2$ hod. k východu vzdáleno, na býv. panství Opočenském, čítá 428 domů, 3240 obyv. katol., 203 evang. a 50 židů.

Jméno *Třebechovice* odvozuje se od Třebocha, jehož potomci sluli Třebechoviči, od nichž osada „Třebechovičů“ neb „Třebechovice“ nazvána jest. Nejstarší držitel připomíná se Hynek Hlaváč z Dubé, jehož potomci až do vypuknutí válek husitských zde vládli. V bouřích těch sbíral r. 1420. kněz Ambrož, bývalý farář z Hradce Král., jejž po Václavu IV. ovdovělá královna Žofie z města vypudila, davy lidu (Husitů) v Hradecku kolem sebe v sev. záp. části u města Třebechovic na přívrší „Hůrce,“ jíž od sekty „Orebité“ dáno jméno „Hora Oreb,“ od kteréžto doby někteří píšou: „Třebechovice hora Oreb nad Dědinou“ a jiní „Třebechovice pod Orebem.“ V čelo ozbrojenců „Orebitův“ postavil se Hynek Krušina z Lichnice (Lichtenburg), tak jako Žižka v čelo Táboritů. Hradečtí Husité

*) Hůrka „*Oreb*“ jest dle Hájka pod jmenem „*Vinice*“ známa.

**) Kdy Třebechovice v město proměněny byly, nelze udati. Pojmenování „Staré a Nové Město“ poukazuje již na dobu pozdější.

a Třebechovičtí Orebité, jichž hejtmany Aleš Vřešťovský a Jiří z Chvalkovic se stali, jali se hned bořiti okolní kláštery. Avšak Orebité brzy učinili rozkol mezi sebou a po příkladu pána své osady přestoupili k mírným kališníkům, a na farnosť Třebechovickou dosazen byl kněz pod obojí. Od r. 1451. sídleli na zdejší tvrzi páni z Březovic. Mezi tím časem přešla tvrz Třebechovice v državnosť Mikuláše Trčky z Lipy a na Vlasimi, po němž vdova, rozená Johanna z Březovic, právo své k tvrzi Třebechovické a k jiným ještě statkům, jako k hradu Opočenskému, Smiřickému, Kněžickému a k městu Chotěboři, — bratřím Trčkům z Lipy a na Vlasimi v dluhu 1000 kop českých grošů Zdeňkovi, Janovi, Jindřichovi a Mikuláši postoupila. Od té doby zůstalo město Třebechovice s Opočnem spojeno, byvši po zavraždění Waldsteina a zetě jeho Trčky, jako všecky jeho ostatní statky, skonfiskováno a r. 1636. Rudolfu hraběti Kolloredovi a bratru jeho Jeronymovi postoupeno. Že město v třicetileté válce mnoho utrpělo, dá se snadno mysliti; rovněž ani ve válce s Pruskem r. 1866. ušetřeno nebylo.

Z památných budov zde vyniká: farní kostel sv. Ondřeje v nynější podobě z r. 1740. do 1767.,*) byv již roku 1384. kostelem farním; pak pohřební chrám Páně „Božího Těla“ na Orebě,**) r. 1835. velmi ozdobně postaven na místě, kde druhdy stával kostelíček, velice již sešlý. Vedle katolického hřbitova jest tu též hřbitov a kostel evangelický vyznání helvetského.

V městě je dům farní, radnice, nemocnice a od roku 1873. pětitřídní obecná škola II. třídy, která, druhdy třítřídní, r. 1872. čtyřtřídní a r. 1873. pětitřídní se stala. R. 1875. povolila zde c. k. okr. školní rada pokračovací školu ku kreslení a modelování pro zámečníky a hrnčíře. Lonského roku počala stavěti školní obec novou školní budovu, na kteroužto stavbu poskytnuto jí podpory 2000 zl. z fondu zemského. Mimo některé školní nadace založen zde místní školní fond v částce 644 zl. 80 kr. Z ostatních veřejných úřadů je zde c. k. pošta, c. k. četnictvo, telegrafní stanice a nádraží sev. záp. dráhy. Ze spolků zábavných a průmyslových sluší jmenovati: zpěvácký „Oreb,“

---

*) Stavbu kostela provedl stavitelský mistr J. Kerner z Hradce Králové, malbu na obmítce Josef Kramolín r. 1780.

**) Kostelíček na Vinici, nyní Orebě, původně prý Orebité založili.

jednotu „Sokol," spolek vysloužilců a jednotu řeznickou, krupařskou a zámečnickou.

O pokročilosti průmyslu svědčí společenský pivovar a dosti rozsáhlé dílny zámečnické, koželužské, hrnčířské a mydlářské, jakož i tři mlýny: „Hořejší, Panský a Dolejší."

Obchodu napomahají: a.) týdenní trhy každý čtvrtek a čtyři výroční trhy na zboží; b.) c. k. silnice k Hradci Kr., k Týništi a Opočnu, pak okresní silnice; c.) železniční trať k Hradci Kr. a k Týništi se stanicí v místě; d.) plavba po Orlici hlavně s dřívím.

Farnosť Třebechovická, druhdy velmi rozsáhlá, obmezena jest nyní na osady: Třebechovice, Bělč, Blešno, Nepasice, Jenikovice, Ledce a Stránku, Oujezdec, Polánky Dolní a Horní, Mitrov, Stěnkov a Krňovice. Správu duchovní vykonává farář se dvěma kaplany. Mimo to zřízena zde v posledním čase též fara evangelická vyznání helvetského.

Z učenců se zde narodili: *Bonaventura Petr* (Pitter), historik a opat benediktinského kláštera v Rajhradě, nar. 5. listop. 1708. † 15. máje 1764; *Hynek Held*, hudební skladatel, nar. 1766. † 1816. a jeho bratr *Jan Depold Held*, doktor lékařství a rektor vys. škol, spisovatel a skladatel oblíbených českých písní, nar. r. 1770. † r. 1851., a jiných více, kteří sšedše se dne 16., 17. a 18. července 1816. ve svém rodišti, založili při svém rozchodu nadaci pro chudého studujícího v částce 1000 zl. v. č. (420 zl. r. č.), kteroužto část dvorní kaplan Držmýšek o 100 zl. v. č. (42 zl. r. č.) zvětšil. Mimo tuto nadaci jest zde též nadace pro ředitele kůru. — Z učitelů, jenž zde největší váženosti požívali, uvádí se *Václav Čížek*, který pro své zásluhy o školství od Jeho A. Veličenstva r. 1819. malou zlatou medajlí vyznamenán byl.

K pětitřídní škole zdejší, kterouž 530 žáků navštěvuje, přiškoleny jsou obce:

Krňovice (Krnějovice), ves v písčité planině na levém břehu Orlice, jižně od Třebechovic na okr. silnici, $2^1/_2$ hod. jihových. od Hradce Králové, má 25 d. se 139 obyv. katol. a 21 evang., činí sama o sobě samostatnou kat. a pol. obec, býv. dom. Opočno. Má filiální chrám „Nanebevzetí Panny Marie," který prý již r. 1393. založen byl. Krajina tato trpí často povodní.

Stěnkov, ves na pravém břehu Orlice, kat. a pol. obec $2^1/_2$ hod. skoro jihových. od Hradce Kr., býv. dom.

Opočno, čítá 31 d. se 215 obyv. katol. a 10 evg. Zdejší písčitá planina jest úrodnější.

Mitrov a Polánky Dolní, činí společně jednu kat. a pol. obec, z nichž první 6 a druhá 38 d. čítá. Mitrov má 27 katolíků a 34 evg., Polánky Dolní pak 87 katol. a 123 evg. Obě leží východně od Třebechovic po obou stranách Dědiny, 2¹/₂ hod. od Hradce Kr. na bývalém panství Opočenském. V Mitrově stojí na Dědině mlýn.

Polánky Horní v údolíčku na Dědině, s 22 d. a 59 katol. a 89 evg. obyv., kteří přiškoleni jsou do Újezda Vysokého.

Bědovice, ves v lesnaté planině s 18 d., 185 katol. a 4 evg. obyv., leží východně od Třebechovic a 2³/₄ hod. rovněž v témž směru od Hradce Kr., kat. a pol. obec Petrovice (okres Kostelec nad Orlicí), býv. domin. Častolovice. Jest zde dvůr a myslivna o samotě. Daří se ponejvíce žito a brambory.

Jenikovice. (Osada školní, zaujímajíc toliko Jenikovice.

Školní osada a ves Jenikovice leží v kopcovité kotlině severně ³/₄ hod. nad Třebechovicemi a 2¹/₄ hod. sev. vých. od Hradce Kr. Tvoříc kat. a pol. obec se 102 d. a 640 obyv. katol. a 125 evang. prostírá se podle úpravné obecní cesty od severu k jihu. Za bývalých patrimoniálních úřadů náleželo 10 čísel obce Jenikovické, mezi nimi od r. 1562. poplužní dvůr, městu Třebechovicům, ostatní k panství „Opočenskému.“ V letech 1517. byli pány v Ledcích a Jenikovicích Šárovci ze Šárova, jak o tom pomníky v Ledcích, kam se pochovávali, a rozvaliny při nynější myslivně svědčí.

Zdejší k Třebechovicům přifařený chrám sv. Petra a Pavla připomíná se již r. 1385. co filiální; v nynější podobě založen byl r. 1741. — Jednotřídní škola, k níž 112 žáků patří, se služným IV. třídy, založena a vystavěna byla r. 1870. nákladem občanů Jenikovických, kteří před tím k Vysokému Újezdu přiškoleni byli. Knihovna školní čítá nyní již 360 svazků. Pak je zde též myslivna. Výška zdejší krajiny jest dle trigonometrického bodu 294·4 metrů nad hladinou mořskou.

Na zdejší půdě daří se veškeré plodiny v sev. vých. Čechách pěstované. Shotovování a pálení cihel a tašek v 16 cihelnách, jakož i pěstování včel po novém spůsobu dzierzonském jest zde značné.

Nepasice. (Školní osada, zaujímajíc Nepasice a Blešno).

Jméno této osady odvozuje zdejší lid od „nepasení" na lukách, jež náležely i s místem nynější obce pánům Třebechovickým, kteří si na místě, kde nyní č. 17., 18. a 19. stojí, dvůr vystavěli a takto netušeně základ ku zdejší osadě položili. Lid později zde osedlý byl povinen, vykonávati jisté práce faře Třebechovické. Držitel dvoru Hynek Hlaváč z Dubé uzavřel na počátku XV. století úmluvu s tehdejším farářem Řehořem,*) aby lid z Nepasic pracoval při dvoře Nepasickém, z Třebechovic pak při farnosti Třebechovické. Když pak později dvůr ten vyhořel, povstala na témž místě znenáhla nynější ves, která tuto dobu tvoříc samostatnou kat. a pol. obec, čítá v 63 d. 315 obyv., katol. a 110 evang. Má jednotřídní školu IV. třídy se 120 žáky. Teprv r. 1877. povolena jest zde třída druhá.

Blešno, kat. a pol. obec se 66 d. a 332 obyv. katol. a 105 evg. — Obě tyto osady leží na erární silnici od Hradce Kr. k Třebechovicům vedoucí, po pravém břehu řeky Orlice, v krásné rovině ve vzdálenosti 10 minut jedna od druhé, ¾ hod. východně od Hradce Kr., na bývalém panství Opočenskám. Přes Orlici vede v Nepasicích most, kdež, jak se praví, stával druhdy mlýn, který v 30leté válce zkázu vzal. Kdykoli Orlice se rozvodní, a to bývá více méně ročně, hrozí Nepasicům veliké nebezpečí, jak se již častěji, jmenovitě roku 1846. stalo. Severně od obou těchto vesnic táhne se nízké přívrší, tvoříc pahorky „Chrasť a Habřinu," kudy vedena jest po nejúrodnějších rolích železniční trať k Hradci Kr. (r. 1873. vystavěná.)

Tvar půdy jest zde více méně týž jako u Třebechovic a sklizeň táž. Výborná luka, jichž zde více jest než u Třebechovic, umožňují vydatnější chov dobytka.

Bělč. (Osada školní.)

Bělč Velká (též Běleč neb Bělče) ves v lesnaté planině 1½ hod. východně od Hradce Kr., kat. a pol. obec s 44 domy a 260 obyv. katol. a 120 evang. na bývalém panství Pardubickém, náležela až do 1. července 1875. ke školnímu okresu Pardubickému, soudnímu a bernímu okresu Holickému. Ku vzdělání mládeže jest v Bělči obecná jednotřídní škola IV. třídy, již 42 žáků navštěvuje. Mimo tuto nachází se zde též veřejná jednotřídní škola

*) **Výňatek z památní knihy fary Třebechovické.**

pro mládež vyznání evang. se 30 žáky. V budově školy evang. mají evangelíci modlitebnu a východně ode vsi svůj vlastní hřbitov. Katolíci náležejí kolaturou do Třebechovic, pochovávají se však na hřbitov v Krňovicích.

Bělč leží v písčité méně úrodné rovině nedaleko levého břehu řeky Orlice, která jarním záplavem zdejší luka zúrodňuje. Jižně pode vsí prostírá se rozsáhlé hájemství „Bělčské," náleževši dříve baronu Liebigovi, nyní ústavu lesníkův ve Vídni. Dozor k lesům vede lesní v Bělči. Skoro u prostřed téhož hájemství stojí mlýn na rybníku, z něhož potok „Náhon" severozápadně ku Hradci Králové se vine.

K závěrce sluší podotknouti že obecní jmění v státních úpisech 1800 zl. straně katolické a 2500 zl. straně evangelické náležející, určeno jest co fond výhradně k dodru školy.

Ke školám mimookresním náležejí místa do Třebechovic přifařená tato:

Újezdec, ves sev. vých. od Třebechovic na polní cestě v planině se svahem východním méně úrodné, čítajíc 13 d. a 26 katol. a 71 evang. obyv. a patříc ke kat. a pol. obci Ledecké. Vzdálen 3 hod. vých. od Hradce Kr., býval Újezdec druhdy zvláštní statek, jenž mezi rokem 1512.—1515. Tristanovi z Barchova náležel, od dědiců pak prodán Trčkům z Lípy, kteří Újezdec a Bolehošť k panství Opočenskému připojili. Dítky přiškoleny jsou k Bolehošti, okr. hejtmanství Novoměstského.

Ledce (vůbec Ledec), ves v planině se západním svahem na levém břehu Dědiny, 3¼ hod. vých. od Hradce Kr., kat. a pol. obec, čítá 36 d. s poplužním dvorem a cukrovarem. Zde jest fil. chrám sv. Marí Magdaleny. Tvrz „Srub," která tu nade vsí stávala, brzo zašla. Okolo roku 1482. uvádí se zde Daniel z Šárova a v Ledcích.

Stránka, vesnička na pravém břehu Dědiny, 3½ hod. vých. od Hradce Kr., čítá 12 d., patří ke kat. a pol. obci Ledecké, a má společně s ní 200 kat., 152 evg. a 10 židů.

Ledce i Stránka přiškoleny jsou do Vysokého Újezda v pol. okresu Novoměstském. Půda zde jest smíšená a úrodnější; ponejvíce daří se žito, ječmen a řepa. Překážka komunikační nastává při rozlití se Orlice.

Soudní a berní okres Hořický.

Soudní a berní okres Hořický tvoří severozápadní část hejtmanství Kralohradeckého a hraničí na severu s okresem Vrchlabským, severovýchodně s Kralodvorským a jihovýchodně s Jaroměřským; — na jihu s Nechanickým a jihozápadně s Novobydžovským; na západu s Jičínským a severozápadně s Novopackým. Celý jeho povrch zaujímá (4·08 míle) 2·34804 □ miriametrů s 29.144 obyvateli v 43 katastrálních a spolu politických obcích se 4090 domy (příbytky).

Poloha okresu dá se rozděliti ve dvě části: severní a jižní. První prostupuje na severní straně předhoří Krkonošské, táhnoucí se podél pravého břehu Labe od Jaroměře až k Hostinnému, kde se s Krkonošemi spojuje. Útvar jeho jest dílem kvádrový, dílem žlutý pískovec, který se dobře hodí ku stavbám a kamenům mlýnským. Jižněji mezi Miletínem a Hořicemi táhne se po celé čáře od Vřešťova směrem západním ke Konecchlumí podhoří Chlumské, jehož útvar jest a.) stupeň perucký, a obsahuje: jílovité lupky s uhelnými moury, nebo slabé flíčky uhlí a kvádrového pískovce s otisky bylin. V Obci Doubravě u Hořic se z něho též brouskový a sochařský kámen láme; pak b.) karycanský, obsahující kvadrový pískovec s otisky mořských mušlí, jenž se objevuje v slabších deskovitých kusech, a zde jen za obyčejné stavivo se potřebuje.

Jižní část téhož okresu jest pahorkovitá rovina, jejíž ornice dosti úrodná jest, ačkoli se oné zlatého prutu v Hradecku co do úrodnosti i hloubky nevyrovná. Zde převládá již více půda jílovitá, obsahující méně písku, čímž vzdělávání její mnohem jest obtížnější, a i byliny rády podsýchají. Mimo to vyšší poloha půdy působí, že pole chladne. Časté jarní mrazy překážejí nezřídka vzrůstu bylin, čímž se žně opozdňují, a tudy i výtěžek rostlinstva bývá mnohem chudší a skrovnější. —

Hlubokou ornici, jež dobře slouží ku pěstování pšenice, ječmene a řepy (buráku), mají jižní půdy Hořické, Holovouské, částečně i Ostroměřské a Sobčické, jakož i u Dobrých Vod, Bašnic, Milovic, a Pšánek, zvláště pak kolem Třemnouševsi, Rasina a Jeřic; pak půdy na Cerekvicku, dílem s nažloutlou, dílem s načervenalou hlínou, rovněž i údolí Vřešťovské a Poličanské a konečně jižní okolí Miletínské, které již ve spodní vrstvě slínovinu má.

Dobré žitné půdy a částečně i pšeničné nacházejí se na polední straně úbočí Chlumu od Vojic k Chodovicům, k Bohance a jdou až k Želkovicům. Lehčí půdy nalézáme v nejsevernější části okresu kolem Miletína, Vřesníku, Želejova, Dehtova atd. Spodek půdy té jest dílem načervenalá hlína, dílem písek, a rodí se zde nejvíce jen žito, oves a brambory, z obchodních rostlin len.

Po celém okresu přihlíží se pilně ku pěstování stromů ovocných, jak v zahradách, tak na polích. Okolí Hořické vyznamenává se zvláště výbornými třešněmi; velkostatky Cerekvice, Jeřice a Holovousy zvláštními druhy jablek; vesnička Libín a jižní stráně od Javorky k Vojicům výtečnými švestkami, a Trotina s okolím na Poličansku nejchutnějšími hruškami. Chmel pěstuje se jen na velkostatku Holovouském, a i tu v míře malé; víno pak ale též po skrovnu na vinici v Poličanech.

Zvláště úrodné jest zdejší podhoří léčivými bylinami. Roste a daří se tu: heřmánek, pukavec neb vlčí mák, červená bukvice, škabiaš (na lukách a v lesích), arnika montana (na Poličansku a u Dehtova), polní arnika (u Vřešťova pod Čenickým dvorem), sliz, brutňák, dobrá mysl (u Ostroměře), divizna (u Cerekvice a Mezihoří), peršan, melissa, máta a jiné. Z jedovatých bylin naskytají se skoro všude rulík, vranovec, náprstník, lýkovec, blín, ocún a jiných více.

Celou krajinu zdobí dosud dosti bohaté, namnoze jehličnaté lesy, přináležející velkostatkům: Hořickému, Miletínskému, Poličanskému a Smiřickému, též jednotlivým obcím i soukromníkům. Poněvadž ale roční potřeba dříví jest veliká, nahražuje se kamenným uhlím potřebné palivo.

Řeky a potoky zdejšího okresu vznikají skoro všecky na domácí půdě: a.) *Bystřice*, jenž pod Dolením Dehtovem na louce „Bariharce" zvané, z několika pramenů počátek svůj béře, pojí se pod Úhlejovem s potokem Horno- a Dolnoúhlejovským, jež oba pod Zvičinou zřídlo své mají. Odtud spěje po úrodných lučinách k Miletínu, kde přijímá Bystrcký potok od Vidonic a od Kalu, ubírá se volným tokem ke Kačerovu mlýnu a dále krásným úžlabím ku mlýnům Hořickým. Protekši pak půdy velkostatku Jiřického a Cerekvického, přechází pod Hněvčevsí do okresu Nechanického. — b.) *Trotinka*, potok, vzniká v obci Trotině, má hned od zřídla velmi rychlý tok, tak že již pode vsí mlýny žene. Spojivši se pod Červeným dvorem u Lanžova s vydatným potokem Zátluckým, ubírá se ke Vře-

šťovu, odtuď spěje po okresu Jaroměřském k Labi, do něhož pod Trotinou u Lochenic ústí. — c.) *Javorka*, čili Zlatnice, potok, má své zřídlo severozápadně od Pecky u obce Javoří, teče směrem jižným k Bělé, kde Zlatnici pojímá, a proteksi v okresu Novopackém luhy Bělohradské, pohlcuje u Lhoty Šárovcovy potok Chotečský, vine se romantickým úžlabím Mezihořským a rybníkem Podhrázským k Sobčicům a dále k Smidarům, kde se s Cidlinou spojuje.

Před léty mimo tyto vody bývalo zde též drahně rybníkův, z nichž doposud, vyjímaje ony již jmenované, zachovaly se: Budín blíže Poličan, Hamerský a Tikovský u vesnice téhož jména, Voštipec a Povolír u Miletína, dva Dachovské rybníčky nad Hořicemi, pak v Třemňouševsi, v Cerekvici a jinde již jen kaluže. Před nedávným časem byly vypuštěny: Penížek u Miletína, Rohlík mezi Mířejovem, Záborovem a Sedlecem, Lhoták a Šandulík u Lhotek, Buben a Jankovský u Jankova dvora. Minerální vody mají: Mlázovice, Miletín a Cerekvice.

Břehy výše jmenovaných vod a vysušené rybníky poskytují vydatné píce hovězímu a koňskému dobytku, jehož poměrně, jmenovitě hovězího, mnohem více jest, než v okresu Hradeckém. (Viz přehled dobytka lit. B. na str. 13.). I polní zvěře, kteréžto již lesnatá a pahorkovitá krajina jest příznivější, má týž okres mnohem více, než předešlý.

Nejpřednější město a sídlo školy I. třídy v okresu jest:

Hořice. (Osada školní, zaujímajíc město, Doubravu, Lhotu sv. Gottharda, Chvalinu a Libonice).

Město Hořice leží 106·2 klmtrů (14 pošt. mil) od Prahy a 22·76 klmtrů (3 míle) od Hradce Králové i od Jičína na úpatí pohoří Chlumského, po pravém břehu Bystřice, sídlo c. k. okresního soudu a berního úřadu, c. k. pošty, stanice stráže finanční a telegrafní, c. k. notářství, a zastupitelstva okresního. Rozkládá se na severu po návrší, na jihu v rovině, tak že nížina s horami se pojí. Celá krajina, jejíž zeměpisná šířka $50^0 + 21' + 20''$, délka $33^0 + 18' + 20''$ a výška nad hladinou mořskou $285·32^m$ ($150^1/_2{}^0$), nad Prahou, $106·2^m$ (56^0) obnáší, jest půvabně malebná. — Z pohoří Chlumského na severní straně od kapličky Panny Marie na Borku přehlednouti lze za jasného dne romantickou krajinu Miletínskou s vrchem Zvičinou, vzdálí tmavošedé Krkonoše se Sněžkou, malebné

údolí Bělohradské až k Pecce a vrch Kumburk. Níže se objevují k východu rozsáhlé roviny Jaroměřské; k jihu pak přes hřbet Chlumský nad Sadovím úrodné roviny Kralohradecké a Nechanické až k Hrádku; západně roviny v okresu Novobydžovském a Jičínském, a posléze vrch Veliš, Trosky a jiné. Jižní stráně vrchu Chlumského nad Chodovicemi a Holovousy, porostlé třešňovým stromovím, baví s výšiny Svatogotthardské, jenž jest východně od města, oko bedlivého pozorovatele.

Město čítalo s odlehlými samotami, jenž jsou: Hrachovec a Cihelna ¼ hod. západně od Hořic, Dachov a u „panského mlýna" ½ hod., pak obecní a mlýn „Kačírek" zvaný, 2 čísla sv. Gottharda a na písníku, koncem roku 1874. čísel domů 618 a čítá nyní obyvatelů*) katol. 5453, evang. 13 a židů 419.**)

Město, ještě na počátku 19. století neúhledné, počalo již roku 1818. nabývati tvářnosti novověké. Časté ohně, zvláště pak onen r. 1846., jímž celá pravá strana náměstí popelem lehla, přispěly hlavně k tomu, že město výstavnějším se stávalo; vnitřní ozdoby nabylo teprv od roku 1853., do r. 1861. za purkmistrování Josefa Rumla, jemuž zvláště zásluha náleží, že kanalisace se provedla a náměstí, jakož i některé ulice se srovnaly a vydláždily.

Nejpřednější veřejné budovy zde jsou:

1. *Chrám Páně „Narození Panny Marie"* s překrásnou klenbou ve spůsobu kříže, který r. 1859. velmi vkusně ozdoben byl. V něm nachází se mimo jiné okrasy uměle vyvedená křížová cesta od zdejšího rodáka a akademického malíře Petra Maixnera, a dva staré pomníky: Václava Sadovského, pána na Hoř. Dobré Vodě († r. 1586), a Jeronyma Bukovského z Nové Vsi (Neudorf) pána na Třemňouševsi († r. 1629.). Hořický chrám Páně, jenž náleží

---

*) Za panování vévody Albrechta Waldšteina od r. 1623. do r. 1632. nalézá se zpráva o počtu obyvatelstva v Hořicích tato: Lidí usedlých, na větším díle řemeslníků 122, domů šenkovních 4.— V roce 1818. obyvatelů křesťanských 2240, židů 258; domů křesťanských 380, židovských 20. —

**) Usazení židovstva v Hořicích vykazuje první úřední listina z r. 1654. takto: 1. Abraham žid l. P. 1637. s povolením hejtmana panství Hořického Karla Rodovského z Buštěrova. 2. Šimon a Abraham švagrové r. 1643. — a okolo r. 1655. David Pucker, Isak starší Pucker, Gumprecht Oberländer, Gerstel Mojžíš, Jakob Heršel, Šimon Abraham Pucker na lázni, blíže panského mlýna, kteří rozličné obchody a handle vedou, zdejším sousedům a řemeslníkům na větší zhoubu a ujmu živnosti jsou.

mezi nejstarší chrámy v Čechách, (nikoli ale stavba nynější), podřízen byl v letech 1350., 1360., 1384. správě arciděkana Hradeckého; avšak již r. 1365. jmenuje se kostelem farním. V katolické duchovní správě potrval až do náboženského hnutí husitského, k němuž obyvatelstvo zdejší po příkladu svých pánů přilnulo a v něm od roku 1420. až do r. 1624. setrvalo. Po bitvě na Bílé Hoře dosazen jest opět první katolický duchovní správce, a zřízena při něm tak zvaná komendáta pro filiální chrámy Jeřický, Chodovický a Mlázovický. Stará kostelní budova byla v letech 1649., 1688. a 1738. požárem stižena. Chrám v nynější podobě byl r. 1741. vystavěn tehdejším arcibiskupem Pražským. Stavbu provedl znamenitý stavitel Dienzenhofer. Pozdějším požárem roku 1778. zbaven byl ozdobné věže, jíž až do r. 1860. postrádal. — K farnosti Hořické náležejí mimo město Hořice tyto osady: Basnice, (a Zvikovsko) Břísťany, Chvalina, Doubrava, Dobrá Voda Hoření a Dolení, Lhotka Svatogotthardská, Libonice, Milovice, Velká a Malá Třemňouševes (Vinice) a Ostrov. — Počet duší páčí se na 8.200, židy vyjímaje.

2. *Zámek*, — nalézá se na sev. vých. straně z náměstí, na témž místě, kde druhdy stávala tvrz, kolébka to panského rodu pánů Hořických z Hořic. Stavba tato bezpečně první v Hořicích, byla jako chrám Páně, fara a radnice až do 18. věku ochrannou zdí obehnána. Zámek nynější podoby povstal ze zřícenin bývalé tvrze r. 1749., a jest doposud sídlem vrchnostenské správy a c. k. okresního soudu.

3. *Radnice*, v čele na jižní straně náměstí v gothickém slohu, postavena byla r. 1873.; stojí na místě staré radnice, kteráž po ohni roku 1778. vystavěna byla. Až do toho roku nacházel se v ní zvláštní zvon, kterýmž každého dne v 9 hodin večer zvoněno bývalo, aby každý z hospody domů šel, k čemuž radní pán s rychtářem dohlíželi. Dále chová se zde Turecký prápor, jejž hr. Petr Strozzi roku 1660. ve válce s Turky ukořistil, a obraz, Pražskou universitou professoru Dr. L. J. Janderovi k jeho kněžským druhotinám darovaný.

4. *Fara* dostavěna r. 1857. na témž místě, kde někdy stávala prastará budova farní ve farské ulici východně od chrámu Páně.

5. *Škola*, jihovýchodně od chrámu Páně v téže ulici; skládá se z průčelí a jednoho křídla. Průčelí dostavěno bylo r. 1845., křídlo podle kostela r. 1864. S levým bokem

školy staré souvisí nádherná budova nové školy měšťanské, vystavěná nákladem šk. obce r. 1876.

6. *Synagoga*, která povstala mezi r. 1725. a 1728. Od 80 let již před tím židovstvo v Hořicích osazeno, kteréž postupem času tak se rozmnožilo, že ponenáhla vlastní obec židovskou tvořilo; i obdrželi židé Hořičti od arcibiskupa Pražského povolení, by synagogu si vystavěli, k čemuž jim z panského důchodu záloha půjčena byla.

7. Mimo *Tomáškův* nádherný dům a dům *Hiršův* honosí se Hořice ještě jinými nákladnými budovami měšťanskými z doby novější. —

Město má v podobě lichoběžníka velmi prostranné náměstí 14754·67 □ m. (4100 □°), jež krásně vyzlacená socha Panny Marie, stojíc u prostřed, zdobí.*) Severně vybíhá z náměstí ulice „Miletínská a Podborecká;“ jižně táhne se po pravé straně ulice Kralohradecká, po levé ulice Farská; z této pak směrem jihových ulice Jaroměřská; rovnoběžně s ní poněkud severněji u samého náměstí ulice Svatogotthardská, průchodícím domem z náměstí uli- Kasárenská, a severně z obou posledních ulice Podzámecká. Západně táhne se ulice Jičínská, s níž severním směrem ulice Haberská a s touto severovýchodně Bělohradská se spojuje, kterážto poslední za lékárnou úzkou uličkou s náměstím souvisí.

Za městem stojí jižně na silnici k Milovicům kaplička 14 sv. pomocníků; severně od města na Borku Janderovská kaplička Panny Marie u „Hlohu,“ a východně na vrchu sv. Gottharda pohřební kostelíček s patronem téhož jména. Nemožno udati, kdy a od koho kostelík ten založen byl; ví se toliko, že byl r. 1737. a 1738. obnoven, a 15. srpna t. r. posvěcen. Zvony jsou zde dva; menší nese jméno „Václav Záruba z Hustiřan“ a letopočet 1632. Na hřbitově nachází se veliké množství kamenných pomníků, z nichž vyniká zvláště pomník, padlým vojínům r. 1866. postavený, jejž zdejší sochař Josef Jiříček shotovil.

Jak Hájek ve své kronice vypravuje, a Palacký sám dotvrzuje, svedl zde Žižka roku 1423. bitvu s Čeňkem z Wartenberka. Na památku této bitvy dala zde postaviti Hořická jednota „Sokol“ u bratří Jiříčkův roku 1873. na mohyle velkolepý pomník a proměnila stráň pod mohylou

---

*) Sochu na náměstí shotovil r. 1824. zdejší sochař Rychtera. Mimo tu shotoveny jsou jeho rukou i jiné sochy, jako; sv. Floriana v ulici Kralohradecké a jinde vůkol města.

v krásný park. Od r. 1737. až do nedávných ještě dob býval týž kostelíček od zbožných poutníků i z dalekých končin navštěvován, ana prý se tam nalézala zázračná studánka, jejíž voda hojila veškeré tělesné nemoce a neduhy, a i jídlům prý dodávala chuti. V těch místech stojí nyní hostinec, a vody potřebuje se k lázním, které druhdy velmi četně, nyní však jen zřídka navštěvovány bývají.

Úhrnný příjem obce páčí se na 6000 zl., vydání pak na 8000 zl. Schodek na zapravení výdajů hradí se přirážkou v úhrnné částce 2200 zl.

Obyvatelstvo, obývajíc v krajině úrodné, zaměstnává se částečně rolnictvím a chovem dobytka, více však řemeslem a obchodem. Mimo obyčejná řemesla, jakáž v městech jsou, kvete zde též zahradnictví, zelenářství a štěpařství; též i kamenictví a sochařství. Stavební kámen z lomů Hořických zasílá se nejen do jižných krajin až po Labe, alebrž i do samé Prahy, a brousky vyvážejí se i za hranice naší milé vlasti. — I obchod v obilí a v jiném zboží jest značný. Mimo četné moučné sklady (asi 40) jest zde 19 obchodníků dílem v střižném, dílem v smíšeném zboží; hostinců 24, kořalen 7. — Průmysl dospěl k vysokému stupni a datuje se již od r. 1780. a 1790. a sice od vdovy Postelbergové a Jonáše Mautnera, který r. 1800. zřídil stroj na česání bavlny. Od roku pak 1856. do 1860. povstaly zde tři továrny na tkaní bavlněných látek. — Za té doby zřízena jest tu též strojírna zámečnická, roku 1871. akciový cukrovar u Dolní Dobré Vody, střižní obchod „Včela," parní pila, parní mlýn, nazvaný „panský" a strojný „obecní" na Bystřici, akciový pivovar, a konečně soukromné cihlářství. Veškeré tyto závody zaměstnávají více než 1000 lidí.

Obchodu a průmyslu pomahají: a.) hlučné trhy týdenní na obilí každý čtvrtek a sedm výročních trhů na dobytek a na zboží; b.) erární silnice od Jičína k Hradci Králové, a okresní silnice na všechny strany vedoucí: k Miletínu, k Jaroměři, k Novému Bydžovu atd. c.) Severozápadní dráha s nádražím v Ostroměři.

O zřízení školy v Hořicích svědčí nejstarší listina z r. 1391. Dle regulované fasse Josefínské čítala na konec 18. století 217 žáků z města, z Doubravy, ze Lhotky, z Chvaliny, a z Dobré Vody H. a D. Roku 1833. měla 406 žáků ve 2 třídách; r. 1839. rozdělena jest na třídu elementární, pak I. a II.; r. 1855. vzrostl počet žáků na 678, jež vyučovali ve 4 třídách 1 učitel a 3 podučitelové;

r. 1857. povýšena jest farní škola na školu hlavní s 5 žákovnami pro chlapce a dívky společnými; teprv r. 1865. byly dívky ve 3 třídách parallelních odděleny; ve IV. třídě vyučováni byli chlapci s děvčaty společně. Počet všech obnášel 794. Po vyškolení žáctva z obojí Dobré Vody zřízena byla r. 1871. pro dívky třída IV. a r. 1875. pro žáky třída V., načež r. 1876. otevřena VI. třída školy občanské (měšťanské), a škola dívčí rozšířena jest o V. žákovnu. Počátkem školního roku 1876.—7. měla škola občanská 486 žáků a obecná škola dívčí 448 děvčat.

Školní budova stávala druhdy vedle panského špitálu před kostelem; r. 1821. umístěna byla v domku chudobných, a později v domě obecním. R. 1838. počala se za správy patronátního úřadu c. k. invalidního fondu stavěti nynější škola stará, a byla r. 1845. dostavěna. Místo pro školu zakoupila obec, vyminivši si dva pokoje pro katechetu. Křídlo podél kostela, kde se nyní dívčí škola nachází, přistavěno r. 1865. nákladem obce. Nynější školní budova vyžadovala nákladu 30.000 zl. r. č.

Městská opatrovna, kteráž od r. 1852. do r. 1860. byla zde vydržována, pro nedostatek základního fondu zašla.

Israelská škola (soukromá) bývala druhdy jednotřídní; nyní jest dvoutřídní, majíc 49 žáků.

Pro mládež zřízena zde spolkem divadelních ochotníků knihovna školní, — pro duchovní a občanstvo dospělé bývalým děkanem Hořickým Al. Hanlem r. 1825. knihovna farní.

Ke spolkům vědeckým a vlasteneckým, pak společenským a národohospodářským náležejí: Učitelská Budeč, beseda měšťanská, spolek zpěvácký, zvaný „Ratibor,“ spolek divadelních ochotníků, a tělocvičná jednota „Sokol;“ dále pak záložna, akciový cukrovar a pivovar, střížní obchod „Včela,“ hospodářská a průmyslová jednota okresu Hořického, Hořický spolek včelařský a některé spolky řemeslnické.

K dobročinným ústavům a nadacím lze jest připočísti:

1. Panský špitál, založený r. 1696. ovdovělou hraběnkou Marií Kateřinou Strozzi-ovou, roz. Khevenhüllerovou z Frankenburku, paní na Hořicích, Třebnoševsi a Hoření Dobré Vodě pro 8 chudých, a sice 4 muže a 4 ženy z města a z osad řečených velkostatků.
2. Obecní domek pro chudé, jehož základní jistina páčí se na 2093 zl.

3. Nadace a domek po zemřelém knězi J. Dvořáčkovi pro 4 chudé z města.
4. Nadace od Marie Kateřiny Strozzi-ové na věčnou lampu, na mše sv., pak pro ředitele kůru, pro kostelníky atd.
5. Nadace † děkana Hanla na vydržování zvonu svatého Donata v Hořickém chrámu Páně, pak na prémie a knihy pro mládež školy Hořické a Milovické — jakož i pro studujícího z jeho nejbližší přízně.
6. Nadace Peřenovská a Krušinovská pro zdejšího školního katechetu.
7. Nadace neznámého dobrodince za spisování pamětnin města Hořic, pro nejstaršího a nejzasloužilejšího učile v městě Hořicích.
8. Nadace kněze Ant. Bičiště pro žáky z nejbližší jeho přízně v městě Hořicích.
9. Nadace Isáka Feuersteina na oděv nejchudším školním dítkám a j. v.

Mezi učenými prosluli rodáci z Hořic:

a.) Rector magnificus Dr. P. *Ladislav Jos. Jandera*, Strahovský premonstrát, professor mathematiky na universitě Pražské, nar. 18. února 1776., † 27. črvce. 1857. Jeho neunavené píli má nejen město Hořice, nýbrž i celé okolí co děkovati za hojné sbírky historické, které v 8 dílech ve dvojmo zde na radnici a ve faře uloženy jsou. Bližších zpráv podává naučný slovník.

b.) *Jan Černý*, výtečný samouk ve hvězdářství a strojnictví, bývalý farář v Miletíně, jehož působení též vypisuje naučný slovník. Nar. 13. dubna 1788., † 27. března 1859.

c.) *Josef Černý*, bratr výše jmenovaného, kněz a spisovatel český, nar. 3. září 1785., † 18. prosince 1834.

d.) *Frant. Xaver Čech*, výtečný varhaník v Praze, a Kašpar Černý, virtuos na bassovou lesnici (anglický roh).

e.) *Tobiáš Birno*, dvorní malíř v Paříži, († 1751.) žák proslulého malíře Brandla.

f.) *Petr Maixner*, akademický malíř v Praze.

g.) *Bratří Durdíkové*, a sice *Josef*, Dor. fil. a prof. na universitě v Praze, spisovatel český, a *Pavel*, Dor. lékařství, nyní v Rusku.

Jak z bedlivého pátrání c. k. professora Dra. Lad. Jandery v záznamkách Hořických vidno, vznikla osada „Hořice“ z podhradí tvrze pánův Hořických, o jichžto rodu sahá paměť až do r. 1200. Nejstarší listina v Hořicích jest zápisek z r. 1365. v král. lenních deskách, kdež-

to po Janušovi Hořickém jmenuji se jeho synové Svatomír a Hynek, držitelé tehdáž již městečka neb města*) (Oppidum) Hořic se Lhotkou Březovskou, nynější Lhotkou Svatogotthardskou. Po smrti těchto dvou bratří okolo roku 1390. připadly Hořice s Radikovicemi synu Svatomírovu, jmenem Hynkovi z Holovous, společně se strýcem Janem z Radikovic, a později královské komoře. Král Václav IV. daroval je r. 1418. Janu Sulkovi z Kozojed, který zapraviti měl na témž statku pojištěný podíl Janu z Radikovic. Neví se, kdo ve sporu zvítězil; jisto toliko, že ve válkách husitských byly jednotlivé části nynějšího velkostatku „Hořic“ královská léna. Náležely na př. Milovice Sigmundovi z Kněžic, Petrovičky Mikuláši z Petrovičky a t. d. Později připadly statky ty za krále Ladislava II. rodu pánů z Riesenburka, kteří v držení měli též Petrovice, Třebovětice, Libonice a Chvalinu. Po nich okolo r. 1503. dostaly se statky Hořické Janu z Waldšteina, synu Hynka z Waldšteina a Anežky z Kunštatu, dcery krále Jiřího z Poděbrad, kterýžto Waldštein, maje za manželku Annu z Riesenburka, r. 1506. zemřel, v chrámu Páně Hořickém pochován jest. Nástupce a syn jeho Zdenko odprodal, jak se zdá, panství Hořické r. 1521. Vojtěchovi z Pernštejna. Po něm následoval Jan Lithoborský z Chlumu, jenž tvrz a město Hořice s vesnicemi: „Libonice, Lhotka a Chvalina“ s hospodami, mlýny a právem patronátním za 5000 kop grošů prodal Petru Bohdaneckému z Hodkova. Týž postoupil statky výše jmenované Bernardovi Žehušickému z Nestajova, z jehožto rukou okolo r. 1540. za touž část 5000 kop grošů přešly v drżebnosť Sigmunda Smiřického ze Smiřic. R. 1542. koupil Sigmund Smiřický též statek Bažnice s pustou tvrzí, a připojil k panství Hořickému Bažnice, Bříšťany, Petrovičky, Sukorad, Kanice a Pšánky, na kterýchžto osadách vězelo patronátní právo farnosti Milovické. Nástupce jeho Jindřich přikoupil ještě r. 1562. dvůr a statek „Milovice“ a odkázal jej dle závěti z roku 1569. za nedospělosti svých dítek své manželce Elišce, rozené z Waldšteinů. Po její smrti r. 1589. stal se dědicem veškerých statků Hořických třetí syn Albrecht Vla-

*) Až do roku 1790. měla obec Hořická na základě starých výsad a milosti od Smiřických pocházejících a práva hrdelního své soudnictví, a správa obecní spočívala dle starého zvyku v rukou 12 konšelů, ježto mezi sebou měsíčně v úřadě purkmistrovském se střídali; avšak dne 21. ledna 1791 vzat byl na radnici dle Josefinského regulování do přísaby co purkmistr soused Karel Rejmon,

dislav Smiřický, který roku 1594. za 37.500 kop grošů míšenských koupil sousední statek Holovousy, k němuž náležely též Mlazovice a Blsko. Poněvadž ale bez potomků zemřel, stal se dědicem jeho starší bratr Sigmund, pán na Skále, Dubu, ve Friedšteině, v Černém Kostelci, Kumburku a Jičíně atd., i vyhlásil výše jmenované statky za svěřenské (fideikomisní), a odkázal je r. 1608. svému nejstaršímu synu Jaroslavovi, který též brzy na to a sice r. 1611. zemřel. Po něm spravoval veškeré statky za nezletilosti jeho synů Albrecht Václav Smiřický ze Smiřic, a teprv po smrti strýcově roku 1614. ujal je zletilý syn Albrecht Jan, mladší syn Sigmundův. Jako jeho předkové, byl i on horlivý přívrženec strany pod obojí a také jeden z těch pánův Českých, kteří dne 23. května 1618. na královském hradě v Praze místodržitele Viléma Slavatu a Jaroslava z Martinic, jakož i tajemníka Filipa Fabriciusa Plattera oknem vyhodili, kterýmžto skutkem učiněn počátek války třicetileté. Ačkoliv Albrecht Jan Smiřický tehdáž teprv 24 roků stár, zvolen jest též do počtu oněch 30 direktorů, kteří po události té vládnouti počali; načež Albrecht 18. listopadu 1618. zemřel. Mrtvola jeho pohřbena jest v rodinné hrobce v Černém Kostelci. Ještě za svého živobytí ustanovil Albrecht sestru svou Margaretu Salomenu, provdanou za Jindřicha Slavatu z Chlumu a Košemburku, za dědičku veškerých svěřenských statků svých. Po nešťastné bitvě Bělohorské 8. listopadu r. 1620. utekla Margareta Salomena se svým bratrem Jindřichem blbým do Vratislavy, a statky pánů Smiřických připadly královské komoře, od níž je pak slovutný vojevůdce Albrecht Václav Eusebius z Waldšteinů, synovec zemřelého Sigmunda Smiřického r. 1623. za 430.564 kop 31 grošů míšenských neb 502.325 zl. 16 kr. 1 denár rýnských ukoupil a r. 1625. k vévodství Friedlandskému připojil.

Statky ty jsou: Hořice, Kumburg, Oulibice, Skála, Trosky, Dub (Česká Lípa) a Friedštein. Statky Hořické odhadnuty byly v částce 49.499 kop. grošů. Některé z nich přenechal co podléna šlechtickým osobám, jako: r. 1624. Jeronýmu Bukovskému z Nové Vsi (nynější Bělohrad) statek Třebňouševes s vesnicemi: Ostrov, Dobrá Voda (Dolní?) s podílem Milovickým a později r. 1628. též vesnice: Libonice a Lhotku s částí Rašina. Ucházení se Margarety Salomeny Slavatové o vrácení statků Smiřických zůstalo bez výsledku, — a císař Ferdinand II. přenechal po zavraždění Waldšteina r. 1634. panství Hořické,

odhadnuté za 82.743 zl. i s připojeným k němu statkem Třebovětickým, nejvyššímu komořímu a polnímu vůdci Jakubu Strozzimu, hraběti ze Schrattenthalu za 10.000 zl., jež mu za jeho věrné služby byl slíbil. Po něm následoval syn jeho Petr, který jsa polním vůdcem, ve válce s Turky zahynul (r. 1664.); pohřben jest ve dvorním chrámu Páně sv. Doroty ve Vídni. Jeho závětí z r. 1658. připadly požitky statku Třebovětického jeho matce, panství však Hořické se statkem Třemňouševským jeho manželce Marii Kateřině, rozené hraběnce Khevenhüllerové z Frankenburku, kteréžto všecky tři usedlosti mimo jiné jmění připadnouti měly po odrážce dluhů co svěřenství Pražskému arcibiskupství s tím závazkem, aby z příjmů přiměřená část na vydržování zasloužilých, k válce neschopných důstojníků a vojínů na obydlí, potravu, šat a obsluhu odkázána byla. Aby výminkám ohledně zapravení dluhů vyhověno býti mohlo, prodal Pražský arcibiskup r. 1665. s povolením matky zvěčnělého za 26.000 zl. statek Třebovětice, a vdově Marii Kateřině ponechán za 36.300 zl. rýnsk. co vlastnictví statek Třebňouševes. Téhož roku odprodán od panství Hořického za 9.500 zl. i statek Ostroměř. Později koupila vdova M. Kas. Strozziová r. 1679. podíl Milovický a vesničku Bažnice za 10.000 zl. rýnsk. a roku 1685. od Kat. Barb. Laubské z Lub za 26.000 zl. statek Dobrovodský, kteréžto statky, jmenovitě Třebňouševes a Dobrou Vodu odporučila dle závěti ze dne 12. prosince 1702. po své smrti r. 1714. nadaci, jak zvěčnělý její muž ustanovil, ústavu invalidnímu, nad nímž vrchní dohlídku míti měl z rozkazu císaře Karla VI. od r. 1714. vždy krajský hejtman v Hradci Králové; správa však veškerého vedení odkázána nejvyšší dvorní radě vojenské. Od roku 1750. až do 1777. drželi statky Hořické v nájmu svobodní páni Sosnovci z Vlkanova, jímž mimo Miletín též statky Barchov (velký) a Humburg náležely, kteréžto poslední dva Josefu Sosnovci z Vlkánova pro nezapravený nájem 47.379 zl. 22 kr. za 61.017 zl. odhadnuty, k panství Hořickému připojeny jsou.

Až do r. 1815. spravovala celé panství c. k. vojenská invalidovní komisse, pak c. k. Česká administrace státních statků, a po zrušení této c. k. kamerální správa v Praze, a nyní nejvyšší c. k. ministerstvo orby.

K občanské škole v Hořicích, náležejí nyní tyto dědiny:

Doubrava (katast. obec Doubrava, polit. Brezovice) s 25 domy a 166 obyv., leží po levém břehu řeky Bystři-

ce na cestě od Hořic sem vedoucí, při dosti úrodném návrší ½ hod. severovýchodně od Hořic. Obec, od nejstarších již dob k panství Hořickému přináleževší, má výborné lomy, z nichž se pískovce s nejlepším prospěchem používá na dělání soch. Dole pode vsí na pravém břehu Bystřice nachází se k městu Hořicům připsaný parní mlýn, zvaný „panský,“ a 2 stavení. Výše na témž potoku leží strojný mlýn, „obecní“ příslušící k Hořicům. Doubrava má dosti velké jmění, hlavně značnou část dobře zachovalého lesa. Obyvatelstvo živí se dílem rolnictvím, dílem skalnictvím a lesem.

Lhotka Svatogotthardská, původně Březovská, ¼ hod. východně od Hořic, odkuď sem jen upravená polní cesta vede. Leží v úrodném úžlabí pod vrchem sv. Gottharda po pravém břehu Bystřice, kat. a polit. obec Březovice, čítá ve 4 domech 36 obyvatelů. Pod jmenem „Lhota Březovská“ bývala druhdy zvlástním statkem, který v 14. století přináležel pánům Hořickým z Hořic. Okolo r. 1503. dostal se Janu Rašínovi z Riesenburka. Roku 1665. koupila ovdovělá hrab. Marie Kateřina Strozzi-ová ze Schrattenthalu Lhotku se statkem Třemňoševským spojenou a k panství Hořickému ji připojila. Ve Lhotce nachází se strojný mlýn, zvaný „Beránkovský.“ Asi 500 kroků od téhož mlýna v lese na stráni po levém břehu Bystřice nalézti lze doposud známky bývalého zde hradu ohraženého zděmi, o němž však není žádných určitých zpráv.

Chvalina, ves na úpatí hory Svatogotthardské, na straně jihovýchodní (polit. obec Březovice) s 18 dom. a 126 obyv., ½ hod. jihovýchod. od Hořic, podél okresní silnice, z Hořic k Jaroměři vedoucí, z níž dále vybíhá k jihu cesta k Třemňoševsi. Chvalina bývala druhdy zvláštním statkem, který náležel Pesatovi a později Václavu z Chvaliny, o čemž nejstarší zápisky z roku 1391. a 1412. svědčí. V 15. století stal se týž statek majetkem Jana Rašína z Riesenburka, a r. 1541. připadl k panství Hořickému, od kteréžto doby navždy s panstvím Hořickým spojen byl. Někdejší dvůr byl r. 1778. emfyteutisován. Pozemky jsou zde výborné, rodíce všecky druhy plodin.

Libonice, zámožná ves, kat. a pol. obec s 15 d. a 123 obyv., ½ hod. jihozáp. od Hořic, podél erární silnice, z Hořic k Jičínu vedoucí. Ve 12. století daroval Jan biskup Pražský Libonice klášteru Strahovskému. Roku 1396. náležely Janu z Libonic, a za Vladislava II. Janu Rašinovi z Riesenburka. R. 1665. byly Libonice s Třemňou-

ševsí Marií Kateřinou Strozzí-ovou koupeny a s panstvím Hořickým spojeny.

Dobrá Voda Dolení. (Osada školní, zaujímajíc Dobrou Vodu Dolení a Hoření a Bažnice).

Katastralní a polit. obec Dobrá Voda Dolení, $^3/_4$ hod. jihozáp. od Hořic, s 43 domy a 324 obyvateli, leží na úpravné okresní silnici po pravém břehu Chlumského potoka. Potok ten vodou zásobuje největší v celém c. k. hejtmanství Hradeckém jižně ode vsi ležící rybník, při němž jižně mlýn a sev. vých. akciová továrna na cukr (cukrovar Hořický u Dolení Dobré Vody) se nachází. Pozemky jsou výborné, obyv. živí se orbou a chudý lid též v cukrovaru.

Přiškolením Bažnic r. 1870. a Dobré Vody Hoření r. 1871. stala se škola roku 1872. dvoutřídní IV. třídy. R. 1873. bylo povoleno vyučování ručním pracím ženským. Nákladem okr. školní matice 1000 zl. vyvýšena jest budova školní r. 1873. o jedno patro.

Dobrá Voda Hoření, $^1/_4$ hod. severně od předešlé, něco přes $^1/_2$ hod. jihozáp. od Hořic, kat. a pol. obec s 53 d. a 328 obyv., rozkládá se na okresní silnici ve směru od severu k jihu, kde několik čísel opodál k západu pod jmenem „*Ohrada*“ s ní spojeno. Celou vesnici na východní straně protéká potok „Chlumský,“ na němž mlýn stojí. Pozemky jsou výborné. Bývalý poplužní dvůr byl r. 1778. emfyteutisován.

Obě Dobré Vody tvořily druhdy zvláštní statek Horno-Dobrovodský, kde na zašlé nyní tvrzi sídlel původně rytířský rod Králův z Dobré Vody, jehož sestra Zděnka provdána byla za Dobeše z Rakova. Na sklonku 14. století náležel Rubínovi z Třebňouševsi, po jehož smrti r. 1396. za krále Václava IV. připadl co Vyšehradské léno královské koruně. Roku 1415. podepsali Mladota, Bartoloměj a Zbislav z Dobré Vody stižný list ke sboru Kostnickému. Ještě r. 1541. drželi Mikuláš a Jiří Královė z Dobré Vody týž statek nedílně; brzy na to rozdělili se oň bratři Václav a Jan. — R. 1586. koupil jej Jan Kopidlanský z Kopidlna, a dal dle všeho, jak památný kámen v chrámu Páně Hořickém svědčí, v léno Václavu Sadovskému. Roku 1596. ukoupila týž statek od Kopidlanského Beatrix Křinecká z Ronova, a odkázala jej dle závěti z r. 1608. Janu Královi z Dobré Vody. Roku 1624. byl v držení statku toho Albrecht Waldštein, po jehož ne-

šťastném pádu r. 1634. propadl královské komoře. Od té koupil jej Hertvík Záruba z Hustiřan, držitel panství Cerekvického; načež od jeho syna r. 1671. přešel v drženosť na Víta Natrmana a roku 1674. na paní Kateřinu Laubskou z Lub. Tato prodala jej r. 1685. za 26.000 zl. hraběnce Marii Kateřině Strozzi-ové, která jej k panství Hořickému připojila.

Bažnice, (obyč. Bašnice) ves na potoku Chlumském, který zde dostává jméno „Bažnický," a na okresní silnici Novobydžovské, 1 hod. jihozáp. od Hořic. Kat. a pol. obec Bažnice čítá se samotou „Zvinovka" nebo „Zvinovská," 54 d. a 339 obyv. Na vysušeném rybníku jižně $^1/_4$ hod. pode vsí vystavěn byl r. 1807. poplužní dvůr „Hluboký," jehož dobré pozemky většinou byly pronajaty. Budova zanikla. Někdejší dvůr Bažnický byl r. 1778. emfyteutisován. Druhdy zde stávala tvrz, která záhy zašla. Poněvadž ves od r. 1818. až do r. 1860. několikráte vyhořela, obdržela stavbami budov z kamene tvářnosť novověkou. Bažnice byly druhdy s jinými ještě vesnicemi zvláštní statek, který v 14. století přináležel pánům z Bažnic a později pánům z Pernštejna, od nichž je r. 1542. s Kanicemi, Pšankami a Bříšťany za 5000 kop grošů českých Sigmund Smiřický ze Smiřic koupil a s panstvím Hořickým spojil.

Ke školám mimookresním náležejí následující dědiny:

Sukorady, dříve Sukohrad, snad „Sukův hrad," anebo „suchý hrad," nyní obyčejně „Sukorad," kat. a pol. obec jihozáp. $^1/_2$ hod. od Bažnic, asi $^5/_4$ hod. v témž směru od Hořic. Táhne se v méně úrodné planině po obou stranách okresní silnice od severovýchodu k jihozápdau, a čítá 56 d. a 315 obyv., kteří náležejí kolátúrou a školou do Liskovic v pol. okresu Novobydžovském. Po několik let vydržovala si obec výpomocného učitele v místě. Pěstováním obilí, nejvíce žita a lnu, pak denní mzdou v cukrovaru obyv. se živí. — Druhdy zde stával kostel, který, jak se zdá, v husitské válce zašel. Sukorady přináležely až do r. 1542. k statku Bažnickému, a dostaly se s ním koupí Sigmunda ze Smiřic k panství Hořickému.

Kouty, kat. a pol. obec Sukorady, na samých hranicích okresu „Novobydžovského," na polní cestě ze Sukorad do Šaplavy, na býv. panství Hořickém; vzdálená $1^1/_2$ hod. jihozáp. od Hořic, v planině k severu a jihu lesem

obklopené, méně úrodné, má 9 d. a 49 obyv. kteří patří koláturou i školou do Liskovic, nacházejíce výživu v orbě, při lese a cukrovaru Hořickém.

Kanice, veska s 20 d. a 124 obyv., v planině poněkud úrodné, 2 hod. sev. záp. od Hořic, kat. a pol obec Sukorady, na samých hranicích okresu Nechanického, na býv. panství Hořickém, povstala rozprodáním poplužního dvora roku 1779.; patří farou a školou do Petrovic. Obživa záleží v hospodářství polním a denní mzdě.

Milovice. (Osada školní, zaujímajíc Milovice, Ostrov, Třemňouševes Velkou a Malou (Vinici) a Břišťany).

Milovice, původně Milevice, kat. a polit. obec skoro hodinu cesty jižně od Hořic, leží na svahu ve výborné půdě na erární silnici Kralohradecké, z níž na samých hranicích vybíhá okresní silnice ku Stračovu a dále k Nechanicům. Obec čítá v 53 dom. 336 obyvatelů. Má od r. 1874. dvoutřídní školu IV. třídy, která od dávných dob bývala jednotřídní; filiální kostel sv. Petra a Pavla, jenž r. 1384. náležel mezi kostely farní. Kostel má velké zádušní jmění, jímž podporuje i kostely ostatní na panství, jako: Hořický, Svatogotthardský a Mlazovický. Jak se zdá, byl týž chrám Páně za Albrechta a Jana Smiřických ze Smiřic r. 1613. přestaven. Nynější podobu svou obdržel teprv mezi r. 1755. a 1758. Požárem r. 1860. pozbyl své původní věže a zvonů, což mu obé teprv novou stavbou r. 1862.—1864. bylo nahraženo, při čemž i o vnitřní jeho okrasu postaráno jest. Na místě, kde nyní stojí škola, bývala druhdy fara, a doposud náleží zahrada u školy a kus pole, o němž svědčí inventář z r. 1735. k faře Hořické. Nynější budova školní, do kteréž 189 žáků chodí, byla r. 1874. příspěvkem 2000 zl. ze školního fondu o jedno patro vyvýšena. Celá skoro orbou vynikající vesnice nabyla častými požáry za poslední této doby vzhledu novověkého. Druhdy zde stávala tvrz, patřící na počátku 15. století se dvorem k ní přislušícím Závišovi z Milovic. Později připadlo obé královské komoře, a král Václav IV. dal je v léno Sigmundovi z Kněžic. R. 1562. ukoupil veškeré to zboží Jindřich Smiřický ze Smiřic a připojil je k panství Hořickému. Zdejší dvůr byl r. 1778. emfyteutisován. Až do r. 1790. býval zde c. k. poštovní úřad, odkudž byl do Hořic přeložen.

Ostrov (obyč. Vostrov), 10 minut severně od Milovic, kat. a pol. obec Milovice, vesnice s 22 d. a 137 obyv.,

$^{3}/_{4}$ hod. jižně od Hořic, na bývalém panství Hořickém, byla založena na ostrově u prostřed dvou rybníků, (odtud její jméno), jež nyní v úrodná pole a luka přeměněny jsou. Ještě do nedávna stávala zde chatrč pro bývalého sádeckého. V místech těch vzniká pramen, který spojen se strouškou od Rašina, k Milovicům spěje, a pod Břížťany s potokem „Bažnickým" se slučuje.

Třemňouševes Velká, správněji Trebníševes nebo Třebňouševes, vůbec Třemešoves zvaná, leží na upravených polních cestách, jež se zde, jak na okresní mapě vidno, se všech stran sbíhají. Činí s Malou Třemešovsí (Vinicí) jednu kat. a polit. obec, $^{3}/_{4}$ hod. jihových. od Hořic. Má položení své ve velmi úrodné rovině a čítá 51 d. s 338 obyvateli. Bývalý zde dvůr byl r. 1778. rozprodán.

Třeměšoves Malá, jinak *Vinice*, $^{1}/_{4}$ hod. západně odtud, podél erární silnice, leží na svahu malého přívrší, které druhdy nepochybně vinnou révou posázeno bývalo, od čehož jméno „Vinice." Čítá ve 13 d. 80 obyv. Veska ta povstala r. 1778. rozkouskováním poplužního dvora, kterýž býval druhdy zvláštním statkem, o němž se již v 12. století zmínka činí. V zakládací listině kláštera Strahovského, jemuž asi r. 1143. od Jana biskupa Pražského jedno poplužní pole dáno zde bylo, jmenuje se Třebočeves. V 14. století náležel týž statek Rubínovi z Třemňouševsi, a připadnul, jak se zdá, r. 1395. králi Václavu IV. a na začátku 16. století Otomarům z Holohlav. Zejména připomíná se z nich r. 1546. Prokop z Holohlav na Třeboučevsi. Týž prodal statek Třeboučevský Adamovi Sylvarovi ze Silbersteina, jemuž po bitvě Bělohorské skonfiskován a za 21000 kop grošů (24.500 zl.) Albrechtovi z Waldšteina prodán byl. Od tohoto dán jest v manství r. 1624. Jeronymovi Bukovskému z Nové Vsi, po jehož smrti r. 1629. týmž spůsobem přešel na c. k. plukovníka Petra Adolfa svobod. pána z Schönkirchů, kterýžto roku 1637. postoupil právo své k statku Třeboučevskému hraběnce Oktavii Strozzi-ové ze Schrattenthalu. Její syn a nástupce Petr obdržel ho r. 1661. od císaře Leopolda do svého neobmezeného vlastnictví. Od těch dob spojen jest s panstvím Hořickým.

Břížťany, jihozáp. $^{1}/_{4}$ hod. od Milovic, $^{5}/_{4}$ hod. skoro v témž směru od Hořic, prostírá se na cestě dobře upravené po veliké skoro veskrz velmi úrodné obcině při potoku Bažnickém. Tato kat. a pol. obec a ves se 68 d. a 457 obyv., jenž se živí rolnictvím, z lesů, chovem hus a

denní mzdou, leží na bývalém panství Hořickém. Jest zde myslivna hájemství Hořického. I zde prý stávala druhdy tvrz, o niž není žádných určitých zpráv.

Ke škole a faře Petrovické v okresu Nechanickém patří:

Pšánky a Petrovičky, obě osady, byvše jindy na bývalém panství Hořickém, činí nyní společně jednu katast. a polit. obec Pšánky. *Pšánky*, ves v nejjižnějším cípu na samých již hranicích okresu Hořického, $1^{3}/_{4}$ hod. jihozáp. od Hořic, rozkládá se s 28 d. a 170 obyvatelů v úrodné kotlině na potoku Bažnickém, na němž severně malý mlýnek stojí. Druhdy zde bývala sádka pro ryby.

Petrovičky, ves s 28 d. a 236 obyv., táhne se po návrší podél hranic okresu Nechanického, $1^{1}/_{2}$ hod. jihozáp. od Hořic. Petrovičky bývaly druhdy zvláštní statek, který ve válkách husitských Mikoláši z Petroviček náležel. Později dostal se rodu pánů z Riesenburka, kteří jej k panství Hořickému připojili. Někdejší tvrz zdejší velmi brzy zanikla. Půda smíšená jest dosti úrodná na pšenici, žito, ječmen i cukrovku.

Mlazovice. (Osada školní, zaujímajíc toliko městys).

Mlazovice, starobylý městys na úbočí Chlumu téměř v kotlině pod úpatím vrchu „Maxinec“ v rozkošné krajině, $2^{1}/_{4}$ hod. sev. záp. od Hořic, čítá 145 d. a 923 obyv. Do nedávných ještě dob bývaly Mlazovice městysem velmi neúhledným; častými požáry však nabyl nyní úhledné výstavnosti.

Veřejné a pamětihodné budovy zde jsou: 1.) Chrám Páně „Nejsvětější Trojice,“ jenž již r. 1384., 1408. a 1415. býval kostelem farním; později po bitvě Bělohorské stal se kostelem filiálním ve farnosti Hořické. Roku 1721. z dobročinných příspěvků obnoven byv, obdržel opět vlastní duchovní správu (lokalii), která r. 1857. v samostatnou farnosť přetvořena byla. Vnitř jest jeden hlavní a 2 postranní oltáře a 5 zvonů. Celá farnosť, k níž mimo městys ještě Lhota Šárovcova a Mezihoří náleží, čítá 1350 duší. Podací právo má, jako u Hořic, arcibiskup Pražský. — 2. Fara, staré, poněkud neúhledné stavení severně blíže kostela, byla r. 1875. opravena. — 3.) Nová radnice, kteráž stojí na místě, kde druhdy stávala dřevěná stará radnice z r. 1793. — 4.) Škola, budova z nynější doby, druhdy jednotřídní, nyní dvoutřídní, k níž žádné jiné obce

nenáležejí, se 150 žáky; stojí na místě staré roku 1793. přestavené budovy. Třída služného III.

Obyvatelstvo béře svou výživu hlavně z polního hospodářství, kteréž se tu výborně daří, z pěstování ovocných stromů a zvláště lesů, z nichž obci samé 56 jiter náleží. Obzvláště výborná jsou zdejší luka, a proto i chov hovězího dobytka značný. Mimo obyčejná řemesla a částečně tkalcovství vede se zde dosti rozsáhlý obchod se dřívím. Obchodu napomáhají čtyry od císaře Josefa II. r. 1784. povolené výroční trhy na zboží; týdenní trhy na obilí však docela zanikly. Jsou zde některé spolky řemeslnické a spolek divadelních ochotníků.

Z městyse vede silnice sev. záp. k Chotči, vých. ke Lhotě Šárovcově a jihozápadně ke Konecchlumí, kde se s erární silnicí Hořicko-Jičínskou spojuje.

Zvláštního povšimnutí zasluhuje místo asi 5 minut severně od městečka vzdálené, kde se na utěšeném pokraji lesa z vrchu Maxince prýští z 11 pramenů léčiva voda vždy stejné teploty, již od dávných už časů užíváno s dobrým prospěchem od okolního lidu v rozličných nemocech. Lázně, kteréž r. 1864. založeny jsou, mají hojnou návštěvu. Přáti jest, aby vešly v širší známost a poskytovaly své léčivé pomoci více chorobným, jimž čistý vzduch bez prachu v lesích a lukách zde mnoho prospěje.

Mlazovice byly druhdy zvláštní statek, který náležel r. 1400. Chodovi z Mlazovic, r. 1424. Komturovi Maltánů čili Johannitů (Melitáků). Po bitvě na vrchu sv. Gottharda u Hořic přepadli Husité městys Mlazovice a pobořili zdejší hrad, kterežto místo sev. záp. od kostela, kde druhdy tvrz stávala, podnes „Hrádek“ sluje, ač po zříceninách není více ani stopy. V druhé polovici 16. století spojeny byvše s Holovousy, dostaly se Mlazovice Albrechtu Vladislavu Smiřickému ze Smiřic, který je pak přivtělil k panství Hořickému, s nímž až posud spojeny jsou. Někdejší poplužní dvůr byl r. 1778. emfiteutisován.

V Mlazovicích narodil se r. 1739. Jan Jos. Dusík, pověstný varhaník a kantor na škole v Čáslavi, jehožto kostelní a klavírní skladby i za hranicemi naší vlasti chvalně známy jsou.

Lhota Šárovcova. (Osada školní, zaujímajíc katastr. a polit. obec téhož jména, k níž patří mimo Mezihoří také Libín, Tikov a Bertoldka).

Lhota Šárovcova, také Šárova a Mezihoří náležejí

kolátурou do Mlazovic, Libín ale, Tikov a Bertoldka do Chodovic.

Lhota Šárovcova, vůbec Šároves zvaná, jíž řeka Javorka (Zlatnice) protéká, leží v krásné úrodné rovině pod úpatím výšiny Chlumské. Jsouc 1 $^{3}/_{4}$ hod. sev. záp. od Hořic vzdálena, táhne se po silnici k Mlazovicům směrem od východu k západu, čítá 45 d. a 376 obyvatelů. Jest zde mlýn na Javůrce a poplužní dvůr velkostatku Bělohradského, pak myslivna hájemství Hořického. Prostředkem vsi vedena tudy po břehu řečené řeky severozápadní dráha od Bělohradu k Ostroměři. — Lhota má jednotřídní školu IV. třídy, již z řečených osad 105 žáků navštěvuje. Roku 1875. povoleno zde vyučování ručním ženským pracím.

Jak nejstarší listina z r. 1542. svědčí, byla Lhota někdy zvláštní statek s tvrzí, k němuž patřily vesnice Tikov a Libín. Týž statek byl r. 1530. majetkem rodu Šárovců ze Šárova, z nichž Sigmund z dob války Uherské jest znám. Od Šárovců ze Šárova, kterýžto rod v 17. století vymřel, přešel týž statek na Aleše a Jana Klenovského z Ptenic, od nichž jej r. 1567. koupil a s panstvím Hořickým spojil Jindřich Smiřický ze Smiřic. Po bývalém hradu není zde již skoro ani stopy.

Libín, veska nad řekou Javůrkou (Zlatnicí) se 12 d. a 80 obyv., kat. a polit. obec Lhota Šár., býv. panství Hořice, farnosť Chodovice, 1 $^{1}/_{2}$ hod. sev. záp. od Hořic. Leží na stráni hřbetu Chlumského proti jihu ve velmi půvabné krajině, která i od vzdálenějších cestovatelů zhusta navštěvována bývá. Jakkoli téměř v lese jest, daří se zde převýborně stromoví, zvláště švestky, které po Mělnických a Roudnických daleko široko známy jsou. Pod vesnicí vedena jest tudy krásným úzlabím po úrodných lukách, jež se po obou březích Javůrky rozkládají, severozápadní dráha. Jižně pod Libínem stojí na řece Javůrce mlýn Mezihořský.

Mezihoří, veska s 12 d. a 54 obyv. pod Libínem v přerozkošném údolí jako Saské Švýcarsko v malém, po obou březích řeky Javůrky, 2 hod. sev. záp. od Hořic na bývalém velkostatku Holovouském, kat. a polit. obec a fara Mlazovice. Jest zde mlýn s pilou a myslivna hájemství Holovouského. Z uvedených výše čísel domů náleželo druhdy jedno k bývalému panství Bělohradskému.

Tikov a Bertoldka (neb Bertholdka), $^{1}/_{2}$ hod. vých. od Lhoty Šár. a 1 $^{1}/_{2}$ hod. sev. vých. od Hořic, z nichž

první má 8 d. a 57 obyv., kat. a pol. obec a fara Chodovice, na bývalém panství Hořickém; druhá Bertoldka na bývalém panství Bělohradském, kat. obec Černín, polit. Lhota Šár., založena od Bertolda hraběte Schaffgotsche, má ve 4 d. 30 obyvatelů. Obě vesničky na úpatí vrchu Chlumského ležící, činí téměř jednu osadu, a jsouce pod lesem, požívají zdravého vzduchu.

K Bělohradské faře a škole v okresu Novopackém patří ves *Černín*, na svahu dosti úrodném sev. vých. pod Tikovem, 1/4 hod. sev. záp. od Hořic, na býv. panství Bělohradském, kat. a pol. obec Lukavec, se 16 d. a 120 obyvateli. Býval zde velký rybník, na jehož místě při Javůrce nachází se mlýn „Hamry." Druhdy stávala zde tvrz, bývalý hrad Černínův, nyní poplužní dvůr velkostatku Bělohradského.

Chodovice. (Školní osada, zaujímajíc Chodovice, Holovousy, Chloumek, Blsko, Chlum a Hlásek).

Školní osada a farní ves Chodovice 3/4 hod. sev. záp. od Hořic, kat. a polit. obec Holovousy, se 42 d. a 285 obyv., táhne se po písčité, méně úrodné stráni na úbočí Chlumu od severu k jihu k erární silnici od Hořic k Jičínu vedoucí. Krajina jest zvlášť příznivá třešním a jabloním. Rolníků je zde jen osm, ostatní nádenníci. Na severní straně strmí druhdy filiální, od r. 1787. však lokální, a nyní farní, uvnitř vkusně ozdobený chrám Páně sv. Bartoloměje ap., který již v letech 1384. a 1392. náležel mezi kostely farní. Zvony nesou letopočet 1444., 1550. a 1688. — Pešík Habart z Holovous, jemuž r. 1392. podací právo téhož chrámu Páně náleželo, daroval prý 1 kopu grošů úroků za spásu duší otce Jindřicha a matky Ance. V 16. století stal se pohřebním místem zámožné rodiny Karlíků z Nežetic, držitelů statků Holovous a Domoslavic. Jižně pod kostelem stojí fara s rozsáhlou zahradou a západně u samého hřbitova budova školní o dvou třídách, již z přiškolených obcí 195 žáků navštěvuje. Na opravu školy přispěno z pokladny školní 147 zl. r. č. Dle služného patří škola do IV. třídy.

Holovousy, ves na rovině podlé erární silnice, kat. a polit. obec s 51 d., 473 obyv. katol., 2 evang. a 6 isr., 3/4 hod. sev. záp. od Hořic, bývala sídlem vladyk z Holovous, ležíc na úpatí stráně „Chlumu" v půvabné krajině; táhne se od severu k jihu až k erární silnici Jičínské. Na severní straně při návrši na místě někdejší tvrze zdo-

bí ves pěkný zámek s krásným parkem, od něhož šíří se dílem po údolí, dílem po návrší obora pro vysokou a pernatou zvěř, pak lesy velkostatku až po řeku Javůrku. Ves obrácena jest ku straně jižní a chráněna jsouc před severními větry, požívá zdravého vzduchu. Pak je zde poplužní dvůr, pivovar a lihopalna.

Zde narodil se c. k. gubernialní rada ve Lvově, Antonín Chytrý, syn kovářův. Co týká se dějin historických, tu třeba zmíniti se, že panství vladyk z Holovous zahaleno jest rouškou temnosti a že teprv v 16. věku připomínají se zde Karlíkové z Nežetic, rytířský rod, jímž okolo roku 1593. i Mlazovice s Blskem, Chodovice, Chloumek, Mezihoří a Lukavec náležely. Od nich přešly s Hradiskem r. 1594. v državnost Albrechta Smiřického ze Smiřic a po bitvě Bělohorské Albrechtovi z Waldšteina, po jehožto nešťastném padu r. 1634. stal se držitelem statku Holovouského Jindřich Štos, svobodný pán z Kounic, na Pernštejně a Vamberku. Po smrti Jindřicha Štose, syna předešlého daroval je Ferdinand III. r. 1649. dvěma sestrám Jindřichovým, z nichž Veronika za Carmesa svob. pána z Ortheimbu provdána byla.

Z téhož rodu uvádí se r. 1653. Ferdinand a 1680. Bernard Sg. Carmes, svob. páni z Ortheimbů. Jim připadly též statky Domoslavice a Hradisko s Ostroměří, kteréžto poslední t. j. Hradisko a Ostroměř Ferd. Rudolf Carmes klášteru ve Valdicích prodal. Roku 1682. stala se držitelkou statku Holovous a Domoslavic sestra Ferd. Rudolfa Carmese, Eleonora Sibylla, manželka Jana Ferdinanda Rašína z Riesenburka. Roku 1695. prodala je paní Kateřině Barboře Liebsteinské, hraběnce z Kolovrat, z kteréžto rodiny přešly r. 1728. v državnost Maxmiliana Rudolfa Lamotte z Friedtortu, a po něm jeho synu Janu Václavovi, hejtmanu kraje „Hradeckého.“ Od téhož je s Domoslavicemi dne 23. prosince 1786. za 100.000 zl. koupil c. k. polní maršál Frant. Josef svobod. pán Leveneur z Grünwaldu. Po něm zdědil je syn jeho Antonín. A poněvadž týž neoženiv se, žádného potomka nezůstavil, připadly r. 1853. co dědictví synu Antonínovi po jeho sestře Johanně, provdané sa svob. pána Václava Sosnovce z Vlkánova, který je podnes v držení má. (Kolébka však rodu Sosnovců jest ves Vlkánov v Klatovsku).

Blsko (též Bilsko), v úrodné planině ke kat. a pol. obci Chlumu náležející, ½ hod. západně od Hořic na erární silnici Jičínské s 28 d. a 180 obyv., která povstala roz-

prodejem poplužního dvora téhož jména r. 1778. Dělí se na Blsko Velké a Malé; oboje od severu k jihu protéká potůček Chlumský, jehožto vody používá se zde k lázním u hostince vedle silnice vystavěným. Po emfyteutisování poplužního dvora obsazena byla ves německými obyvateli, z nichž nezbyla leč německá příjmení. Živí se hlavně rolnictvím. Až do konce 16. století bylo Blsko zvláštní statek, jenž náležel rytířům z Blska. Později spojen byv s Holovousy, přešel v državnost Albrechta Vladislava Smiřického ze Smiřic, který jej s panstvím Hořickým spojil.

Chlum, ves na páteři soujmenného vrchu, $^{3}/_{4}$ hod. sev. záp. od Hořic, kat. a polit. obec s 56 d. a 364 obyv., na býv. panství Hořickém, táhne se směrem od severu k jihu proti straně polední. I zde stával druhdy poplužní dvůr, jenž r. 1778. byl rozprodán, a poskytuje dobrou výživu rolníkům.

Chloumek (chybně Chloumka), ves na svahu vrchu „Chlumu" s 15 d. a 90 obyv., kteří se hlavně nádennictvím živí. Kat. a pol. obec Holovousy, k nimž Chloumek druhdy panstvím náležel; leží v lese, v písčité krajině. Nachází se zde myslivna hájemství Holovouského.

Hlásek, veska při řece Javůrce a železničné trati stranou rybníka Ostroměřského, 1 hod. sev. záp. od Hořic, kat. a pol. obec Holovousy; čítala druhdy 4 příbytky, z nichž 2 velkostatku Holovouskému a 2 ku statku Radimskému náležely. Má nyní jen tři příbytky se 16 obyvateli; u silnice Hořicko-Jičínské mlýn.

Ke škole a faře Liskovické v okresu Novobydžovském náležejí následující dvě obce:

Domoslavice, původně Domaslavice, ves v planině úrodné na polní cestě $^{1}/_{4}$ hod. jihozáp. od Holovous, a 1 hod. jihozáp. od Hořic, kat. obec Domoslavice, polit. Újezd Sylvarův s 35 d. a 250 obyv., bývala druhdy zvláštní statek s tvrzí, a náležela, spojena jsouc se Smidary, Sylvarům ze Silbersteina, jimž pro vzpouru proti Ferdinandovi II. odňata a Marii Magdaleně Trčkové z Lípy byla prodána. Táž postoupila statky Smidarské i Domoslavice vévodovi Albrechtovi Friedlandskému, po jehož smrti je Ferdinand II. r. 1635. Janu Gordonovi daroval. R. 1667. koupila statek Domoslavice za 7.250 zl. Veronika Carmes-ová z Ortheimbů a spojila jej se statkem Holovouským, s nímž od té doby společné má dějiny. Východní část vesnice od č.

23. do 31. má zvláštní jméno „*Durdička.*" Nachází se zde popl. dvůr, ovčín a opodál hájovna. Obyvatelé živí se pěstováním obilí všeho druhu a chudší nádennictvím. Druhdy zde stával na výšině povětrný mlýn.

Újezd Sylvarův, obyčejně jen Oujezd, kat. a pol. obec v úrodné planině 1½ hod. jihozáp. od Hořic, s 33 d. a 188 obyv.; leží blíže hranic okresu Novobydžovského; býval též zvláštním statkem, náležejícím druhdy k panství Smidarskému. R. 1624. ukoupil jej vévoda Albrecht Waldstein a spojil s panstvím Hořickým. Někdejší dvůr byl r. 1778. rozprodán rolníkům, všecky druhy obilí pěstujícím.

Sobčice. (Osada školní, zaujímajíc Sobčice a Oujezd Podhorní).

Sobčice (Sovčice, vůbec Sobšice), ves v úrodné planině s trig. bodem 284·82 m. nad hladinou mořskou, leží po pravém břehu Javorky na cestě, která z erární silnice Jičínské pod Oujezdem vybočuje a v Chomuticích s okresní silnicí Novobydžovskou se spojuje. Na straně severní jest poloha kopcovitá a písečná. Kat. a pol. obec Sobčice 1½ hod. západně od Hořic s 89 d., 798 obyv. katol., 2 evang. a 7 židy, má farní chrám sv. Prokopa, jenž již v l. 1384.—1408.—1416. se připomíná a v něm pohřebiště paní Doroty Ostroměřské, r. 1676. v Pánu zesnulé. K farnosti zdejší připsány jsou: Vojice, se samotou Maxincem a Kabáty, Újezd Podhorní a Ostroměř s Hradiskem a Starou Hůrou. Čítá se tu 3050 duší. Mimo kostel jest zde knížecí zámeček, bývalý fil. klášter řehole Kartusiánův, kdež farář bydlí. Škola jest dvoutřídní s 230 žáky, co do služného třídy III. Na Javorce stojí amerikánský mlýn. Bývalý zde poplužní dvůr byl již r. 1784. emfyteutisován, a osadníci za jistý roční plat z roboty propuštěni. Severně nade vsí vedeno křídlo severozápadní tratě z Ostroměře k Jičínu. Obyvatelstvo živí se pěstováním obilí všeho druhu a řepy, vyráběním stavebního pískovce, částečně sochařstvím a největší část dělnictvím v lomu.

Sobčice bývaly druhdy zvláštním statkem s tvrzí, a již r. 1429. náležely bratřím Jiříku a Vaňku Borkovi ze Sobčic. Po čase dostaly se mezi r. 1543.—1551. pp. Zvířetickým z Wartenberka, po nichž je Zdeněk z Waldsteina, zasnoubiv se s vdovou po Slavatovi z Wartenberka, zdědil. R. 1586. přešly v držení Borka Dohalského z Dohalic a r. 1627. Albrechta Waldsteina, po jehož smrti, nebyvše zaplaceny, rodu Dohalských z Dohalic opět vráceny

byly. R. 1661. prodal je Stanislav Dohalský za 6750 zl. klášteru kartouzskému ve Valdicích.*) Sobčice pak byly s Vojicemi, Oujezdem Podhorním a Ostroměří co zvláštní statek Sobčický spravovány, až je s Radimí a Peckou r. 1824. kníže Ferdinand Trautmansdorf koupil a k panství „Kumburku a Oulibici" připojil.

Oujezd Podhorní (všeobecně Újezd), ves se 79 d. a 490 obyv., do Sobčic přifařenými; 20 čísel přiškoleno k Vojicům. Leží na úpatí Chlumu podél erární silnice Hořicko-Jičínské směrem od jihovýchodu k severozápadu, ve výši 341·37 m. nad hl. m., 1¼ hod. sev. záp. od Hořic. Újezd býval druhdy zvláštním statkem. Dějiny jeho úzce souvisí s dějinami Sobčic. Někdejší dvůr panský byl r. 1784. rozprodán. Na silnici jsou osamělá stavení, „Na Prdíku" nazvaná. V Újezdě nalézají se výborné kamenné lomy, z nichž se kámen daleko do jižních Čech, ba až do Prahy zasílá.

Vojice. (Osada školní sama pro sebe).

Vojice, školní osada ve farnosti Sobčické a ves nad erární silnicí z Hořic do Jičína vedoucí, 2 hod. sev. záp. od Hořic, kat. a polit. obec, k níž patří samota „Maxinec," někdejší tvrz ½ hod. sev. záp. a Kabáty ½ hod. jihozáp. ve 113 d. 918 obyv. čítajíc. Prostírá se po stráni na úpatí vrchu „Maxince" směrem od jihovýchodu k severozápadu. Má jednotřídní školu III. třídy se 148 žáky, k níž 20 čísel z Oujezda jest přiškoleno. R. 1872. poskytla okr. škol. matice 341 zl. 89 kr. na opravu školy.

Občané dělí se tu na dvě třídy „rustikalisty a dominikalisty;" poslední povstali emfyteutisováním poplužního dvora. Jak trigonometrický bod ukazuje, leží Vojice 411·54 m. nad hladinou moře, tedy o 126 m. výše než Sobčice, o 104 m. výše než Mlazovice, a o 69 m. výše než Újezd Podhorní. Z téže příčiny jest zdejší půda mnohem lehčí a hodí se jen ku pěstování žita; za to však daří se zde výborně stromy ovocné, poněvadž celá stráň k polednímu slunci jest obrácena.

Co se týká historie, praví naučný slovník, díl 9. str. 1227. o Vojicích toto: Vojice, kde někdy stávala tvrz, jest starožitná osada, neboť již r. 1183. uvádí se Oto Vo-

*) Klášter ten založen byl r. 1627. Albrechtem Waldsteinem a zrušen jest za Josefa II. r. 1782.: statky jeho připadly k fondu náboženskému, a konečně stal se velikolepý tento klášter zemskou trestnicí pro zločince, přes 10 let odsouzené.

jický z Vojic. R. 1545. vložil sobě Hendrich z Nové Vsi v desky tvrz Vojice, ves Maxinec a podíly v Újezdě Horním a Lužanech, tak jak zboží to otec jeho Jan z Nové Vsi od Sigmunda z Nemyčevsi byl koupil. R. 1652. patřila prý část statku Vojického Bohuslavu Dohalskému z Dohalic, a část Davidovi Fleišinovi. Roku 1718. koupil statek ten klášter kartouzský ve Valdicích od Jiřího Jindřicha Vojického z Nové Vsi. (Ostatní viz Sobčice.)

Ostroměř. (Osada školní.)

Ostroměř, všeobecně a dle starých spisů „Vostroměř,“ ves s nádražím II. třídy, 1¼ hod. západně od Hořic ve farnosti Sobčické na levém břehu řeky Javorky (Zlatnice). Na kopečku sev. vých. „Hradisko,“ bývalý zámek rytířský, a západně dvorec „Stará Hůra“ tvoří společně kat. a pol. obec Ostroměř, čítajíc s vodárnou a uměleckou sušírnou na ovoce a s 2 mlýny 95 d. a 845 obyv. katol., 1 evang. a 3 židy. Severně nad Hradiskem stávala ves, co zvláštní statek Hradisko. Ostroměř leží po pravé straně erární silnice, kteráž v západní části ji překročuje a od Staré Hůry odděluje. Jižně ode vsi jest nádraží severozáp. dráhy „Ostroměř-Hořice,“ odkudž vede křídlo k Jičínu.

R. 1873. založena a na útraty obce zde vystavena jednotřídní škola IV. třídy se dvěma žákovnami, byvši roku 1875. ve dvoutřídní změněna. Počet žáků páčí se na 84 dětí.

Východně protéká Javorka rybník, na němž stojí mlýn v obci a jiný mlýn, „Hlásek“ nazvaný. Ještě do nedávna mívala obec mnoho občin; nyní jsou většinou v pole změněny. Na Hradisku, kam druhdy 22 dom. čísel náleželo, obrácen jest zámeček v hospodářské stavení. Stará Hůra původně čítala jen 7 dom. čísel.

Statek a ves Ostroměř náležely r. 1382. Ješkovi, a r. 1416. Petru Kdulicovi z Ostromíře. Poslední znám byl co výtečný státník a vojevůdce krále Jiřího z Poděbrad, a v 16. stol. pánům z Dobřenic. R. 1529. Zdislav z Dobřenic prodal Ostroměř Janu ze Sedražic, a nástupce tohoto Beneš r. 1541. Václavu a Janu z Rokytníka. Při rodě tom trval týž statek až do bitvy Bělohorské, načež skonfiskován, připadl k panství Hořickému; r. pak 1665. na 9860 kop 15 grošů a 5 den. odhadnut, za 9500 zl. rýnských tehdejšímu arcibiskupovi Pražskému, Dietrichovi Ernestu Carmesovi z Ortheimbu, držiteli velkostatku Holovous, prodán jest, kteréžto rodině již dříve i Hradisko

náleželo. Ferdinand Rudolf Carmes prodal oba statky roku 1680. klášteru kartouzskému ve Valdicích, načež pak veškerá správa se statkem „Vojickým a Sobčickým" zvláště vedena byla. (Viz Sobčice.)

Jeřice. (Osada školní, zahrnujíc Jeřice, Chloumek, Votuz, Březovice a Rašín).

Školní osada a farní ves Jeřice (vůbec Vel. Jeřice), 3/4 hod. jich. vých. od Hořic, kat. a pol. obec se 67 d. č. a 573 obyv. katol. a 7 židy, rozkládá se ve velmi úrodné rovině pod úpatím lesnatého chlumu na okresní silnici Hořicko-Jaroměřské, po jejížto obou stranách stavení pravidelně se řadí. V západní části vine se tudy tichá již „Bystřice," úrodná zdejší luka zaplavujíc. Hlavní výživou jest polaření. Severně na přívrší u prostřed rozšířeného hřbitova stojí farní chrám Páně sv. Maří Magdaleny. Týž připomíná se již v l. 1384., 1390. a 1395. chrámem farním. Později r. 1624. zbaven vlastního duchovního správce, náležel co kostel filiální k farnosti Hořické. Přičiněním hraběte z Gastheimů a jeho nástupce hraběte Jana Václava z Paarů mezi r. 1762. a 1776. učiněn jest opět chrámem farním. Po rozšíření jeho r. 1780. postavena blíže kamenná zvonice. Prostřední zvon nese letop. 1624. Věž ta jest zároveň vchodem na hřbitov. K farnosti zdejší s 1850 koláturníky náležejí mimo Jeřice též: Březovice, Chloumek, Votuz, Bohanka se Skalou a Rašín.

Jihovýchodně na konci vesnice stojí hrabětem z Gastheimů ve tvaru čtyrúhelníka rozšířený zámek, u něhož nynější držitel baron z Gagernů, rodem Prus, krásný park založil. Na nádvoří zámeckém u samých vrat stojí stará neúhledná budova farní ze dřeva sroubená, proti ní špýchar, poplužní dvůr a rozsáhlé sklepy po bývalém pivovaru, v němž se již r. 1805. pivo vařiti přestalo, pak lihovar. Sev. záp. za vesnicí nachází se na Bystřici mlýn s pilou. U mostu přes Bystřici stojí úhledná budova školní o dvou třídách se služným IV. třídy, jíž z přiškolených osad 214 žáků navštěvuje. R. 1873. povoleno zde vyučování ručním ženským pracím.

Velkostatek Jeřice náležel r. 1624. vdově Anně Alžbětě Miskové, rozené Bohdánecké z Hodkova. R. 1666. uvádí se držitelem jeho rytíř Jan Hildebrand a roku 1748. hrabě Jan Daniel z Gastheimů, jenž zasnoubiv se s ovdovělou hraběnkou Marií Teresií z Paarů, rozenou ze Sternberka, po úmrtí svém statky Jeřice a Vysoké Veselí hra-

bèti Janu Václavu z Paarů zůstavil. Rod tento mezi knížecí později vřaděn (ale jen dle nejstaršího syna, ostatní byli hrabaty), zůstal v držení velkostatku téhož až do r. 1873., kdy přešel koupí za 295.000 zl. v držebnost nynějšího majitele barona z Gagernů.

Březovice, ves něco přes $^1/_4$ hod. sev. záp. od Jeřic a $^1/_2$ hod. jihových. od Hořic, pol. a kat. obec s 38 d. a 280 obyv. Leží ve směru od východu k západu v krásném úžlabí nad Bystřicí, která se jí v západní části dotýká, a vinouc se tudy po úrodných lučinách, na nichž se všechen druh obilí i řepa rodí, hned pod Lhotkou Svatogotthardskou opouští svůj tok, nyní rovinou se berouc. Ve východní části zabíhá až k samé vesnici úbočí Chlumské, dodávajíc jí půvabného vzhledu. Na Bystřici stojí mlýn.

Chloumek (Chlomek, obyč. Chloumka), ves $^1/_2$ hod. severně od Jeřic a $^3/_4$ hod. východně od Hořic, katastr. obec s 24 d. a 150 obyv., polit. obec Jeřice, leží na výšině, odkud rozkošná vyhlídka do krajiny Nechanické a Bydžovské oku pozorovatele se jeví.

Votuz (Votuze, vlastně Otuže), ves na výšině předešlé, něco přes $^1/_4$ hod. severně od Jeřic a 1 hod. jihových. od Hořic, katastr. obec samostatná, a polit. obec Jeřice, má 20 d. a 135 obyv. Okolí obou těchto osad bývalo do nedávna ještě porostlé lesy, které za nynější doby téměř vykáceny jsou. Kdy osady ty založeny a jak s velkostatkem Jeřickým spojeny byly, nelze udati.

Rašín, kat. a pol. obec s 34 d. a 240 obyv., ves v krásné a úrodné rovině, jižně $^1/_4$ hod. od Jeřic, 1 hod. jihových. od Hořic, kamž druhdy panstvím náležela, přichází již roku 1143. ve známost tím, že o ni v listině při zakládání kláštera Strahovského zmínka se činí. Již tehdáž proslula osada Rasin zvláštním chovem koní. Nelze udati, komu původně náležela; ví se toliko, že r. 1628. se statkem „Třemnouševským“ spojena jsouc, od Waldsteina, vévody Friedlandského v léno dána byla Jeronymu Bukovskému z Nové Vsi (Bělohrad), od kteréžto doby s Třemňouševsí totožné má dějiny. Bývalý zde dvůr byl roku 1773. emfyteutisován.

Bohánka. (Osada školní, zaujímajíc Bohánku a Skálu).

Bohánka a Skála, obě osady něco přes $^1/_2$ hod. východně od Jeřic a 1 hod. východně od Hořic, tvoříce s odlehlou samotou „Maňovice“ jednu kat. a polit. obec Bohánku, leží na polní cestě od Miletína k Cerekvici ve

výši 417·23 m. Bohánka ležíc na stráni proti severu, v býv. panství Smiřickém a Hořiněveském, čítá sama o sobě 36 d. a 265 obyv., kteří se pěstováním obilí a prací kamenickou živí.

Skála, jižně od Bohánky asi 10 min. na svahu jižním, přináležela druhdy se 7 příbytky k panství Cerekvickému, ostatní k Hořiněvesko-Smiřickému; nyní má 14 d. a 236 obyvatelů. Manovice leží severně pod Bohánkou, pak myslivna hájemství Smiřického.

V Bohánce jest jednotřídní škola IV. třídy, která se Skalou čítá 90 žáků. Škola tato zřízena byla r. 1871. vyškolením od Jeřic, a roku 1875. povoleno zde vyučování ručním ženským pracím. Bohánka, patříc od dávna ke statku Žiželovsi, připadla s ním za Ferdinanda II. r. 1636. se statky Smiřicemi a Hořiněvsi generalu hraběti Gallasovi a po něm jeho staršímu synovi Františku Ferdinandovi. Od té doby navždy s panstvím Hořiněveským spojena zůstala. Ve Skále láme se výborný kvádrový pískovec a daleko se rozváží. Obyvatelstvo nachází v něm hlavní výživu.

Hněvčeves. (Osada školní, zahrnujíc Hněvčeves, Černutky Dolní a Horní, Sobětice a Benátky).

Hněvčeves, dle obvyklého zvyku Hněvčoves nad Bystřicí, kat. a pol. obec s 53 d. a 420 obyv., $1^3/_4$ hod. jihových. od Hořic, prostírá se na úpatí úpravné okresní silnice od Cerekvice k Sadoví ve směru od severovýchodu k jihozápadu v rozkošné a úrodné krajině něco málo pahorkovité. U prostřed obce na návrší strmí, obehnán hřbitovní zdí farní chrám Páně sv. Jiří, o jehožto původu není žádných určitých zpráv; ví se toliko, že až do roku 1706. byla zřízena při něm komendáta pro filiální tehdáž kostel na Dohaličkách, a do roku 1788. pro filiální kostel v Stračově, jakož i že zdejší kostelní zvony ze 16. a 17. století pocházejí. Jihovýchodně od kostela přes silnici stojí v rozsáhlé zahradě stará, za dob předešlých nádherná budova farní. K farnosti Hněvčeveské náležejí obce, v kruhu vůkol položené: Černutky Hoření a Dolení, Třebovětice, Cerekvice, Sobětice a Benátky; počet duší celé kolátury páčí se na 2800.

Jižně u samé zdi hřbitova jest škola dvoutřídní se služným IV. třídy, která s příslušnými obcemi 140 žáků čítá. R. 1875. povolila c. k. okr. škol. rada v téže škole vyučování ručním ženským pracím. Na místě, kde nyní stojí

škola, stával domek pro chudé, jenž v r. 1737. Hněvčevský farář Jiří Průša pro 6 chudých z panství Cerekvického založil. Základní jeho jistina obnášela 2500 zl. Roku 1786. koupil starou tu budovu za 50 zl. hrabě Filip Jiří z Brovné (Broun, Braun), majitel panství Cerekvického, a použil téhož místa pro budovu školní. R. 1835. páčil se týž kapitál na 1260 zl. k. m. a 269 zl. vídeňského čísla, z čehož 6 špitálníků vydržováno bylo.

V jižní části vesnice jest poplužní dvůr s rozsáhlým sadem a severně u silnice k Cerekvici kaplička. Hněvčeves bývala druhdy zvláštní statek, poněvadž se v listinách z 15. věku páni z Hněvčevsi často vyskytují. V Hněvčevsi daří se všem druhům obilí a jiných plodin, zvláště cukrovce. Celá farnost ozdobena jest ovocným stromovím.

Černutky Dolní, ves $^1/_2$ hod. sev. záp. od Hněvčevsi a $^5/_4$ hod. jihových. od Hořic, kat. a pol. obec s 36 d. a 228 obyv., na býv. panství Cerekvickém a Třebovětickém. Leží po pravém břehu říčky Bystřice, táhnouc se od ní téměř v kruhu od severu k jihu. Severně nad Bystřicí leží mlýn s pilou. Severových. k Hněvčevsi táhne se příkrší, které nad lesíkem, „Libouš“ zvaným, jest nejvyšší. Někdejší dvůr, jenž ke statku Třebovětickému náležel, byl v pozdějším čase emfyteutisován.

Černutky Horní, ves $^1/_4$ hod. jižně od předešlé a $^5/_4$ hod. jihových. od Hořic, kat. a pol. obec s 30 d. a 190 obyv.; leží na krásné výšině, odkudž je rozkošná vyhlídka do celého okolí. Druhdy zde stával dvůr svobodníků, který již r. 1665. k panství Hořickému náležel. (Viz Třebovětice.) R. 1724. nacházel se v držení téhož dvora Ferdinand Kozina, od něhož jej toho roku kolej Jesuitů v Hradci Králové koupila, a se statkem Přínským spojila. Po zrušení pak řádu jesuitského byl týž dvůr r. 1778. rozprodán. Pěstováním polních plodin a dělnictvím živí se oboje Černutky.

Benátky, ves po levém břehu Bystřice v okr. Jaroměřském, $^1/_4$ hod. jihových. od Hněvčevsi, kat. a pol. obec se 37 d. a 300 obyv., $2^1/_2$ hod. jihozáp. od Jaroměře, na býv. panství Hořiněvesko-Smiřickém, s nímž v dějinách se srovnává. Dne 3. července 1866. byli obyvatelé téže vesnice očitými svědky krutého boje ve válce Rakousko-Pruské a utrpěli značných škod na majetku a hlavně na polním hospodářství. Ve vsi samé lehly v čas bitvy 4 příbytky popelem; les Svíb byl hlavním bojištěm.

Sobětice, vůbec Sovětice, v okresu Nechanickém. (Viz konec popsání školy Dohaličské.)

Cerekvice. (Osada školní, zaujímajíc Cerekvici a Třebovětice).

Cerekvice, ves severně nad Bystřicí v půvabné krajině 1¼ hod. jihových. od Hořic kat. a pol. obec s 65 d., 623 obyv. katol. a 8 židy, táhne se směrem od severozápadu k jihovýchodu po návrší, kde se vzhledem k výstavnosti domů městečku podobá. Okolí jest půvabně malebné. K severu zdvihají se hřbety Chlumské, k východu listnatým lesem porostlá výšina Lištice (obyčejně Lisice). Zde prýští minerální (železité) zřídlo, jehož otvor 64^{cm} obnáší. K jihu jsou dvě bažantnice, z nichž západní od silnice k Hněvčevsi „Remis" sluje. Západní strana okolí Cerekvického jest otevřená rovina. I zdá se, jako by celá ves nalézala se v krásném libosadu. Severní část vesnice od jihozápadní odděluje rybník, jehož voda po úrodných lukách k Bystřici odtéká. Na severní straně zdobí náves krásný zámek a vkusný park s cizokrajným křovím a stromovím, pak veliká zámecká zahrada pro zeleninu se skleníkem a fíkovnou, a poplužní dvůr. Zvlášť vyniká filiální kostelíček „Zvěstování Panny Marie," pod nímž na ohraženém místě socha sv. Jana Nepomuckého stojí. Zmínka o kostelíčku činí se již v r. 1412. Bohoslužbu vykonává fundační kaplan zámecký, a každou třetí neděli duchovní z Hněvčevsi. Ještě nedávno honosil se krásnou klenbou a věží. V nitř kostela na pravé straně zazděn náhrobek Jindřicha Záruby z Hustiřan s latinským nápisem.

U samého kostela stojí od r. 1862. budova školní, původně jednotřídní, avšak r. 1873. přičiněním přiškolené obce Třebovětické ještě jednou budovou rozšířena byvši, jest v třitřídní se služným III. třídy proměněna. Počet žáků 240. R. 1873. povoleno zde vyučování ručním ženským pracím. Na stavbu školy přispěla školní matice obci Třebovětické 1500 zl.

Východně ode vsí na vrchu Lištici jest kaple sv. Vavřince; severně hřbitov s kaplí sv. Štěpána a hrobka rodiny Langrovské. Průmysl a obchod zastoupen tu pivovarem a jižně na Bystřici „Lužním mlýnem" s pilou; za Cerekvicí ½ hod. na sever jest znamenitý lom pískového kamene k sochařským a stavitelským účelům velmi vhodného.

V Cerekvici narodili se bratří Langrové František a Štěpán, kteří zde mnohé krásné nadace založili a sice: 1.) Na vydržování zvláštního duchovního a na mše sv. za touž Langrovskou rodinu. 2.) Rozšířili nadaci far. Jiřího Průsy z Hněvčevsi sem přenešenou, tak zvaný ústav chudých. 3.) Školní fundaci, založenou † Štěpánem Langrem; a 4.) na vydržování zvonu a kaple sv. Štěpána na hřbitově Cerekvickém a j. Nadace ty pojištěny jsou na jejich bývalém panství v Bělé u Německého Brodu.

Jak Schaller ve své topografii píše, náležel velkostatek Cerekvice v 16. století rytířům z Hustiřan, z kteréžto rodiny uvádí se r. 1561. Zdeněk Záruba z Hustiřan, pán na Cerekvici, co zástupce na sněmu Pražském, dále pak r. 1609. Vladislav Bukovský z Hustiřan, a od r. 1660. do r. 1675. Vácslav Záruba, který ukoupiv statek Třebovětický, spojil jej s panstvím Cerekvickým. Od r. 1680. do r. 1689. byla Františka Magdalena z Hustiran paní na Cerekvici. Okolo r. 1690. přešlo panství na Jana z Bubna, a od r. 1697. do r. 1726. na hraběte Jana Adama Zárubu. R. 1729. koupil je Maxmilian hrabě Brovné z Montany. Po něm je zdědil jeho syn Filip Jiří a odporučil je své manželce Anně Marii, rozené hraběnce ze Sztaray, (Slovácká rodina ze Starého), a tato svému synovci Čeňkovi ze Sztaray, který je r. 1822. prodal hraběti Janu Kolovratu Krakovskému z Újezda. Od toho dostaly se roku 1832. koupí 220000 zl. stř. nynějšímu rytířskému rodu z Kleebornů.

Třebovětice, ves na okresní silnici z Hořic k Jaroměři, po levém břehu Bystřice, 1 hod. jihových. od Hořic, kat. a pol. obec s 85 d. a 724 obyv. katol., 5 evang. a 4 židy. Táhne se v polokruhu od západu k jihu po malém potůčku, jenž prostředkem protéká, a jižně pode vsí do jalové Bystřice ústí. Západně nad vesnicí prostírá se rozsáhlý rybník „Natuzní.“ Na hrázi stojí poplužní dvůr s cukrovarem (Třebovětický cukrovar) a mlýn. Druhdy zde bývaly ještě dva rybníčky ve vsi, jež před časem vysušeny jsou, místa pak použito jest ku stavbám nových domků. Jižně pode vsí mezi jalovou Bystřicí a náhonem z ní tekoucím šířil se od Doleních Černutek téměř počínaje, rybník „Rolanec,“ jenž již před 70 léty v úrodná luka byl proměněn. Sev. záp. $^1/_4$ hod. ode vsi stávala samota Rasošky.

Třebovětice bývaly druhdy zvláštním statkem s tvrzí. Roku 1447. prodal Vaněk z Těšína tvrz Třebovětice,

Černutky hoření a dolení se vším příslušenstvím Svatoboru z Chvalkovic a dědicům jeho. Ku konci 15. století a okolo r. 1503. náležel týž statek Rašínovi z Riesenburka a dědicům jeho, kteřížto té doby v držení měli i panství Hořické. Týmž způsobem připadl, jak pravdě podobno, rodu pánů ze Smiřic a po nich Albrechtu Waldsteinovi. Císař Ferdinand II. daroval týž statek r. 1634. s panstvím Hořickým c. k. komořímu a polnímu vůdci Jakubu Strozzimu, hraběti ze Schrattenthalu, po němž syn Petr následoval. Dle závěti posledního z r. 1658. připadnouti měly požitky statku Třebovětického jeho matce; než Pražský arcibiskup prodal s jejím povolením statek Třebovětice za 26000 zl. rýn. Václavu Zárubovi z Hustiřan, pánu na Cerekvici, který pak Cerekvici a Třebovětice za panství prohlásil (viz Hořice a Cerekvice). R. 1858. bylo celé panství Cerekvice a Třebovětice za 320000 zl. právně odhadnuto.

Želkovice. (Osada školní, zaujímajíc Želkovice a Vrchovnici).

Obě osady leží v jihovýchodním cípu samých hranic pol. hejtmanství Dvora Králové, na býv. panství Cerekvickém a Třebovětickém, ve farnosti Hoříněveské. Každá činí o sobě obec katastrální, společně politickou Želkovice. Ves tato, vzdálená něco přes $^1/_4$ hod. jihových. od Cerekvice a $1^1/_2$ hod. v témž směru od Hořic, leží na vrcholi výšiny „Lištice“ v krásné rovině, na jejíž půdě nejlépe jen žito a oves se daří, ačkoli rolníci i cukrovku pěstují. Méně příznivá jest půda zde stromům ovocným. Luk zde jest pořídku, a proto dobytek hovězí a koňský se jen pro domácí potřebu odchovává.

Želkovice, na úpravné silnici od Miletína k Hořiněvsi se 34 d. a 219 obyv., mají jednotřídní školu dle služného třídy IV., jíž s přiškolenou obcí Vrchovnicí 62 žáci navštěvují.

Vrchovnice, 10 minut jihových. od předešlé na okresní silnici od Hořiněvsi, severně ke Krkonošům, čítá v 18 příbytcích 136 obyvatelů.

Vřesťov. (Osada školní, zaujímajíc Vřešťov Velký a Malý a Cenici).

Vřešťov, starobylý městys ve vých. části okresu Hořického, na potoku Trotině a okresní silnici z Cerekvice k Poličanům vedoucí, $1^3/_4$ hod. vých. od Hořic, kat. a polit. obec Vřešťov, k níž Malý Vřešťov a Cenice náležejí. Čítá v 84 d. 580 obyv. katol. a 2 evang. Městys táhne se smě-

rem od západu k východu v rozsáhlé, jilovité méně úrodné kotlině s malými pahorky. Má chrám Páně „Všech Svatých," r. 1723. od hraběte Jana Michala Šporka nově vystavěný, ale od počátku (ve 14. století) sv. Kateřině zasvěcený, tenkráte již farní; později a to sice do r. 1850. byl kostelem filiálním farního chrámu Páně Chotěboreckého. Celá farnost čítá 710 duší. Ku vzdělání mládeže jest zde od r. 1758. jednotřídní škola IV. třídy se 110 žáky. Průmysl a obchod zastoupen zde mlýnem v Malém Vřešťově na potoku Trotině. Mimo obyčejná řemesla živí se osadníci polním hospodářstvím. Trhy Vřešťovské byly dílem Hořicům, dílem Dvoru Králové odprodány, poněvadž obyvatelstvo, třicetiletou válkou a častými požáry stížené, velmi schudlo. Na jižní straně od městyse jsou na návrší zříceniny a zbytky někdejšího rytířského hradu, z něhož pocházeli: Mutina z Vřešťova (okolo roku 1280.), horlivý obrance národa proti lakotným rotám Braniborským.

V 14. stol. náležel hrad ten pánům z Riesenburka odvětví to rodu Berkova, neb dle jiných Švihovských, kterážto linie dle hradu Vřešťova též „Vřešťovskými" se nazývala. Z rodu téhož proslavil se Aleš Vřešťovský z Riesenburka dobytím města Hradce Králové roku 1420.; od roku pak 1433. až do r. 1436. byl též správcem království Českého. Po něm r. 1442. dostal se Vřešťov pánům z Hasenburka, z nichž Jan Vilém úhlavním nepřítelem krále Jiřího z Poděbrad a Kunstátu se byl stal. I přepadli Hradečti, věrní jsouce přívrženci krále Jiřího, hrad Vřešťov, dobyli ho a spustošili tak, že od té doby zůstal v zříceninách. Od r. 1500. až do r. 1638. drželi Vřešťov Kordulové ze Sloupna, načež přešel v državnost královské komory, která pustila jej r. 1660. Gerhardovi Leuxovi z Leuxensteina. Roku 1676. koupil jej Jan ze Šporků a připojil k Hořiněvsi, s níž od té doby vrchnost svou sdílel. Roku 1790. dostal se s Hořiněvsí od Jana Karla hr. ze Šporků koupí císaři Josefu II. a jím císařské komoře, od níž pak panství Smiřice a Hořiněves r. 1863. za 3,027.000 zl. nynější držitel baron Jan Liebig koupil.

Vřešťov Malý, víska s 8 d. a 70 obyv. Jest tu poplužní dvůr, dílem rozprodán, dílem pronajat, a myslivna. Nad mlýnem v bývalé bažantnici prýští silný pramen železité vody.

Cenice, skoro 3/4 hod. jižně od Vřešťova s 6 d. a 56 obyv. Má poplužní dvůr. Ve Vřešťově a Cenici daří se mimo pšenici a žito obzvláště zrnatý ječmen.

Miletín. (Osada školní, zahrnujíc město, Miletínek, Rohoznici a Trotinku).

Miletín leží na pahorku utěšeného, lesy ověnčeného údolí řeky Bystřice, 368·92 m. nad hladinou mořskou. Severně vystupuje krajina ku Zvičině, na východě v dálce modrají se hory Náchodské, západně vrchy Kumburské, Bradlecké, Tábor. Návrší jižně a jihovýchodně zabraňuje vyhlídce do krajiny Chlumecké, Bydžovské a Nechanické. Vévoda Vladislav upsal r. 1115. dle listiny darovací Hradec Králové s okolím a 4 hrady bratru svému Soběslavovi. Hrad Miletínský, který tehdáž prý u prostřed hustých lesů stával, měl býti v to počítán. R. 1124. přenocoval zde biskup Bamberský, sv. Otto, táhna do Pomořan ku rozšiřování slova Božího. Za Václava I. stal se královský miláček a číšník Zbraslav pánem Miletína. Dle jedněch darovala choť Domoslava hrad Miletín, Sadoví, Máslovědy, Olešnici a Vělek řeholním rytířům německým; o tom svědčí list datovaný v Hradci nad Labem dne 16. října 1241. Král Václav darování to potvrdil. Jisto jest, že v druhé polovici 13. století měli Miletín v držení němečtí řeholní rytíři. Na „Parkáni" stával prý klášter jejich; přední část kostela byla kaplí a věž branou klášterní. Hluboké a rozsáhlé sklepy, do nedávna vodou zatopené, a studna nyní zasypaná, jsou dle pověsti pozůstatky dob oněch na místě tom.

Hormayr ve svém archivu jmenuje Marquarda z Dubé komturem, Hans ze Langerhausenu velmistrem řádu naznačeného v letech 1280.; týž vypravuje i pověsť, která svědčiti má o obraně kláštera Miletínského proti loupežným rotám Otty Braniborského rytíři těmi. Pověst ta jaksi romantický dává ráz vzniku bolné písni rukopisu Kralodvorského: „Ach vy lesi, tmaví lesi, lesi Miletínští!" Roku 1410. za komtura Oldřicha z Oustí prodali rytíři Miletín Benešovi z Choustníka za 800 kop č. gr. Ve válkách husitských, jejichž hluk i nejbližšího okolí Miletínského se dotekl, nedají se pánové zdejší určitě jmenovati; zmínka se činí o Bořku Divišovi z Miletína a Miletínka. Po smrti Jiříka z Poděbrad připadl Miletín pánům z Lichtenburka, r. 1472. Vilému Krušinovi, r. 1502. Heřmanu Krušinovi, a r. 1534. jeho synu Bernardovi. Nyní přešel Miletín v držení pánů Trčků z Lipého, Burianovi a Janovi na Lipnici. Tento poslední prodal jej pánu Sigm. Smiřickému ze Smiřic za 6000 kop č. gr. Avšak již roku 1560. koupí dostal se majetek pánu Jiřímu Waldsteinovi

na Hostinném za cenu 13250 kop č. gr., jako vidno, ve 20letech více než dvojnásobnou v tehdejší rozsáhlosti Miletína. Čítalť zajisté Miletín dle zápisu: Hrad, dvůr, pivovar, mlýn a pilu pod Penízkem, dvůr v Poličanech, městečko Miletín s hospodami a patronátem, vesnice Rohoznici, Jahodnou, Vidoň, Bezník, Borek, Želejov, Chroustov, Ouhlejov, Zdobín, Třebihošť, Zvičinu, a Brusnici, obě s patronátem, a mlýn na Mostkách, Malou Borovnici, Dobrné, část Trotiny, Dehtova, Veliké Borovnice, Poličan, Olešnice, patronát kostela Lanžovského, dva díly Labe a asi 20 rybníků. Pan Jiří Waldstein velikým dobrodincem města býti se ukázal. Dle listin uschovaných v městské kanceláři potvrdil císař Ferdinand I. r. 1561. městu Miletínu odbývání 2 výročních a 1 týdenního trhu na žádost pana Jiřího Waldsteina; téhož roku založil Jiří W. urbáře robotní ve prospěch a spravedlnosť poddaných svých; roku 1565. vystavěl radnici, která až do roku 1845. u prostřed náměstí stála; r. 1580. městu dovolil obchod soli a stavbu obecního mlýna; a snad i městského znaku „sv. Jiří" užívati dovolil. Po smrti šlechetného pána 17. května 1584 vládli zde synové jeho Karel, Jindřich, Bartoloměj postoupně. Bartoloměj a jeho choť Magdalena Bohdanecká z Hodkova nákladem vlastním hodiny věžové a zvon zřídili; obci pak darovali pole a luka.

Syn Bartolomějův prodal Miletín r. 1628. Albrechtovi z Waldsteina, vévodovi Friedlandskému za 30.000 zl. rýnských. Když pak Albrecht v Chebu zavražděn byl, stal se pánem na Miletině Jan Krištof z Waldsteina. Poslední z rodu tohoto Vilém Krištof Maxmilian přikoupil k Miletínu dvůr Tetín, vesnice Kaly a Vřesník a les; utiskoval však poddané své, zvláště odejmul jim urbář předka svého, tak že tito r. 1680. povstali. Vilém, nemaje mužských dědiců, rozdělil rozsáhlé panství to: nejstarší dcera Alžběta Ludmila, provdaná Kotulinská, podílem obdržela Poličany, okolní osady a půl Rohoznice; mladší Barbora Terezie hraběnka z Oppersdorfu Miletín, osady severní a západní a druhou polovici Rohoznice. Hrabě Oppersdorf přestavěl r. 1693. zámek Miletínský a nový urbář založil. Příbuzná hraběnka z Mágny, provdaná za Jarolíma Liebsteinského z Kolovrat, stala se r. 1743. dílem závětí bezdětného hraběte z Oppersdorfu, dílem koupí paní Miletínskou. Později r. 1754. stal se manželem jejím c. k. rytmistr Ferdinand hrabě z Morcínů. Dobrotivá paní ta vystavěla nynější farní dům a příjmy jeho znamenitě zvětšila.

Válkou 7letou obyvatelé mnohých pohrom zakusili r. 1758., a r. 1759. zachvátil mor téměř třetinu obyvatelstva. Dne 13. července 1762. hrozili kozáci městu zapálením, nedostanou-li do západu slunce 1500 zl. Téhož roku ještě jednou přišli; ale dle pověsti „bílá paní,“ vznášející se nad městem, nedala jim od Trotiny dolů sejíti. Obyvatelé přičítali zachránění toto Panně Marii, jejíž krásná socha na náměstí již tehdáž stála. Dne 2. ledna 1766. prodala Marie Anna hraběnka z Mágny Miletín baronu Josefu Janu Sosnovci z Vlkanova za 150.000 zl. Barona z Vlkanova báli se však poddaní pro prchlosť a prudkosť jeho, a léta 1775. účastnivše se mnozí povstání sedlského, nástroji hospodářskými se ozbrojili, panství a zámek ohrozivše, v záhubném řádění až ke Chlumci pokračovali, kde, jak známo, vybouření ono potlačeno a příslovím učiněno. Baron z Vlkanova dal postaviti zdařilé sochy sv. Gotthardа, Linharda, Venancia a Donáta na poděkování Bohu za odvrácení moru. Znak na sochách svědčící památce zakladatelově ustoupil později počátečným písmenům Ignáce Falge, Trutnovského obchodníka, který r. 1798. Miletín za 177000 zl. koupil. Po něm nastoupil syn jeho, pak vnuk, oba Hynkové. Rodina Falgovská kostel, školy svého panství, a i chudé mnohými nadacemi dobrotivě obmyslila. Sestry posledního Hynka Falge prodali dědictví své r. 1856. paní hraběnce Marii z Thunů a Hohensteinů za 450.000 zl. k. m.

K Miletinskému velkostatku patří nyní 6 dvorů: Miletín, Jenkov, Miletínek, Falgov, Dvorec a Dolenec; na místě tohoto stávala někdy tvrz. Těžkou ránu utrpěl Miletín roku 1846. požárem, který počátek maje v panských stodolách, po městě celém i Rohoznici zhoubně se rozšířil; 106 čísel ve městě, 4 v Rohoznici namnoze neb z úplna zničeno, mezi nimiž zámek, věž, kostel, škola. Mimo školu jsou veřejné budovy nákladem patronovým a přifařených v novějším čase spraveny. Týmž nákladem založen prostranný hřbitov „na Chrasti,“ kde kosti faráře J. Černého, hvězdářstvím proslulého, v rodinné hrobce Lhotovské odpočívají. Památka vzorného kněze a nevšedního učence dosud v srdcích osadníků žije. Pohroma války z r. 1866. a krupobití zvláště r. 1867. citelně dotkly se města i okolí.

Zámek — v zápisech roku 1656. „tvrz,“ roku 1628. „zámek“ nynější původ, jak již podotknuto, hr. z Oppersdorfu děkuje. Po ohni roku 1846. poslední Falge značné opravy provedl; úplné pak dokončení stavby hraběnce

Thunové přičísti dlužno. Nyní jest zámek sídlem vrchnostenských úředníků; v pravém křídle umístěn lihovar; na jižní straně nemalou mu ozdobou rozsáhlá zahrada s parkem.

Kostel „Zvěstování Panny Marie" sestává ze dvou dílů. O předním zmíněno s počátku, že kaplí klášterní býval, druhý díl později přistavěn. Koncem 16. a počátkem 17. století konaly se tu i služby Boží „pod obojí." Víře katolické vrácen po bitvě Bělohorské, do kterého času i postavení sochy Panny Marie bezpochyby padá. Památná tu křtitelnice shotovena mistrem Vácslavem z Hradce Králové roku 1520. Uvnitř kostela jest krypta Waldsteinská, v předsíni krypta Radeckých. Věž s 2 zvony stojí východně opodál kostela; vchod ozdoben latinským nápisem a erby pánů Waldsteinských, z Hustiřan, Bohdaneckých, Radeckých, a znakem městským. Před r. 1846. byly tu 4 zvony, hodiny výše vzpomenuté a obydlí hlásného; požár pak vše zničil úplně.

Fara má nepochybně původ svůj v časech rytířů řeholních; tolik jest jisto, že r. 1716. od ní filiální fara Lanžovská odtržena a r. 1762. základní list domácí fary do desk zemských vložen. Farnost nynější obsahuje 18 osad a kolem 6400 duší; sem patří také filiální kostel v Třemešné Červ., kaple „v Lázních" a v Třebihošti. —

Škola Miletínská, nyní se služným III. tř., stávala již r. 1658., kde se rektorem Jan Pospíšil jmenuje. Před r. 1846. byl školou domek u věže. Po ohni najímána po městě, až r. 1868. umístněna v úpravném domě č. 100. a 101. na náměstí. Do r. 1872. byla dvoutřídní, r. 1873. povolena třída třetí a vyučování ženským pracím, r. 1874. třída čtvrtá. Čítá se tu více 360 žáků. Škola požívá některých dobročinných nadací. —

Město Miletín, čítající 245 d. a 2119 obyv. katol., 1 evg. a 35 židů, má slušné náměstí, jehož ozdobou jest výše zmíněná socha Panny Marie a prostranná kašna, do které se voda z blízké Trotinky vede. Výborná tato voda stala se majetkem obce r. 1860. za cenu 30 zl. r. m. Nynější radnici, vlastně „sousedský dům" zřídilo město z odkazu Eliáše Richtera, předka nynější rodiny téhož jména. Věžička a hodiny postaveny roku 1849. zdejšími mistry Kundtem a Dufkem. K městu počítají se samoty Horka, Podháj (Vidonky), Končiny a mlýn Kačerov.

Miletín má výhodné spojení okresními silnicemi s Hořicemi (1 hod.), s Jičínem (6 hod.), s Hostinným

(5 hod.), s Dvory Králové (2 hod.), s Hradcem Králové (6 hod.), s Jaroměří (4 hod.). Spojení to i poštovním úřadem i poštou povoznou mezi Hořicemi a Dvory Králové značně podporováno. Také jest zde stanice četnická.

Mimo $1\frac{1}{2}$ hod. vzdálenou Zvičinou ovroubeno jest okolí Miletínské četnými více méně jehličnatým lesem porostlými pahorky; spotřeba dříví posud uhlím namnoze se nahražuje. Utěšenými údolími pospíchá „Bystřice,“ a přijavši větších a menších přítoků, k mlýnům Hořickým se dere. Voda místy dosti silná a stálá, více než 10 mlýnů ve zdejším okolí žene, mezi nimi i několik uměleckých (amerikánských). Z té příčiny zdejší až přespočetné krupařství, pekařství a pernikářství krajinu severního a východního okolí moukou, pečivem a chlebem zásobuje. Pole a zvláště luka na Bystřici ležící za nejúrodnější v této krajině platí.

Nedaleko pramene Bystřice $\frac{1}{2}$ hod. severně z Miletína v údolí romantickém najdeš „Lázně“ s kaplí sv. Jana Nep. a hostincem. Voda vytéká ze skal severních pískovcových, a dle ohledání M. Dr. Altenbergra r. 1752. obsahující sůl, síru, skalici, kamenec a zemní pryskyřici, dá prý se s prospěchem užiti v nemocech nervových. Hrabě Bedřich z Oppersdorfu v letech 1692. a 1742. zdraví své jen těmto lázním přičítal. V kapličce r. 1750. vystavěné ještě mnozí pamatují berle od nedužívců v lázních těch vyhojených pro památku zůstavené. I nynější zkušenost léčivou sílu vody na mnoze dokazuje.

V témže severním pahorku kope se opodál lázní výborný hrnčířský jíl, podporující zdejší kamnářský průmysl; nadbytek se do Bydžova a jinam rozváží. Po obou březích Bystřice vyskytují se ložiska bílého a načervenalého pískovce jemnozrného; kameníci zdejší chvalně jej ku stavbě zdělávají.

Podnebí Miletína a okolí značně liší se od sousedních Hořic, jak to i půda i pěstování obilí dokazuje; z té příčiny i klasifikační tarifa mnohem nižší jest krajiny sousední. Pěstuje se zde ještě ponejvíce jen na půdě „těžké“ pšenice a někde i řepa; avšak již na stranách severních přestává a spokojí se žitem, ovsem a bramborami. Okolí četně posázeno jest stromovím, — ponejvíce třešně a slivy, tak že sadařství letního a podzimního času mnoho obyvatelů zaměstnává. Výtěžek ročního prodeje ovoce velkostatku a obce, vyjma jednotlivé hospodáře, průměrně na 5000 zl. se páčí. Tkalcovství živí zvláště v zimě okolí

zdejší. V průmyslovém ohledu zasluhuje zmínky továrna na připravování lihovin, panská vinopalna, pivovar a výborná cihelna, a se třemi mlýny zde a v okolí spojeny pily. Zvířena Miletínská ničeho zvláštního nemá, jen podotknouti sluší, že ve zdejších dvorech hovězí dobytek „na maso" se krmí, ovcí málo pěstuje, za to koz poměrně přibývá. Z rybníků jmenovati sluší: Penížek zvláště, pak Šulek a Nový, jenž se ob čas vypouštějí; Oštipec, Povolíř a Nádržka jsou stále plny. V lesích a na polích zajíc, koroptev, bažant, někdy i liška a jezevec, v rybnících vydra; zvěř vysoká tu pořídku.

Miletín honosí se četnými rodáky, kteří čestná a důležitá místa dílem zaujímali, dílem až potuď zaujímají; mezi nimi hvězda první velikosti na obzoru vlasti naší — Karel Jaromír Erben.

Miletínek, sev. záp. od Miletína, víska v mírné planině, kde někdy stávala tvrz starožitné rodiny pánů z Miletinka. Z rodiny té proslul v 15. století Diviš Bořek (Bořivoj) z Miletinka, s počátku válek husitských přivrženec kalicha, později jeho odpůrce, v oné době nejpřednější vojevůdce Český. Čítá 5 d. a 32 obyv. kat. a 6 židů. Nalézá se zde mimo popl. dvůr mlýn a znamenitá myslivna s bažantnicí.

Rohoznice s Horkami a Polákovem (Polštěm) na Bystřici jihozáp. pod Miletínem, se 114 d. a 670 obyv. v rovině k severu zvýšené. Jsou zde poplužní dvory: „Dvorec a Dolenec" velkostatku Miletínského, a „Poličanský" panství téhož jména. Na Bystřici, která Rohoznici protéká, stojí 2 mlýny s pilami. Rohoznice, Vilémem Waldsteinem rodu Kotulinskému a Oppersdorfskému rozdělená, trvala takto až do r. 1848. V 15. století stávala zde tvrz, která k Miletínu náležela. Příjmy obce jsou na nynější časy dosti značné; pozemky velmi úrodné a živné, zvlášť ovocným stromovím četně posázené. K jihu a východu rozkládají se mohutné lesy.

Trotinka, kat. a pol. obec Rohoznice, čítá v 11 d. 42 obyv. v lesnaté krajině. Nedaleko nacházejí se lázně Svatojanské, o nichž již u Miletína zmiňka učiněna jest. Vydatný pramen v těchto místech zásobuje Miletín vodou. Na Bystřici stojí zde 2 mlýny strojné: horení a dolení. Zdejší pískovec znám jest co výborné stavivo.

Třemešná Červená. (Osada školní, zahrnujíc Třemešnou, Dobeš, Lukuvec a Vlkanov 10 č.)

Třemešná Červená, ves 1 hod. severně od Hořic s 47 d. a 356 obyv., táhne se směrem od východu k západu, téměř ½ hod. z délí, za níž na západní straně strmí vršek „Nebesa." Na návrší v tu stranu stojí kostelíček sv. Jakuba, nyní filiální od Miletína, ve 14. století však farní. Nad hlavním oltářem spatřují se znaky rodu z Hustiřan, Škopků z Otradovic a z Riesenburka; mimo to chová se tu z r. 1623. zajímavý obraz s týmiž erby. Pět starých náhrobků svědčí rodinám Dobřenských, Holovouských a z Riesenburka. Mimo to pohřben zde Ignác Falge, poslední držitel panství Miletínského ve zvláštní hrobce.

Ku Třemešné náležela a doposud s ní kat. a pol. obec činí kolonie *Jahodná*, dvůr *Jankov* (Jeníkov) a mlýn *Kačerov* (Kačírek), pak o samotě hospoda Dachov. Od r. 1530. do r. 1595. náležela Třemešná s Jahodnou, Jankovem a Kačerovem k statku Pecce, při jehož rozdělení r. 1595. s Bělohradem Petru Škopkovi z Bílých Otradovic připadla. Po katastrofě Bělohorské jsou Bělohrad a Třemešná v plen vzaty a Albrechtu Waldsteinovi prodány. R. 1685. byla Třemešná již s Miletínem spojena. Níže pod kostelem nachází se stará, z větší části již sešlá škola, druhdy jednotřídní, od roku 1874. dvoutřídní se služným IV. třídy, čítajíc 147 žáků.

Dobeš v kotlině rozsáhlými lesy obklopené, s 25 d. a 168 obyv., severně 1¼ hod. od Hořic, pol. obec Třemešná, býv. dom. Hořice. I zde pěstuje se ovocnictví.

Vlkanov, kat. obec Tetín, s 10 d. a 65 obyvateli, 1 hod. severně od Hořic. Vlkanov založen r. 1767. od svobod. pána z Vlkanova. Zde nachází se poplužní dvůr „Falgov," který vystavěl p. Falge, držitel Miletína.

Lukavec pod úpatím vrchu Chlumského v nížině, někdy zvláštní statek s tvrzí Mladotův ze Solopisk, nyní ves, kat. a pol. obec s 104 d. a 724 obyvateli, sev. záp. od Hořic, bývalé dom. Bělohrad. Jest zde poplužní dvůr a mlýn na potůčku. Lukavec patří k faře Bělohradské.

Vřesník. (Osada školní, zaujímajíc Vřesník a Vidoň, pak Vlkanov od č. 11.)

Vřesník, ves s 38 d. a 234 obyv., severně od Hořic, kat. a pol. obec, leží na okresní silnici od Miletína k Pecce, na přívrší po pravém břehu Bystrckého potoka, který sem od Vidonic přitékaje a čině pravé rameno Bystřice,

v Miletině do ní ústí; má krásnou vyhlídku k Miletínu a také k Bělohradu, kamž i kolaturou náleží. V obci té nachází se jednotřídní škola IV. třídy, jejíž počet žákovstva na 87 se páčí. Na potoku, jejž zde nepatrný pramen sesiluje, nacházejí se dva mlýny ve vsi: Vřesnický, a jižně pod ním Vidoňský. Severně zdvihá se přívrší „Vala a Homolka," jihovýchodně „Skalka." V hornaté této krajině jest půda lehká, a daří se v ní nejvíce jen žito, oves a brambory. Trpívá v létě nedostatkem vody.

Vřesník, dle starých listin i Březník, též Vřestník, náležel r. 1548. k hradu Pecce, a v letech 1605. a 1627. k panství Bělohradskému; pak se dostal k panství Miletínu. Že by se zde, jak Balbín vypravuje, za Karla IV. r. 1342. na vrchu Vřesníku stříbrné doly byly nalézaly, jest nepodstatné; poněvadž Balbín sám doznává, že neví, který vrch Vřesník se tím míní; nepochybně nynější horní město Březnice (Pressnitz), kde r. 1341. dolováním na stříbro počátek učiněn jest.

Tetín, ves s 39 d. a 400 obyv., jižně ½ hodiny od Vřesníku a 1½ hod. severně od Hořic, na okresní silnici, jejíž jedno rameno severně k Pecce, druhé západně k Bělohradu vede, leží pod strání již více v rovině. Ves ta povstala teprv za císaře Josefa II. emfyteutisováním starého poplužního dvora téhož jména. Než již v 16. století stála zde jiná vesnice téhož jména, která náležela v roku 1544. až do r. 1548. k hradu Pecce, od r. 1626. do 1628. k Bělohradu, byvši dle všeho ve válce třicetileté spustošena. Místo ní založen zde pak poplužní dvůr, jenž po dlouhé rozepři s vesnicemi Tetínem a Kaly r. 1676. hraběti Waldsteinovi připadnul, který dvůr a jmenované osady ku panství Miletínskému připojil. Tetín patří k faře Miletínské.

Vlkanka, druhá část Vlkanova s 10 d. a 60 obyv., jihových. pod Tetínem. O dvoru popl., který vystavěl p. Falge, bývalý držitel Miletína, viz u Vlkanova.

Vidoň, dle starých listin Vedoň, ves s 22 d. a 156 obyv., asi 10 minut od Tetína na též okresní silnici, 1¼ hodiny severně od Hořic, náležela r. 1503. Hermanu Krušinovi z Lichtenburka a r. 1540. k tvrzi Miletínu. Na jedné selské usedlosti však seděl zde Matějka a platil 22 grošů činže ročně do Pecky. Roku 1560. náležela již celá ves k Miletínu, spojena jsouc od té doby s panstvím Miletínským. Na potoku stojí mlýn.

Kaly. (Osada školní sama pro sebe).

Kaly, dle starých listin Kal neb Kůl, leží po pravém břehu potoka Bystřice na malé výšině mezi třemi roklemi, v nichž malé potůčky se prýští, v nejsevernějším cípu, téměř na rozhraní tří okresů Hořického, Hostinského a Novopackého, na býv. panství Miletínském, 2¼ hod. severně od Hořic; kat. a pol. obec s 50 d. a 290 obyv., náleží farou do Pecky. Kaly mají jednotřídní školu od r. 1873. se služným IV. třídy, již z té jediné obce a Beznického mlýna na „Kopci" ¼ hod. jižně od Kalů 48 žáků navštěvuje. Ve vsi kříží se dvě úpravné cesty k Pecce a k Vidonicům, jižně ku Vřesníku a Bezníku, jihových. ode vsi nalézá se samota „Bystrý" s mlýnem „Bysterským." Ves Kaly náležela okolo r. 1530. a ještě 1548. k hradu na Pecce, od r. 1605. do r. 1627. k panství Bělohradskému, byla za vévody Friedlandského Albrechta Waldsteina se statkem Tetínským spojena a s ním roku 1676. k panství Miletínskému sloučena.

Bezník. (Osada školní, zaujímajíc Bezník a Borek s Lukavečkem).

Bezník, ves blíže hranic okr. hejtmanství Vrchlabského, na upravené polní cestě od Vřesníka ke Kalům, východně od potoka Bystřice; kat. obec Bezník, pol. Kaly, fara a býv. panství Miletín, k němuž již před shořením desk zemských náležela. Leží vysoko severně 1 hod. od Miletína a 2¼ hod. v témž směru od Hořic, čítá s mlýnem Bystrým 34 d. a 180 obyv. Má jednotřídní školu IV. třídy, kterouž 45 žáků navštěvuje. Ač podnebí jest méně příjemné a pozemky málo výdatné, přece ovoce se daří.

Borek, veska asi 10 minut jihových. od předešlé, kat. a pol. obec Chroustov, s 11 d. a 115 obyv., náležela již mezi r. 1540.—1560. k tvrzi Miletínské. Za oněch časů patřila k témuž panství ještě jiná ves v těchto místech se nacházející, jmenem Bořek, která později zanikla, nezanechavši po sobě ani stopy. Sem počítá se Lukaveček, samota, 10 minut východně od Borku, veska se 6 d. a 50 obyv. kat. obec Lukaveček, pol. Chroustov, náležela již od dávných dob k panství Miletinskému, a zároveň k téže kolátuře. Všecky tři osady leží v rozkošné krajině nejvýše v celém okresu. Jsouce 500·74 metrů nad hladinou mořskou, mají krásnou vyhlídku, zvláště na tmavošedé Krkonoše. V Borku nachází se šedý kámen vápenitý.

Chroustov. (Osada školní, zahrnujíc Chroustov, Želejov a Úhlejov s Brodkem).

Chroustov, kat. a pol. obec s 30 d. a 225 obyv., 3/4 hod. severně od Miletína, a 1 3/4 hod. v témž směru od Hořic, prostírá se na krásné výšině (692·22 m. nad hladinou mořskou), kudy okresní silnice od Miletína k Hostinnému vede. Již před r. 1540. náležel Chroustov k panství Miletínskému, s nímž od té doby spojen zůstal. Má jednotřídní školu se služným IV. třídy, k níž 98 žáků náleží. Na opravu zdejší školy věnovala c. k. okr. školní pokladna 175 zl. Daří se tu žito, oves, brambory, len, modré zelí a jetel, i ovocné stromoví.

Želejov, ves se samotou Podhájem, s 20 d. a 165 obyvateli. Kat. obec Želejov, pol. Chroustov, vzdálena asi 10 minut západně od předešlé, bývala již před r. 1540. částí panství Miletínského a zůstala pak s ním navždy spojena. Obecní cesta tudy vedoucí vybočuje z okresní silnice ve Vidoňkách (Podháj), táhnouc se severně k Borku a ke Zvičině, kde se opět s okresní silnicí pojí. Škola, která se zde druhdy nacházela, byla asi před 25 roky do Chroustova přeložena. Pozemky jsou podobny Chroustovským.

Úhlejov s Brodkem, ves na býv. panství Poličanském při soujmenném potoku, který jižně pode vsí do Bystřice ústí, čítá s Brodkem (Úhlejov Dolní) ve 47 d. 420 obyv., kat. obec Úhlejov, polit. Třebihošt. Leží 1 3/4 hod. severně od Hořic, a má 2 mlýny: „hořejší a dolejší.“ U hořejšího jest viděti ještě známky starého hradiště (Schlossberg, obecně Šluspark,) jak se v katastru Josefínském zove. Na témž prý místě stávala druhdy tvrz, o nížto se někteří domýšlejí, že to onen kamenný hrádek, o němž v rukopisu Kralodvorském zmínka se činí. Z kamena téže tvrze, která prý již v 16. století byla sbořena, vystaven dle pověsti kostel Miletínský. Severně nad Úhlejovem jest samota Hrůzovka.

Všecky tři jmenované obce náležejí k farnosti Miletínské.

Lanžov. (Osada školní, zahrnujíc Lanžov, Miřejov, Lhotku Sedlec, Záborov, Poličany, Velehrádek a z Dubence 13 d. č.)

Lanžov, ves východně od Miletína na okresní silnici Jaroměřské a na Zátluckém potoku, asi 1 1/2 hod. vých. od Hořic, pod horou, nazvanou „Nebeskou“ a kopcem

„Moravou,“ kat. a pol. obec na býv. panství „Poličany,“ čítá 31 d. a 260 obyv. Poloha osady jest velmi romantická; ležiť poněkud na návrší v kotlině jílovité, méně úrodné, která se všech stran pahorky a lesy obklopena jest. Má farní chrám Páně sv. Bartoloměje v slohu románském s náhrobkem rodu Bukovských z Hustiřan a opodál kapli, pohřebiště to rodiny a bývalé vrchnosti Cecinkarovské ryt. z Birnic. Farnosť zdejší, čítajíc 4366 kolátorníků, jest velmi rozsáhlá. Vyjímaje jinam přifařené osady: Rohoznici, Třebihošt, Úhlejov, Zdobin, Dehtov a Zvičinu, náležejí k ní veškeré vesnice býv. panství Poličanského. Na potoku zde stojí mlýn. Dvoutřídní škola se služným IV. třídy čítá 327 žáků. R. 1875. obdržela školní obec Lanžov na stavbu školní budovy pro 4 třídy zálohu 3000 zl. Obyvatelstvo zanáší se ponejvíce chovem dobytka a kamenictvím.

Poličany, býv. panství allodiální, dle soudního odhadu z r. 1856. za 570.879 zl. ve stříbře; vesnice v planině na okr. silnici od Miletína k Jaroměři vedoucí, po obou stranách řeky Trotiny, kat. a pol. obec s 98 d. a 982 obyv., 1½ hod. sev. vých. od Hořic. Poličany náležely, jak z historického popisu města Miletína lze seznati, k rozsáhlému druhdy panství Miletínskému. Teprv asi od roku 1580. až do r. 1584. po smrti Jiřího Waldsteina a jeho manželky Heleny připadly nepochybně jednomu jeho synů, Janu Josefu z Waldsteinu. V době té, a snad i později, měla obec, tehdáž nepochybně městys, právo na odbývání 6 výročních trhů a sice: 1. v pondělí po sv. 3 králích, 2. třetí pátek v postě, 3. v pondělí po sv. Filipu a Jakubu, 4. na sv. Jana Křtitele, 5. ve čtvrtek před sv. Bartolomějem, a 6. na sv. Šimona a Judu; mimo to týdní trh každý čtvrtek. — R. 1632. byl velkostatek Poličany v držení rytíře „Radeckého z Radče“ a po jeho smrti dcery Magdaleny Angeliky, která provdavši se za svob. pána Krištofa Ferdinanda Kotolinského, odporučila dle závěti r. 1657. celý velkostatek svému manželu, při jehož rodě až do r. 1804. zůstal. Na to dostalo se celé panství Cecinkarům rytířům z Birnic (Brtnic), a zůstalo v držení jejich až do r. 1873. Z těchto Cecinkarů zvláštního povšimnutí zasluhuje František, rytíř rouna Svatovácslavského, (roku 1836.), který se všemožně přičinil, aby své panství zvelebil. Zámek r. 1580. vystavěný a r. 1725. rozšířený, novými stavbami zvětšil a založený u něho park krásnou zahradou a fíkovnou ozdobil. Počal též páliti u Třebihoště

z vápence vápno, a jsa vřelý ctitel přírody, v blízkém lese, asi $^1/_4$ hod. jižně od zámku, založil na stráni krásnou vinici „Na Písku,“ opatřiv ji příjemnými chodníky a uměleckými sochami. Toto místo bývá až doposud za letního času účastníky z Hořic, ze Dvora Králové a celého okolí četně navštěvováno. Neblahou závětí r. 1856. tohoto zvelebitele, který týž statek odporučil svým dvěma dětem Eduardovi a Virginii, provdané za hraběte z Aichelburků, dostal se po dlouhém procesu r. 1872. do prodeje a přešel za kupní cenu 630.000 zl. v državnost kněžny Růženy z Hohenlohe. Jest zde též pivovar, pak závod na vyrábění lihu, dvůr, mlýn a pila. V zdější těžké úrodné půdě daří se pšenice, ječmen i řepa. Rolnictví a chov dobytka převládá.

Velehrádek (též Poličany Červené), $^1/_8$ hod. sev. vých. nad Lanžovem, kat. a pol. obec Doubravice, patří též k faře Lanžovské a býv. dom. Poličanskému, pak k polit. hejtmanství a okresu Dvoru Králové, čítá 16 d. a 179 obyv. Někdy zde stávala na návrší tvrz, v držení pánů z Hustiřan. Pro vzpouru v povstání za Ferdinanda II. byly jim v plen vzaty a Albrechtovi z Waldsteinu prodány, který je r. 1630. dal v léno Janu Pieronovi di Gagliani, jehož syn pak je r. 1657. prodal svobodnému pánu Kristofu Ferdinandu Kotulinskému, který je k panství Poličanskému připojil. Jsou zde na levém ramenu Trotiny 2 mlýny a poplužní dvůr, nazvaný „Červený.“ Kamenictví jest tu hlavní obživou.

Miřejov, kde stával někdy dvůr a 3 čísla, jest nyní ves, v planině, kdež se obě ramena Trotinky spojují. Čítá 29 d. a 206 obyv. Vzdálena $^5/_4$ hod. sev. vých. od Hořic, tvoří kat. a pol. obec Lanžov, táž farnost, a býv. dominium Poličany.

Záborov, někdy též dvůr, nyní 7 d. s 43 obyvateli, v planině 1$^1/_2$ hod. vých. od Hořic, kat. obec Sedlec, pol. Lanžov, býv. dom. Poličany, patří též k faře Lanžovské. V černé úrodné půdě daří se rolnictví a chov dobytka.

Lhotka (Poličanská) jižně od předešlé a 1$^1/_4$ hod. východně od Hořic, ves v planině jílovité, méně úrodné, r. 1779. na místě někdejšího dvora založená, má 55 d. a 466 obyv. k Lanžovu přifařených, býv. panství Poličany. Mezi Lhotkami a Lanžovem jest vršek, zvaný „Číhadlo.“ Jižně u samých Lhotek jsou dva vypuštěné rybníky: „Velký a Šandulík.“ Pozemky jsou pšeničné; dobytkářství a kamenictví převládá.

Sedlec, ves asi $^1/_4$ hod. východně od předešlé, a $1^1/_2$ hod. východně od Hořic, činí se Záborovem jednu kat. a s ní pol. obec Lanžov, kamž i farou náleží; býv. dom. Poličany. Má nyní 42 d. a 328 obyv. Na potoku jsou 2 mlýny, pak poplužní dvůr.

Půda v okolí Lanžovském jest k severu písčitá a lehká, k jihu dílem černá, dílem jílovitá a těžká. Rybníky, z nichž se zde do nejnovější doby jen „Budín" pod „Červeným dvorem" udržel, ostatní pak a sice: Šandulík u Lhotek, Rohlík u Miřejova, a jiné proměněny jsou v úrodné lučiny, které poskytují hojnosť sena koňskému a hovězímu dobytku. Na pasekách roste zeměžluč a arnika. V krajině této ku pěstování včel pilně se přihlíží. (V Poličanech čítá se 87 úlů, v celém okolí 146). Vydatný jest chov dobytka hovězího, ovcí, koňského i vepřového, taktéž drůbeže všech druhů. Zvěř polní a lesní se též pilně hlídá.

Obyvatelstvo beře výživu svou nejvíce z polního hospodářství, avšak i obyčejná řemesla — zvláště pak kamenné lomy a cihelna blíže Velehrádku poskytují chudšímu lidu výdělek a obživu.

Ke škole Lanžovské patří ještě dítky ze 13 d. č. v západní části rozsáhlého *Dubence*, příslušného k polit. hejtmanství Kralodvorskému.

Trotina (Osada školní, kamž náleží také Zdobín, Zábřeží a Horní Poličany).

Trotina leží v sev. vých. vyvýšeném zákoutí okresu Hořického na samých hranicích okresu Kralodvorského, asi $1^1/_2$ hod. od Hořic, nad Bystřicí a na zřídle potoka „Trotiny." Se Zábřežím a Zdobínem tvoří jednu kat. a pol. obec. Každá z nich má ale svá zvláštní čísla domovní, jichž čítá *Trotina* 48 s 390 obyv., *Zábřeží* 25 s 178 obyv., a *Zdobín* s Kudrovem 44 s 329 obyv. katol. a 3 evg.; pak „Vrch Poličany" s 11 d. a 72 obyv. Střed všech těchto obcí jest „Trotina" na okr. silnici Kralodvorské. Táhne se na návrší dílem v údolí, dílem po stráni, má dva mlýny na potůčku Trotině, který zde přede vsí ze studně prýští a za deštivého počasí pramenem Zdobinským se sesiluje. Voda na mlýny nadržuje se.

V Trotině jest jednotřídní škola se služným IV. tř., čítající 127 žáků. Byvši od r. 1837. až do r. 1870. místem podučitelským, povýšena jest r. 1871. na místo učitelské. Téhož teprv roku postaráno příspěvkem 7490 zl. z okres-

ního fondu o novou školní budovu, a vzat již zřetel na dvě třídy. R. 1873. povoleno vyučování ženským pracím.

Útvar půdy jest týž jako u Dehtova, toliko z rozdílem, že Trotina jsouc k jižní straně obrácena, poněkud jest teplejší a úrodnosti přístupnější, ačkoli výtěžek žádným spůsobem hojný nazvati se nemůže. Z ovocného stromoví daří se zde plané třešně, pak dobré slívy a hrušky. I lesy v bujnějším nalézají se vzrůstu. Chov domácího dobytka není valný, poněvadž se píce nedostává. Obyvatelstvo živí se dílem polním hospodářstvím, dílem tkaním bavlněných výrobků. Obec Trotina a přiškolené osady, vyjímaje Zdobín, náležejí k farnosti Lanžovské, a býv. panství Poličanskému. Zdobín patří farou do Miletína.

Třebihošť. (Osada školní, zaujímajíc Třebihošť a Dehtov).

Třebihošť. přes 2 hod. sev. vých. od Hořic, leží vysoko nad zřídlem Bystřice v údolí pod samou Zvičinou, kat. a pol. obec se 105 d. a 900 obyvateli. Jméno osady nedá se s jistotou určiti. Ze starých spisů víme posud tolik, že tu před časy dvůr téhož jména stával, náležející tehdáž k rozáhlému panství Miletínskému. Když r. 1584. zemřel hrabě Jiří Waldstein, pán na Miletíně a Hostinném, brala dle závěti třetí manželka jeho Alena (Helena) z Lobkovic až do plnoletosti synů užitky ze vsi Poličan a ze dvorů Třebihoště, Zdobína a Trotiny. Tuto část panství Miletínského dostal pak nejspíše jeden ze synů Jiřího z Waldsteina; neboť v pozdějších letech čteme již o vsi Třebihošti co o části samostatného panství Poličanského, u něhož pak na vždy zůstala. Osada Třebihošť náležela původně k farnosti Lanžovské, a podnes ještě zdejší občané k ní jakýsi poplatek odvádějí, ač již dávno tomu, co náleží k farnosti Miletínské, od ní skoro ³/₄ hod. cesty vzdálené. Od roku 1822. stojí zde kaple „Nanebevzetí P. Marie“ v níž duchovní z Miletína několikrát do roka fundační mši svatou slouží. Škola pak více než sto roků, dříve jednotřídní, od r. 1873. dvoutřídní, se služným III. tř. vystavena r. 1805. Ji navštěvuje 175 žáků. Až do roku 1838. přiškolen sem byl též Zdobín, a do r. 1852. Ouhlejov. Roku 1873. povoleno zde vyučování ručním pracím ženským.

Dehtov (Hoření a Dolení), 2 hod. východně od Hořic, kat. a pol. obec, čítá v 55 d. 525 obyv., kteří přináležejí k farnosti Bělotřemešenské a k bývalému panství Poličanskému. Jméno osady má svůj původ od slova „dehet,“

jenž zde snad před dávnými časy se dobýval. Leží na stráni onoho výběžku Zvičiny, jenž táhne se až ke Kuksu a u Třebihoště a Dehtova „Perna“ a též „Mezihoř“ se nazývá. Stráň od Hořeního Dehtova k severu pokryta jest skalami, zvanými „zkamenělé stádo,“ o nichž se zde udržela pověst, jež bývalý profesor gym. Macháček ve své básni opěvuje. Mezi Třebihošti a Dolením Dehtovem na půdě Dehtovské béře nad loukou „Bariharkou“ z 5 pramenů počátek svůj říčka Bystřice.

V přírodním ohledu jest celé zdejší okolí velmi chudé. Z mineralií nezasluhuje zvláštní zmínky, leč vápenec. Jest jisto, že bývalý majitel velkostatku Poličanského, Fr. Cecinkar rytíř z Brtnic, dobýval před léty vápenec v Třebihošti a pálil vápno. Škoda, že po něm se žádný jiný myšlénky té neujal, která by se mohla státi vydatným pramenem výživy zdejšímu lidu. Z kamenů převládá pískovec. Půda u Třebihoště jest červená a chová v sobě mnoho železanu a mědě; na Dehtově jest bílá a nažloutlá, tu i tam smíšená s pískem. Z rostlinstva se tu daří jen žito, oves, hrách, čočka a brambory; z rostlin obchodních a průmyslových len, a z pícních rostlin jetel. Zahradnictví a sadařství není krajina zdejší příznivá. Z lučních trav zasluhuje toliko povšimnutí léčivá bylina „Arnika montana,“ která zde na lukách hořejší části Třebihoště a na Hořením Dehtově roste.

Asi půl hodiny od Dehtova na východ stojí o samotě v lese myslivna, nazvaná s okolním lesem „Zátluka“ náležející bývalé vrchnosti Poličanské; jsouc druhdy přiškolena k Třebihošti, nyní od roku 1871. ke školní obci Doubravické (okr. hejt. Dvůr Králové) náleží. Opodál na úpatí vrchu Zvičiny jest zřídlo potoku „Zátluckého,“ který nad Miřejovem u Červeného dvora s Trotinkou se spojuje.

Ke škole Doubravické, v polit. okresu Kralodvorském, patří ves:

Řečice, pol. a kat. obec Dehtov, fara Lanžov, býv. dom. částečně Poličany, částečně Cerekvice; čítá 28 d. a 210 obyv. K velkostatku Cerekvickému náleží zde 29 hek. 829 ☐ m. (192 měřic) nejvíce borového lesa. —

Soudní a berní okres Nechanický

Okres Nechanický leží v jihozápadní části hejtmanství Kralohradeckého a hraničí na severu s okresem Hořickým, na východě s Jaroměřským a Kralohradeckým, na jihu s Pardubickým a Přeloučským a na západě s Chlumeckým a Novobydžovským. Na celém povrchu, jehož plocha 1·8416 □ miriametrů obnáší, žije ve 40 politických a 40 katastrálních obcích se 2484 d. čísly 19014 obyvatelů.

Poloha okresu jest většinou nížina, která jen na severní a východní straně přívrším jest ohražena; celý její svah kloní se k západu. Jak trigonometrické body ukazují, obnáší výška v nejjižnější části okresu u Michňovky 246·87, pod Kratonohy 258·4, u Sirovátky 265·48 metrů nad mořem; avšak čím dále k severu, tím výše vystupuje, tak že již pod Těchlovicemi 279·62, na Hrádku 286·27, na Dohaličkách 287·2, a na „Klenickém“ vrchu „Bukvice“ 293·58 metrů výše dosahuje. Tato vyšší poloha, jakož i to, že svah její k západní straně jest obrácen, a tím též studení větrové k ní volný přístup mají, působí, že žně u porovnání s okolím Všestarským v Hradecku obyčejně o 8 až i 10 dní se opozďují. Jediná kotlina Sadovská jest poněkud od podobných pohrom chráněna, a majíc ornici dosti hlubokou, hodí se velmi dobře nejen ku pěstování pšenice a všech ostatních druhů obilních, nýbrž i všech rostlin pícních a obchodních, jakož luštin, lnu, zemčat, řepky a buráku.

Nejúrodnější část celého okresu jest jižní kolem Roudnice a Sirovátky, která rameno zlatého prutu, jenž až z Hradecka sem zabíhá, tvoří. Naproti tomu mají břehy Bríšťanského (Bažnického) potoka a některé osady na Bystřici, jmenovitě Přím, Lubno, Nechanice, Kunčice, Trnava, Petrovice, Stračov a Suchá jen mělké, částečně pšeničné, více ale žitné půdy. Ornice tato jest buď s pískem, buď s křemenem smíšena, a nehodí se ani na pálení cihel; — toliko z té u Nechanic robí tamnější kamnáři dobrá kamna.

Celý okres honosí se výbornými sady ovocnými, jež ovšem nejvíce jen velkostatkům náležejí; avšak i menší rolníci přihlížejí pilně k ušlechťování stromů ovocných. Četná stromořadí s nejlepšími druhy jadernatého a peckovitého ovoce na všecky strany se kříží. Mimo to listnaté lesy panské dodávají celé krajině půvabnosti a krásy.

Hlavní říčka celého okresu „*Bystřice*“ u Sovětic hranice okresu Hořického překročuje směrem jihozápadním k Nechanicům, odtud k Roudnici jižním, od Roudnice ku Kratonohám směrem západním se ubírá, kde okres opouští a pod Mlékosrby nad Chlumcem s Cidlinou se pojí. Na celém svém toku po okresu Nechanickém žene 9 mlýnů, zásobuje vodou cukrovar v Sadoví a zavlažuje úrodná luka, jež po obou březích jako zelené koberce půvabně se rozkládají, a výbornou píci poskytují. Mezi Lubnem a Komárovem ústí do ní potok Bříšťanský čili Bažnický, jenž mezi Chlumem a Chodovicemi v okresu Hořickém své zřídlo má. Ostatní přítoky její u Nechanic, Kunčic, Boharny a pod Roudnicí jsou stroužky jen nepatrné.

Z četných rybníků zbyly: Kozinec a Prostřední u Sadoví, Hornodohaličský č. Vyhnálovský, Popovický a Velký Lhoták u Starých Nechanic. Ostatní, jako na př. v okolí Obědovickém, považovati sluší za pouhé močály. Homoláč a Häring u Janatova, Mlýnský u Sadové, Starý pod Mokrovousy, Nový u Sobětuše, Mžanák a jiné proměněny jsou v pole a luka.

Důstatek sena a jiné píce umožňuje hojnější chov dobytka, a sice hovězího, poměrně více, než v okresu Hradeckém, ovcí a koz bezmála tolik, jako oba předešlé okresy dohromady. Koně jsou vesměs rázu ušlechtilého; hovězí čistokrevný chová se nejvíce ve dvořích panských, obyčejný český u méně zámožných rolníků; vepřový pak obyčejně jen pro domácí potřebu. Plachou a pérnatou zvěř odchovávají velkostatkáři v oborách a 4 bažantnicích. Mimo to přihlíží se ku pěstování drůbeže a včel. Průmysl zastoupen tu 4 pivovary a 2 cukrovary. Dějinami vyniká okres ten nad ostatní; každá píď země připomíná potomstvu činy slavných předkův jeho.

V celém okresu nachází se jediné město a sídlo školy II. třídy, totiž:

Nechanice. (Osada školní, zaujímajíc město, Staré Nechanice, Lubno, Kunčice a Komárov).

Nechanice, druhdy městys, nyní od r. 1866. město, na levém břehu řeky Bystřice a na okresních silnicích Královéhradecké, Přeloučské a Hořické. Odvozuje jméno své od zakladatele Nechana.

První zmínka o Nechanicích činí se již r. 1228., kde Nechanický kaplan „Petr“ psán svědkem na některých listinách a privilejích Václavem I. klášteru Litomyšlské-

mu udělených. Ten čas i později panovali na tvrzi Nechanické, která stávala u prostřed vod a bahen na sev. záp. straně města, a jenž později na „Starou Hůru“ přeložena byla, Vitkovcové. Tito povýšili sídlo svoje na městys, opatřivše je právy jiných měst. Znakem Nechanic bývala pětilistá růže červená se zlatým pupencem a zelenými lupeny ve stříbrném poli. Roku 1235. připomíná se Záviš z Nechanic, král. podkomoří. Později vládli zde Waldsteinové; od těch dob, jak po shoření zemských desk (mezi r. 1552. a 1554.) Waldsteinové sami doznali, tvrz Nechanickou na počátku 16. století Pecingarové z Bydčína koupí na sebe převedli. Panství Pecingarův na Nechanicích potrvalo až do r. 1622., kdy veškeré jmění Ctibora Smila Pecingara, hejtmana kraje Hradeckého skonfiskováno, a on, že se byl povstání České šlechty účastnil, nejspíše ze země vypovězen, ješto se o něm žádné zmínky více nečiní.

R. 1628. prodal císař Ferdinand II. Nechanice Ivanu Oktavianovi ze Vchynic a Tetova na Chlumci. Padesát let později stal se tu pánem Arnold hr. Schaffgotsche, a po něm roku 1788. svob. pán z Gränzensteina, pod jehož panstvím potrvaly Nechanice, spojeny s panstvím Sadovským do r. 1833., kde koupeny jsou od Františka Arnošta Harracha hraběte z Rohrova, nynějšího majitele panství Sadovského.

R. 1715. narodil se v Nechanicích malíř a frater jesuitský Hynek Raab, v nynější pak době akad. malíř Jan Novopacký, hudební skladatel Jan Vaňhal († ve Vídni).

Město Nechanice rozkládá se z části v rovině, z části na výšině, jež „Stará Hůra“ slove. Na severní a západní straně mezi městem, starými Nechanicemi a Komárovem rozkládají se dalekosáhlá luka, jež řeka Bystřice zavlažuje. Hlavní rameno její dotýká se Starých Nechanic, kdežto vedlejší levé rameno zahrady městské občerstvuje a podkaluje. Na jihovýchodní straně za městem jeví se Jehlický kopec a Hradecká výšina. Na severní straně města u bažantnice odpočívají v míru udatní vojínové Rakouští, Prušti a Sasští, kteří roku 1866. v bitvě zde byli padli. Pomníky, jež zde se nalézají, útrpná ruka jim postavila.

Město čítá nyní ve 239 d. 2002 obyv. katol. a 15 israelitů, a jest sídlem c. k. okr. soudu a c. k. berního a poštovního úřadu, zastupitelstva okresního a stanice četnické a telegrafní; má na náměstí farní chrám „Nanebevzetí Panny Marie“ z roku 1690., v nynější podobě od

r. 1827., radnici, faru, divadlo a šestitřídní školu s 543 žáky. Škola zdejší bývala až do roku 1872. třítřídní. Toho roku povolena byla třída čtvrtá a vyučování ručním ženským pracím, na to r. 1875. třída pátá a r. 1876. třída šestá. Mimo školu obecnou, nyní do II. třídy služného připsanou, jest tu hraběcí opatrovna, lékárna, dvě nemocnice, všeobecná a hrabécí, kterážto poslední roku 1846. Teresii hraběnkou z Harrachů založená, základního jmění 20.000 zl. čítá. Dále zdobí město krásná socha sv. „Anny“ na náměstí a kaplička „Rodičky Boží“ v ulici Lubenské. Jsou tu též některé spolky řemeslnické, tělocvičný a hasičský „Sokol,“ záložna občanská a rolnická a spolek hospodářský.

Obyvatelstvo města tohoto živí se rolnictvím, obchodem a rozličnými řemesly, zvláště kamnářstvím. I obchod s ovocem a senem jest zvláště čilý. Spojovací prostředky jsou s vrchu uvedené okr. silnice a železná trať s nejbližší stanicí v Sirovátce a 6 výročních trhů.

Farnosť Nechanická čítá přes 5000 duší v 13 sem příslušných osadách, které jsou: Staré Nechanice, Komárov, Lubno, Kunčice a dvůr Stejskal, Suchá, Sobětuš, Tůň, Nerešov, Jehlice, Hrádek, Opatov a Kobylice, obě poslednější obce v okresu Novobydžovském.

Staré Nechanice, kat. a pol. obec $^1/_4$ hod. západně od Nechanic, ves se 89 d. 577 obyv. na pravém břehu řeky Bystřice a po obou stranách okres. silnice Novobydžovské, z níž ve východní části se vybočuje okr. silnice k Hořicům. Okrasou návsí jsou tři sochy. Je zde poplužní dvůr, mlýn na Bystřici a stanice pro c. k. hřebce.

Komárov, kat. a pol. obec Nechanice, veska na pravém břehu Bystřice s 9 d. a 62 obyv., $^1/_4$ hod. severovýchodně od Nechanic s myslivnou hajemství Sadovského.

Lubno, ves se 65 d. a 446 obyv., $^1/_2$ hod. východně od Nechanic na býv. panství „Sadoví.“ Leží na okr. silnici z Nechanic k Sadovi po levém břehu řeky Bystřice vedoucí. Jest zde též pronajatý panský dvůr a na Bystřici mlýn.

Kunčice, někdy zvláštní statek, nyní ves $^1/_2$ hodiny jižně od Nechanic, kat. a pol. obec s 50 d. a 387 obyv., leží na okr. silnici Nechanicko-Přeloučské, po levém břehu řeky Bystřice, na níž zde stojí amerikánský mlýn s pilou, hraběti z Harrachův náležející. Ve vsi jest kaple, socha, pak popl. dvůr se stavením, bývalou tvrzí, pak hájovna a sádka na ryby. Sem přináleží též dvůr *Stejskal* 1 číslo s 28 obyv., 10 minut jihozápadně od Nechanic.

Statek Kunčice náležel počátkem 16. století Pecingarům z Bydčína, z nichž Ctibor Smil, který roku 1599. po strýci Mikulášovi starším i Lodín a Lubno zdědil, se připomíná. Od první polovice 17. věku patřily Kunčice hraběti Josefu Schaffgotschovi a jeho dědicům. R. 1771. přešly v držebnosť hr. Karla z Kláry, načež pak střídali se držitelé jeho, až je r. 1832. s Trnavou a Hrádkem od rytíře Josefa Girtlera z Kleebornu za 140.000 zl. stř. a 100 dukátů klíčného Fr. Arnošt hrabě Harrach koupil a je s panstvím Sadovským spojil.

Suchá (Osada školní, zahrnujíc Suchou, Sobětuš, Tůni a Nerešov).

Suchá, osada školní a starobylá ves na potoku Bažnickém a na okr. silnici Nechanicko-Hořické, kat. a pol. obec se 62 d. a 444 obyv., 1 hod. severně od Nechanic, ve farnosti Nechanické, na bývalém panství Sadovském má filiální kostel „Nejsvětější Trojice," který již r. 1384. farním býval. R. 1395. připomíná se zde farář Jan Třebovětický. Na zdejším kostelním zvonu vyryt letopočet 1617. s nápisem: „Kašpar, správec v Suché."

Ku vzdělání mládeže jest zde od r. 1796. jednotřídní, od r. 1876. dvoutřídní škola se služným IV. třídy, která s přiškolenými obcemi 177 žáků čítá. Na opravu školy věnovala okr. školní pokladna 283 zl.

Sobětuš,*) ves ½ hod. jihových. od Suché a 1 hod. od fary Nechanické, leží na pravém břehu Bystřice, a nedaleko odtud k západu na potoku Bažnickém. Kat. a pol. obec (spolu s Tůní), má sama 58 d. a 270 obyv. V druhé polovici 16. věku drželi Sobětuš se Tresovicemi Bořkové z Dohalic, linie Mokrovouská, a r. 1652. Karel Stařímský. R. 1678. koupila Sobětuš s jinými ještě statky Marie Salomena Macáková z Otenburku, která provdavši se za hr. Jana Arnošta Ferdinanda Schaffgotsche, Sobětuš s panstvím Sadovským spojila.

Tůně (Tůň), ves ¼ hod. západně od Sobětuše a ¾ hod. od Nechanic, kamž přifařena jest, oddělená potokem od Sobětuše, čítá 61 d. a 193 obyv. Na potoku stojí o samotě mlýn.

Nerešov, obyčejně Nerošov, ves s 20 d. a 127 obyv., $^5/_4$ hod. sev. od fary Nechanické, kat. a pol. obec Petrovice, leží na potoku Bažnickém západně od okr. silnice Nechanicko-Hořické. Opodál na potoku stojí mlýn.

---

*) Roku 1876. povolena zde škola jednotřídní.

Obyvatelstvo všech čtyř obcí živí se rolnictvím a obyčejnými řemesly; chudý lid hledá hlavně výživu svou v cukrovaru Sadovském. Krajina jest dosti příjemná a nejvíce listnatými lesy porostlá; půda, větším dílem křemenitá, místy i úrodná, poskytuje při pohodlném počasí dosti hojný výtěžek plodin obilních, tu a tam i cukrovku.

Stračov. (Osada školní, zaujímajíc Stračov s Čeňovem, Lhotu, Klenici a Dub).

Stračov, původně Strakotín, nyní ves, druhdy městečko, čítá ve 84 d. 565 obyv. katol., 1 evg. a 6 židů; leží na okr. silnici ve směru sev. 1½ hod. od Nechanic na vyvýšené rovině, odkud na všechny strany do okolí daleko jest viděti. Pozemky obsahují vápenný jíl a jsou úrodné. V 15. století býval Stračov rodinným sídlem vladyk ze Strakotína, od něhož bezpečně i jméno „Strakotín." R. 1478. postoupila Kateřina ze Strakotína zdejší tvrz se vším příslušenstvím Marši Kulevi z Chotče. Roku 1495. udělil král Vladislav městečku právo, odbývati týdenní trh. V 16. století náležel Stračov Bořkům z Dohalic, od nichž r. 1553. Dobšovi Vranovskému z Doubravice prodán byl a od něho ještě téhož roku za 1437½ kop. grošů českých Jindřichovi Nejedlému z Vysoké, měšťanu Kralohradeckému postoupen. Ludmila, rozená Nejedlých z Vysoké, prodala jej r. 1612. Karlu Zárubovi staršímu z Hustiřan za 5600 grošů českých, při jehož rodě s panstvím Cerekvickým až do r. 1708. spojen zůstal. Na to přešel s Čeňovem a Lhotou za 35.200 zl. rýnských a 500 zl. klíčného do rukou Maxmiliana Rudolfa Lamotte z Trintroppu, držitele Jásené a Holovous, a r. 1728. za 60300 zl. hrabatům z Bředova. Antonín Vilibald hrabě z Bředova, prodal jej r. 1765. za 80.000 zl. rýn. své manželce Apoleně Teresii, rozené Bechyně z Lažan. Od té přešel ve veřejné dražbě r. 1797. za 65500 zl. v držebnost Prokopa Kerna, měšťana Pražského, a po něm r. 1809. v majetek jeho manželky Barbory, rozené Granzensteinovy. Ta roku 1839. prodala Stračov za 135.000 zl. hraběti Frant. Arn. z Harrachů, v jehožto držení se nyní nachází.

Městečko Strakotín, nyní Stračov, bylo v 30leté válce velmi spustošeno a proměněno v nynější ves. Prostranná náves uprostřed s velebným chrámem sv. Jakuba, zbudovaným na zříceninách dřívějšího kostela, který dne 11. srpna 1830. popelem lehl, nesou známky někdejšího městečka. Chrám Páně Stračovský býval již r. 1384. koste-

lem farním; později pak po válce husitské a třicetileté přidělena byla farnosť zdejší k Hněvčevsi, a stala se teprv mezi r. 1770. a 1780. samostatnou lokalií, a r. 1857. farou. Menší zvon pochází z r. 1598., větší s českým nápisem „dar Václava Záruby z Hustiřan, pána na Cerekvici, v Dohalicích a Třebověticích, z r. 1667.

Jižně pod kostelem stojí zámek, r. 1800. vystavěný, nyní obydlí to vrchní správy velkostatku Sadovského, s rozsáhlou zahradou a parkem, se školkou a popl. dvorem. Býval zde též pivovar a vinopalna.

Naproti zámku přes silnici stojí dvoutřídní škola IV. tř. se 176 žáky. Na útraty školního fondu v částce 7940 zl. vystavena zde byla nová budova školní, a r. 1875. povoleno vyučování ženským ručním pracím.

Asi ¼ hod. sev. vých. ode vsi jest *Ceňov*, druhdy ves, nyní jen poplužní dvůr. Severně ode vsi stával povětrný mlýn a jedno stavení, jež se zde po tu dobu nachází.

K farnosti Stračovské a rovněž ke škole patří, jak v nápisu uvedeno:

Lhota u Stračova, kat. a pol. obec 1 hod. severovýchodně od Nechanic, čítá se samotou „Zavadilkou“ ½ hod. jihovýchodně pode vsí 39 d. a 241 obyv., na býv. panství „Stračovském.“ Ves leží v nížině pod Stračovem a má popl. dvůr.

Klenice, ves na erární silnici Hořicko-Hradecké; na úpatí výšiny, jejíž vrchol „Bukvice“ se zove, v krajině úrodné, 1½ hod. severně od Nechanic na býv. panství „Sadovi,“ kat. a pol. obec s 34 d. a 242 obyvateli.

Dub, ves na přívrší Bukvice s trigonometrickým bodem 293·58 metrů, 1½ hod. severovýchodně od Nechanic, býv. panství Sadoví, kat. a pol. obec Mžany, čítá v 26 d. 193 obyv. Ves vyznamenává se výborným chovem koní. R. 1866. byl Dub hlavním stanem krále Viléma, odkud general Moltke celé armádě Pruské velel.

Obyvatelstvo všech čtyř obcí živí se nejvíce rolnictvím a nádennictvím. Půda jest prostředně úrodná a daří se v ní všechen druh obilí i cukrovka; jaři však dává si přednosť před ozimem. Luk jest pořídku, a píce hodí se více koňskému než hovězímu dobytku. Sadařství dosáhlo vysokého stupně. Mimo rozsáhlou školku hraběte Harracha nalézá se zde též krásných zahrad rolnických, a stromořadí kříží se na všechny strany. I lesy velkostatku jsou v dobrém stavu.

Petrovice. (Osada školní, zaujímajíc Petrovice, Lodin, Janatov, Kanice, Pšánky a Petrovičky).

Petrovice Velké, ves na nepatrném potůčku a úpravné cestě od Stračova k Myštěvsi, která zde s okresní silnicí Novobydžovskou se spojuje. Tato kat. a pol. obec s 75 d. a 577 obyv. katol. a 8 židy, 7/4 hod. sev. záp. od Nechanic, táhne se od východu k západu, kde se s rovinou pojí, kdežto část východní po návrši jest rozložena.

Skoro u prostřed vesnice strmí farní chrám Páně „Nanebevzetí Panny Marie," který již r. 1384. svého faráře měl. Zbudování nynějšího chrámu Páně padá asi do r. 1685. Od té doby podřízen byl až do r. 1716. co kostel filiální farnímu chrámu Páně ve Smidarech. Přičiněním kněžny Marie Antonie z Montekokuli, rozené hr. Kolloredovy, stal se téhož roku kostelem farním. Celá farnosť, k níž mimo farní osadu ještě Lodín a Janatov z okresu Nechanického, pak Pšánky, Petrovičky a Kanice z okresu Hořického, a Myštěves, Podoliby a Chmelovice z okresu Novobydžovského náleží, čítá nyní 2740 duší. Severně od kostela jest fara, a západně u bývalého hřbitova, v jehožto středu chrám Páně stojí, škola, která dle farního inventáře z r. 1770. prý z pastoušky byla zřízena.

Základ k nynější budově školní položen teprv roku 1867. po velkém požáru r. 1860., jímž nejen škola, ale i 41 sedlských příbytků popelem lehlo. Byvši před ohněm ještě jednotřídní, proměněna jest r. 1870. v dvoutřídní a r. 1873. v trojtřídní s 219 záky. Třída služného jest III. R. 1873. poskytl okr. školní fond 140 zl. na opravu školy, a r. 1874. povoleno vyučování ručním pracím ženským.

Mimo tyto budovy jest zde c. k. poštovní expedice, poplužní dvůr s obydlím pro úředníka téhož velkostatku, a jihozáp. 1/4 hod. ode vsi obydlí lesního v hájku. V obci utvořil se r. 1873. spolek včelařský.

Založení osady Petrovické sahá do šedé dávnověkosti, i nemožno tedy původ její udati; ví se toliko, že zde druhdy stávala tvrz, a že statek zdejší doposud v deskách zemských zapsán se nalézá. Po bitvě Bělohorské byly Petrovice v plen vzaty a Albrechtovi z Waldsteina prodány, po jehož nešťastném pádu opět koruně připadly, která je Janu Gordonovi, c. k. plukovníkovi darovala. Po smrti tohoto držitele roku 1648. prodány byly hraběti Rudolfu Kolloredovi z Walsee, který je s panstvím Smidarským spojil. Roku 1812. přešel týž statek v državnosť rodu svobodného pána z Gränzensteinů, od něhož je ny-

nější držitelé hrabata z Harrachů koupili a s panstvím Sadovským spojili.

Lodín, skorem v planině jižně od Petrovic a sev. vých. $^{3}/_{4}$ hod. od Nechanic, na býv. panství Sadovském, kat. a pol. obec, která v 64 d. 403 obyv. katol. a 4 židy čítá. Západně asi $^{1}/_{4}$ hodiny stojí o samotě poplužní dvůr s prostranným ovčínem; jižně je rybník pro dešťovou vodu.

Prastarou ves Lodín daroval r. 1086. pán Všebor, jemuž tehdáš náležela, klášteru v Opatovicích, po jehož zrušení a pak později (ve věku 16.) připadla s Nechanicemi a jinými ještě osadami Waldsteinům, od nichž je a sice od Jana z Waldsteinů Mikuláš Pecingar z Bydčina koupil. Když pak se potomci Pecingarovi o statky rozdělili, zůstavil Vilém Nechanice a Hrádek Ctiboru Smilovi, který r. 1599. i statek Kunčice, Lodín a Lubno po strýci Mikulášovi starším zdědil.

Janatov, leží asi $^{1}/_{2}$ hod. západně od Lodína, $^{5}/_{4}$ hod. sev. záp. od Nechanic. Ves tato povstala teprv za doby novověké, náleží ke kat. a pol. obci Lodínu, a čítá ve 25 d. 198 obyv. Na blízku bývaly dva rybníky „Homoláč a Háring,“ byvše velikým nákladem dle způsobu norského v luka přeměněny. Nedaleko Háringa v starém háji nachází se obydlí pohodného.

Pšánky a ***Petrovičky*** z okresu Hořického popsány jsou na str. 76. a ***Kanice*** z téhož okresu na str. 74.

Půda v okolí jest jílovitá, těžká a křemenitá a daří se v ní mimo všechen druh obilí nejlépe jarní pšenice, méně cukrovka, len a řepka. K zahradnictví a sadařství se jen na půdách velkostatku pilně přihlíží. Lesy jsou nepatrné. Dobytka hovězího a koňského odchovává se veliké množství; mimo to se věnuje péče též dobytku vepřovému a skopovému. Ve dvoře Petrovickém vyrábí se sýr jako cihly dle způsobu Švýcarského. Krajina zdejší i k odchovávání polní a lesní zvěře dobře se hodí.

Dohaličky. (Osada školní, kamž náleží Dohaličky a Dohalice, Mokrovousy, Mžany, Třesovice a Sadoví).

Dohaličky, víska na levém břehu Bystřice a okresní silnici od Sadoví k Nechanicům s 10 d. a 109 obyv. katol. a 7 židy, kat. a pol. obec Dohalice Dolní, $^{5}/_{4}$ hod. sev. vých. od Nechanic, leží na přívrší, které zde výše 289·3 m. dosahuje. Nachází se zde farní starobylý chrám sv. Jana Křtitele s kaplí a v něm hrobka bývalých pánů Dohalských z Dohalic a Sadovských ze Sloupna. Hlavní oltář

byl prý ještě do nedávna k rozkazu Jana Arnošta Schaffgotsche k západní straně obrácen, aby totiž výše řečený patron téže svatyně ze zámku Sadovského na kněze při mši svaté při otevřených hlavních dveřích hleděti mohl. Teprv před několika roky byl uvnitř přestavěn a zbaven bývalé starožitnosti. Již r. 1384. a 1414. náležel mezi kostely farní, později byl filiálním Hněvčevským, a stal se r. 1736. opět kostelem farním, nyní s 2000 kolátorníky.

Blíže fary nachází se třitřídní škola IV. třídy s 285 žáky. R. 1873. byla ke škole přikoupena zahrada a povoleno vyučování ručním ženským pracím. Vesnice sem přiškolené a přifařené jsou:

Dohalice a sice *Dolení* a *Hoření s Kopaninami*, spolu s Dohalickami jedna kat. a pol. obec, 59 d. čís. úhrnně čítající. *Dohalice Dolení*, $^1/_4$ hod. sev. od Dohaliček na levém břehu Bystřice a na okresní silnici, čítají 218 obyv. katol. a 1 evg. Zde stávala tvrz Borkův z Dohalic, nyní sýpka a částečně skladiště pro cukr. Tyto Dohalice jsou rodinným sídlem rytířského rodu pánův Dohalských z Dohalic, kteří zde až do r. 1658. vládli. Z těchto připomíná se Bořek Dohalský z Dohalic od r. 1739. do 1744., a podruhé od r. 1751.—1764. purkrabí kraje Kralohradeckého, pak též guberniální rada, byl dne 10. prosince 1757. povýšen do stavu panského, a dne 11. srpna 1764. do stavu hrabecího. Potomek jeho Vácslav Kristof Dohalský nabyl r. 1796. od Perglera z Perglasu statek Pinovany v Plzensku. Od r. 1658. připadly Dohalice jiným rodinám, jmenovitě Zárubovi z Hustiřan, byvše Alžbětou Schaffgotschovou, rozenou hraběnkou z Waldsteinů, od Adama Záruby z Hustiřan r. 1707. za 66.000 zl. koupeny a za Jana Arnošta Schaffgotsche r. 1771. se svěřenským panstvím „Sadovím" spojeny. — *Dohalice Hoření* (vůbec Vyhnálov) s rybníkem na dešťovou vodu, něco přes $^1/_4$ hod. východně od předeslé, přiléhají k lesu „Holé," majíce 180 obyv. — *Kopanina*, skoro $^1/_2$ hod. západně od Dohalic Dolenich v ploché nížině při mlýnské struze, čítá 80 obyv., kteří se dělnictvím u vrchnosti živí.

Sadoví (chybně Sadova), veska s krásnými ovocnými sady a 3 d. a 115 obyv., kat. a pol. obec Sovětice, $1^3/_4$ hod. sev. vých. od Nechanic, leží v úrodné kotlině mezi Dohalicemi, Lipou, Hněvčevsí, Hořeními Čermtkami, Dubem a Mzany na řece Bystřici a erární silnici Hořicko-Hradecké, z níž jedno rameno okresní silnice sev. vých. ku Hněvčevsi, a jihozáp. k Nechanicům, druhé západně

ku Mžanům a dále k Suché vybočuje. Má poplužní dvůr, pivovar, myslivnu, cukrovar a cihelnu hrabat z Harrachů, dosti slušný hostinec a mlýn na Bystřici. Až do r. 1844. stával zde zámek s krásným parkem a rozsáhlou oborou, která se podél erární silnice k Lípě a k Dohalicům po stráni téhož návrší rozkládala a po válce r. 1866. zrušena byla. Za časů patrimonialních úřadů byl zámek obydlím vrchního úřadu, který zde nejen správu velkostatku ale i řízení politické a soudní vykonával. Když pak týž zámek r. 1844. (v říjnu) popelem lehl, proměněno jest spáleniště v ovocné sady, sídlo úřadu přeloženo do Nechanic, a zámek nahražen byl nádhernou velkolepou stavbou dle starožitného způsobu Škotského na Hrádku za Nechanicemi. (Viz Hrádek.)

První zmínka o statku Sadoví činí se v listině Anežčině od r. asi 1228. Od toho roku až do 1420. uvádí se Sadoví mezi statky Svatojiřskými, (kláštera totiž sv. Jiří na hradě Pražském), načež je držel. a sice nejprvé v zástavě, v 16. pak století skutečně rod rytířů Sadovských ze Sloupna, kterážto větev sídlela zde na zvláštní nyní zašlé tvrzi až do r. 1622. Z rodiny té proslul zvláště Jan Sadovský ze Sloupna, horlivý obhájce Českých bratří, a jeho syn Jiří, jenž těmto, zvláště pronásledovaným, popřával úkrytu na svém statku v Žiželovsi. Po bitvě na Bílé Hoře r. 1623. byly té rodině statky ty skonfiskovány a panství Sadoví za 47000 kop grošů miš. Albrechtu Waldsteinovi prodáno. Avšak ještě téhož roku změnil je Waldstein s Magdalenou hraběnkou Trčkovou z Lípy, rozenou z Lobkovic, za panství Kopidlenské, od níž je syn její Adam Trčka z Lípy zdědil. Po jeho zavraždění v Chebu r. 1634. byly statky ty opět v plen vzaty, a nařízením císaře Ferdinanda II. generalu hr. Matyášovi Gallasovi darovány. Roku 1646. držel panství Sadovské a sice: Sadoví, Kunčice, Trnavu, Zvikov a Sovětice Vácslav Macák z Ottenburku, a poněvadž se jeho manželka za Jana Arnošta hraběte Schaffgotsche po druhé provdala, přešlo Sadoví v majetek rodu jeho, vyhlášeno byvši za panství svěřenské. Nad to bylo rozšířeno statky: Sovětickým, Kunčickým, Trnavským, Sobětušským, Zvikovským a Třemešským. Avšak pro dluhy Jana Arnošta Schaffgotsche mladšího prodáno svěřenství to r. 1788. svob. p. Tobiášovi z Gränzensteina a jeho manželce Johanně, rozené Moravcové z Ostrova za 240.000 zl. Tato jsouc již vdovou, rozšířila koupí panství Sadovské roku 1812. statkem Petro-

vickým, načež je od svob. pána Vincence z Gränzensteina r. 1829. v povaze panství allodiálního za 615.000 zl. ve stříbře nynější držitelé, hrabata z Harrachů, koupili. Roku 1832 bylo panství toto za statek svěřenský vyhlášeno.

Dne 3. července 1866. svedena zde byla krvavá bitva mezi vojskem Rakouským a Pruským. Boj zuřil hlavně okolo vesnic: Dohalic, Benátek, Hořiněvsi, Máslojed, Sedražic, Nedělišť, Lípy, Čistěvsi, Chlumu, Světů, Sadoví a Přimu. —

Mžany, prastará ves, ¹/₄ hod. jihozáp. od Sadoví, na stráni mírného návrší pod vrchem „Klenickým“ (Bukvice) a na okresní silnici od Sadoví k Nechanicům, kat. a pol. obec s 54 d. a 492 obyv. ve farnosti Dohalické, 1¹/₂ hod. skoro severně od Nechanic, byla rodinným sídlem pánův ze Mžan, z nichž v 16. století Zbislav Sokol ze Mžan, pán v Mokrovousích se připomíná. V 15. století náležela ves Mžany se statkem Mokrovouským pánu Mžanovi z Hustiřan, od kteréžto doby dle všeho s Mokrovousy spojena zůstala. V obci jest rybník na dešťovou vodu a popl. dvůr býv. panství Sadovského.

Mokrovousy a samota Janov (Johanov), ves jižně pod Dohaličkami, kamž přifařena jest ve vzdálenosti 10 minut, rozkládá se podél řeky Bystřice na okr. silnici Sadovsko-Nechanické, 1 hod. sev. vých. od Nechanic. Kat. a pol. obec Mokrovousy, táhnoucí se v nízké rovině téměř mokré směrem od severu k jihu, čítá v 35 d. 345 obyv., jest zde mlýn na Bystřici. V poplužním dvoře vyrábí se výborný sýr na způsob Švýcarského. Jihozáp. pod Mokrovousy na pravém břehu Bystřice nachází se jiný popl. dvůr *Janov* (Johannov) s 31 obyv., jejž zde vystavěti dala Johanna hraběnka z Granzensteinů. Pozemky téhož dvora jsou částečně pronajaty, částečně ve vlastním držení. V místech těchto býval rozsáhlý rybník „Starý,“ proměněn nyní v úrodná luka. Bývalá myslivna hájemství Sadovského před několika roky zrušena jest. — V Mokrovousích stávala druhdy rytířská tvrz téhož jména, z níž zachovaly se toliko nepatrné náspy. V druhé polovici 14. století seděl zde Zbislav Sokol ze Mžan, a okolo r. 1398. Bavor z Mokrovous s Markvartem z Mokrovous a Jiřím z Hustiřan, jak se zdá společně. Brzy na to dostaly se Mokrovousy Benešovi Mokrovouskému, který roku 1443. Haška z Veliše zajal; avšak pan Jetřich s Landfridem dobyl Mokrovous a propustil Haška. Syn Beneše Mokrovouského z Hustiřan, Jiří, prodal Mokrovousy okolo roku

1490. Albrechtovi z Kolovrat, a dědicové téhož r. 1512. Václavu Bořkovi z Dohalic. Poněvadž ale vnuk posledního držitele Bořek Dohalský z Dohalic r. 1559. bez potomků zemřel, prodány byly od plnomocníkův jím zřízených roku 1560. Mokrovousy s dvorem popl., vsí a mlýnem „Železným“ Mikuláši staršímu Bořkovi z Dohalic na Veselém za 4550 kop grošů Pražských. Pro dluhy Zdeňka Bořka z Dohalic museli je po jeho smrti roku 1604. Jan Jiří a Mikuláš r. 1605. za 7250 kop grošů Hynkovi Bořkovi z Dohalic prodati. Té doby byl celý statek popleněn a tvrz spustošena. V témž stavu koupil zboží to Jaroslav z Bubna. Nemoha však doplatiti lhůt, vrátil je po jeho smrti poručník nezletilých sirotků r. 1637. opět Hynku Bořkovi z Dohalic, kterýž je pak Zárubovi z Hustiřan prodal. Hynek Bořek dal tvrz z části vystavěti, a prodal ji po 14 letech r. 1651. Bertholdu Zárubovi z Hustiřan za 12000 zl. rýnsk. a 300 zl. klíčného. Na to šly pak z jedné ruky do druhé, až je roku 1707. koupila Marie Alžběta hraběnka Schaffgotschová a s panstvím Sadovským je spojila. O tvrzi, která v 17. století zanikla, nečiní se více žádné zmínky.

Třesovice, ves na levém břehu Bystřice a na okresní silnici jižně pod Mokrovousy, kat. a pol. obec se 66 d. a 447 obyvateli, k Dohaličkám přifařenými, na bývalém panství Sadovském, 1 hod. sev. vých. od Nechanic, rozkládá se téměř celá v kotlině, jsouc do půlkruhu od východní strany návrším obklíčena, kdežto k západní veliká rovina se šíří. —

Východně ode vsi na malé výšině stával popl. dvůr, jmenem „Babylon,“ jehož pozemky nyní většinou pronajaty jsou, a jen luka ve vlastním (panském) jsou užívání. Na místě bývalého dvoru stojí zde domek pro hajného. Nelze udati, komu ves Třesovice původně náležela, ví se toliko, že před válkou husitskou patřila jeptiškám Svatojiřským v Hradci Králové, a že ji v druhé polovici 16. století drželi se Sobětuchy Bořkové z Dohalic, linie Mokrovouská, a snad tím spůsobem jako Sobětuchy a Mokrovousy, dostala se k panství Sadovskému. Bitvou, která u Sadoví rozhodla spor o nadvládu v Německu, utrpěla ves náramných škod, a půda zdejší, na níž svedena jest bitva, zbarvena byla potoky krve. Brzy po této válce třikrát za sebou vyhořela, a nabyla novými staveními novověké tvárnosti. —

Jak již ve všeobecném popise v předu udáno, obsa-

huje celé okolí Sadovské hlubokou ornici, která velmi dobře ku pěstování pšenice a ostatních druhů obilí, též i buráku se hodí. A poněvadž i krásnými koberci luk se honosí, jest i chov dobytka všeho druhu, jakož i drůbeže a polní zvěře velmi značný. Nade všecko to však krášli celé zdejší okolí rozsáhlé ovocné sady a stromořadí s výbornými druhy ovoce jadernatého a peckovitého. z čehož patrno, že ji předkové naši bez příčiny „Sadoví" nenazvali.

K Hněvčevsi v okresu Hořickém přiškolena jest ves:

Sobětice, vůbec Sovětice, ves v nejsevernější části okresu Nechanického, po pravém břehu Bystřice, ½ hod. sev. vých. od Sadoví a 1½ hod. v témž směru od Nechanic, kat. a pol. obec se 34 d. a 332 obyv., bývala původně zvláštním statkem, který v 15. a 16. století náležel Janu Lipskému z Lipy, od něhož jej r. 1547. Adam Sadovský ze Sloupna koupil, a s panstvím Sadovským spojil.

Probluz. (Školní osada, k níž náleží Probluz a Bor, Přím Horní, Přím Dolní a Nový, Popovice a Střezetice).

Školní osada a farní ves Probluz, kat. a pol. obec ¾ hod. vých. od Nechanic, opodál okresní silnice z Nechanic do okresu Kralohradeckého, leží na bývalém panství „Přímu Dolním" na krásné výšině, odkuď je rozkošná vyhlídka do všech úhlů světa. Ves Probluz s 32 d. a 252 obyv., má již od roku 1384. farní chrám Páně „Všech Svatých," r. 1691. od Jesuitů z rozkazu rytíře Rudolfa z Vinoře v renaissančním slohu z novu vystavěný. Obraz na hlavním oltáři zhotovil prý Jesuita Rozhona. U vnitř nachází se hrobka pánův z Vinoře, a na vkusně v cyklopském slohu ohraženém hřbitově množství krásných pomníků ke cti padlým vojínům Rakouským a Pruským z roku 1866. Té doby byl i chrám částečně kulemi poškozen a ve vsi několik domů spáleno. Dále je zde farní dům, c. k. poštovní expedice, rolnická záložna a druhdy jednotřídní, od roku pak 1873. dvoutřídní a od roku 1876. třítřídní škola IV. třídy, která z přiškolených a přifařených obcí: Boru, Střezetic, Popovic, Přímu Dolního, Horního a Nového 238 žáků čitá. Roku 1873. byla školní budova o druhou žákovnu s příspěvkem 2000 zl. z okr. fondu školního rozšířena.

Kolátoru zdejší, nyní skoro se 1350 osadníky, spravovali po válkách husitských až do ukončení války tři-

cetileté kněží pod obojí, a pak minorité; po nich zřídila se u duchovenstva katolického komendáta v Nechanicích, načež se tato r. 1765. stala farou. Osada tato musela již v dobách pohanských býti obydlena, čehož důkazem jest pohanské pohřebiště, jež zde před nedávným časem odkryto bylo.

Východně od Probluze vzniká u kapličky pramen, jenž podzemním vodovodem r. 1824. zřízeným celou osadu Probluzskou a Dolnopřínskou, pak pivovar, zámek a dvůr Přínský vodou zásobuje.

Před válkou husitskou náležela Probluz se Sobětuchy, Třesovicemi, Střezeticemi a j., pak s popl. dvorem Dlouhodvorským jeptiškám Svatojiřským v Hradci Králové. R. 1437. zapsal císař Zikmund osady jmenované i s dědinami Bořkovi z Miletína. R. 1457. uvádí se panoš Jan Karas z Probluze a Tebily. V 16. století náležela opět městu Hradci Králové, byvši jemu r. 1547. Ferdinandem I. odňata a Janu z Pernstejna p. na Pardubicích prodána.

Bor, víska s 55 obyv. v 7 d., z nichž 4 č. k obci Probluzské a 3 č. k obci Rosnické náleží, leží na okresní silnici Přínsko-Nedělišťské, na úpatí vrchu „Homole." Jest zde myslivna velkostatku Dolnopřínského.

Přín Dolní, vůbec Přím, rodiště rodu pánů z Přína, kat. a pol. obec s 34 d. a 274 obyv., leží na okresní silnici Nechanické, která východně za vesnicí ve dvě ramena, sev. vých. k Všestarům, a jihových. ku Stěžerám se dělí. Má krásný, na místě bývalé valy obehnané tvrze, zbudovaný zámek, který častým přestavováním skoro docela všeliké starožitnosti pozbyl. Kolem něho rozkládá se krásný park s úpravnou zahradou. Mimo to jest zde poplužní dvůr, pivovar a hájovna s bažantnicí.

Přín Nový, ¼ hod. jihozáp. od Přínu Dolního, povstal teprv počátkem 19. století, a čítá ve 29 d. 145 obyvatelů. Již dříve, nežli tato ves založena byla, stával zde a doposud se nachází poplužní dvůr. Nový Přín patří ke kat. a pol. obci Dolnopřínské, vzdálen 1 hod. východně od Nechanic.

Allodiální statek Přín Dolní byl r. 1855. za 563.032 zl. soudně odhadnut. Roku 1417. připomíná se zde Janek z Přína, který tehdáž dědiny své v Nízkém Příně a v Probluzi Janu Čechovi z Hradce Králové prodal. Roku 1482. seděl zde, jak z dějin města Hradce Králové vidno, Václav Donát z Těchlovic; brzy však na to dostalo se veškeré to zboží v državnost města Hradce Králové, jemuž

jest r. 1547. pro vzpouru s Ferdinandem I. odňato a Janu z Pernstejna prodáno. Než týž odprodal ihned Přín s pustou tvrzí a ves Probluz Janu Holcovi (Holečkovi) z Nemošic, který, jak se zdá, tvrz opět do pořádku uvedl, a po své smrti r. 1566. statek „Přínský“ dceři své Kateřině, provdané za rytíře Hamzu z Záběďovic, odkázal. Po její smrti r. 1586. přešel na Václava staršího Zárubu z Hustiřan na Žumberce, po němž následovali synové Ctibor a Jindřich, kteří je drželi nejprvé společně a později Ctibor sám. Po něm držela statky „Přínské“ okolo r. 1617. vdova Barbora, rozená Kekulka ze Stradonic, potom synové Jan Václav a Vilém Šťastný, kteří se o zboží to r. 1626. rozdělili. Potom zdědil Vilém bratrův díl a postoupil celý statek okolo r. 1650. sestře Ludmile Magdaleně, manželce Oldřicha Linharta z Vinoře na Popovicích. Synové těchto manželů Rudolf Ferdinand a Julius Krištof z Vinoře, rozdělili jej roku 1661. poznovu mezi sebe; než po krátkém čase připadl opět díl mladšího bratra staršímu, totiž Rudolfu Ferdinandovi, kterýž nemaje žádných dědiců, po své smrti r. 1677. koleji jesuitské v Hradci Králové jej odkázal. Po zrušení téhož řádu připadl Přín studijnímu fondu; od toho koupili jej Václav Klement a Václav Slivenský, a od nich r. 1811. Jan Riedl, jehož rodu posud náleží.

Přín Horní, ves jižně několik minut od Přínu Dolního, kat. a pol. obec s 29 d. a 177 obyv., bývalé panství Přín Dolní, šíří se po návrší na polní cestě směrem od západu k východu. Na jižní straně v pravo ze silnice k Libčanům nalézají se rozsáhlé valy, o nichž není žádných určitých zpráv.

Střezetice, vůbec Třesetice, ves a někdy samostatný statek s tvrzí, ¼ hod. severně nad Probluzí a 1½ hod. sev. vých. od Nechanic, kat. a pol. obec s 42 d. a 270 obyv., bývalé panství Libčany, náležela v 14. a na začátku 15. století klášteru jeptišek Svatojiřských v Hradci Králové. Roku 1437. zapsati ji dal císař Sigmund Diviši Bořkovi z Miletínka. V první polovici 16. století dostala se v držebnost Bořkům Dohalským z Dohalic a od nich r. 1598. Jindřichu Tamchynovi z Doubravice, jehož nástupci pro súčastnění se vzpoury stavovské r. 1618. skonfiskována a Václavu Vratislavovi z Mitrovic na Všeradicích prodána byla. Týž pak prodal ji r. 1636. Saloméně z Bubna, rozené Ostromířské z Rokytníka, od níž r. 1642. přešla trhem na Sigmunda Zděnka Štose z Kaunic. Jeho dcera Marie Veronika provdala se za Jindřicha Jana

Straku z Nedabylic, a tak dostaly se Střezetice konečně rodu Strakovskému, jemuž od té doby náležely, byvše během času spojeny s panstvím Libčanským a s ním nadaci pro studující české šlechty odkázány.

Popovice, někdy zvláštní statek, nyní ves na okresní silnici z Nechanic k Sadoví po levém břehu Bystřice, kat. a pol. obec se 35 d. a 184 obyv. katol. a 5 židy, 1 hod. sev. vých. od Nechanic, na bývalém panství Přímském, náležela, jak se zdá, v 16. století k Sedražicům, byvši r. 1512 od Beneše staršího ze Sedražic Mikuláši Trčkovi z Lipy postoupena. V 17. pak století náležel statek Popovice Oldřichu Linhartovi z Vinore na Přině, od jehož nástupce, Rudolfa Ferdinanda z Vinore zde r. 1661. na místě panského hrubě otrhaného sídla nový zámek vystavěn byl, jejž Jesuité zbořiti dali. Na rybníku, jejž řeka Bystřice napájí, nachází se mlýn, v obci pak poplužní dvůr statku Dolnopřinského.

Ke škole v Štěžerách připsány jsou z okresu Kr. Hradeckého (viz str. 32.):

Štěžírky, ves na okresní silnici jihových. od Přinu Dolního, u paty lesnatého površí velmi romantická, kat. a pol. obec se 36 d. a 275 obyv., 7/4 hod. jihových. od Nechanic, na bývalém panství Přinském a ve farnosti Štěžerské.

Charbusice, víska na svahu k Štěžerám se 6 d. a 57 obyv., 10 minut východně od předešlé, kat. a pol. obec Štěžírky, bývalé panství Přin Dolní, leží v úhlu dvou okresních silnic, a náleží kolátorou též do Štěžer. Trpívají nedostatkem říčné vody pro dobytek. V 16. století náležely Štěžírky a Charbusice s Přínem, Březou a Probluzí městu Hradci Králové, jsouce jemu roku 1547. odňaty a Janu z Pernstejna prodány. Od té pak doby stále s panstvím Přinským spojeny zůstaly. V této krajině jsou dobře hleděné ovocné sady.

Ke škole ve Všestarech okr. Kralohradeckého (viz str. 33.) patří:

Rosnice, ves podle okresní silnice ke Bříze vedoucí u samých hranic okresu Kralohradeckého, 7/4 hod. vých. od Nechanic, kat. a pol. obec s 51 d. a 369 obyv. katol. a 1 evg. Ves Rosnice, ku Všestarům přifařená, leží na úrodné výšině, „Homole“ zvané, na níž doposud ukazuje se místo (stůl), kde prý Žižka stoloval. Má velikou cihel-

nu. — Rosnice bývaly zvláštním statkem, který v 17. století rytířům z Vinoře náležel. Z rodiny té připomíná se r. 1677. Rudolf z Vinoře, pán na Popovicích a Rosnicích, jenž t. r. dne 30. července v Praze bez potomků zemřev, statky Přím, Popovice a Rosnice koleji jesuitské v Hradci Králové odkázal.

Polní hospodářství v okolí Probluze a Přímu mimo Rosnice může se nazvati jen dobrým. V křemenité a jilovité, méně písčité ornici pěstuje zde rolník obyčejné druhy obilí, ozim i jař, pak zemčata a něco mrkve pro domácí potřebu; z obchodních rostlin len a řepu, z pícních jetel. Z četných rybníků udržel se posud Popovický, ostatní jsou již dávno v role a luka proměněny. Sadařství po válce r. 1866. počíná poznovu zkvétati. Lesy náležejí nejvíce velkostatku, něco jednotlivcům a kostelu v Probluzi. Koně ušlechtilého druhu mají Popovice, Střezetice, Rosnice a Přím Horní, hovězí dobytek většinou jen český, ostatní osady. Vepřový krmí se pouze pro vlastní potřebu. K chovu hus a ostatní drůbeže pilně se přihlíží; za to se však divoká zvěř jen v bažantnicích odchovává.

Hrádek. (Osada školní, zaujímajíc Hrádek, Radikovice, Radostov a Jehlice).

Hrádek, ves na okresní silnici z Nechanic ku Štěžerám, kat. a pol. obec ³/₄ hod. jihových. od Nechanic, na bývalém panství Sadovském, patří k faře Nechanické. Ves Hrádek se 42 d. a 281 obyv. leží na návrší 286·27 metrů nad mořem, přechází jižně v mírné údolí. Ve středu obce jest proud zdravé vody, jehožto nadbytek pode vsí ležící luka zavlažuje.

Zdejší chrám Páně sv. Jiří r. 1610. dostavěný, stojí na místě bývalé dřevěné budovy kostelní. V dějinách města Hradce Králové jmenuje se roku 1384. týž chrám Páně kostelem farním; nyní jest filiálním chrámu Páně Nechanického.

Škola do nedávna v soukromém domě umístěná, byla r. 1871. nově zřízena, při čemž Radikovice od Libčan k Hrádku přiškoleny byly. R. 1874. a 1875. vystavěna byla nákladem školních obcí a příspěvkem 2000 zl. ze zemského fondu nová budova školní o jednom patře, a přivtělena k ní obec Radostov. Tím byla škola v Radostově zrušena a v Hrádku ve dvoutřídní IV. tř. proměněna.

Ve vsi stávala druhdy tvrz, po níž není více stopy. Tato tvrz a statek Hrádek jest rodinným sídlem vladyk

z Hrádku, jimž v 15. století okolo r. 1415. i Radikovice náležely, od kteréžto doby zvali se „Radikovští." Na sklonku 15. století nacházel se v držení jeho rod Waldsteinův, od něhož jej začátkem 16. věku, jmenovitě od Jana z Waldsteinů, s pustou již tehdáž tvrzí Mikuláš Pecingar z Bydčina koupil. Když se později bratří Pecingarové o statky jejich rodině náležející rozdělili, připadly Nechanice s Hrádkem Vilému Pecingarovi z Bydčína, který je zůstavil synu synu Ctiboru Smilovi, jenž zároveň i statek Kunčice držel. Po bitvě Bělohorské asi u prostřed 17. století přešlo to zboží v državnost hraběte Josefa Schaffgotsche, který je připojil ku statku Kunčickému, s nímž od té doby spojeno jsouc, tytéž má dějiny.

Severozáp. nade vsí stojí na výšině v přerozkošné lesnaté krajině v pravo se silnice od Nechanic nádherný zámek hrabat Harrachův „*Hrádek*," obehnaný valy, s krásnou zahradou, parkem a oborou, která se až ke Kunčicům táhne. Založení jeho sahá do r. 1840. a ukončení do r. 1856. Sloh stavby jest skotský z doby královny Alžběty. Uvnitř nashromážděno jest veliké množství starožitností. Zámek týž bývá letním sídlem majitelů, hrabat z Harrachů. Nyní nachází se v něm i centrální ředitelství českých statků hraběte z Harrachů.

Jehlice, ves asi 20 minut vých. od Hrádku a $^3/_4$ hod. vých. od Nechanic, kat. a pol. obec Přím Dolní, k němuž druhdy náležela, s 15 d. a 81 obyv., byla někdy zvláštním statkem s tvrzí, která, jak pravdě se podobá, velmi záhy zanikla, poněvadž se o ní žádné zmínky více nečiní. Víska, přifařená k Nechanicům, leží na polní cestě od Hrádku ku Přímu Dolnímu.

Radikovice, ves jihových. $^1/_2$ hod. pod Hrádkem a $^5/_4$ hod. v témž směru od Nechanic, kat. a pol. obec s 36 d. a 460 obyv. ve farnosti Libčanské, leží v rovině lesnaté na okresní silnici Nechanicko-Štěžerské, na bývalém panství Štěžerském. V obci býval popl. dvůr, který nyní pronajat jest a jižně pod ním uprostřed rybníka, jenž mlýn, při něm se nacházející, vodou zásobuje, ostrov, na němž druhdy stávala tvrz, která, jak se zdá, ve válkách husitských zanikla.

Statek Radikovice náležel na sklonku 15. století vladykům z Hrádku, kteří se přizvali „Radikovští;" v 16. století přešel na rod Hamzů ze Zábědovic, z nichž Petr Hamza ves Radikovice, tehdáž již bez tvrze, roku 1528. městu Hradci Králové prodal. Leč pro vzpouru, již město

Hradec Králové proti Ferdinandu I. později stropilo, byla r. 1547. odejmuta a Janu z Pernstejna prodána. Brzy na to dostala se Jestřebským z Riesenburka a okolo r. 1640. Janu Oktavianovi z Vchynic a Tetova, kterýž ves a statek Jetřichu Mikšovi ze Žlunic postoupil. Později nacházela se v držení téže vsi a statku paní Kateřina, vdova Chanovská z Dlouhé Vsi, rozená Dobřenská z Dobřenic, od níž jej roku 1753. hrabě Arnošt Quido z Harrachů za 28000 zl. koupil a s panstvím Štěžerským spojil.

Radostov, kat. a pol. obec jihových. od Nechanic, rozkládá se směrem od východu k západu po obou březích potůčku, který se tudy od Radikovic po lučinách vine. Leží v krásné úžlabině se severní strany pod oborou „Hrádeckou," jižně na pahorkovité, lesem porostlé planině, která se tudy od Homile k Těchlovicům táhne. Prostředkem téhož úžlabí vedeny jsou po obou březích potůčka dvě vozové cesty, z nichž hořejší Kunčice, a dolejší Homili s Radikovicemi spojuje. Jiná polní cesta vybočuje ze vsi k Libčanům, kamž osadníci jsou přifařeni. Ves, náleževši druhdy k panství Štěžerskému, čítá ve 40 d. 259 obyv. a dělí se v Radostov starý (část západní) a Radostov nový (část východní). Západně ode vsi stojí na potůčku mlýn „Radostovský." V obci býval poplužní dvůr, nyní částečně pronajatý a částečně ke Kunčicům přivtělený, pak myslivna hájemství Štěžerského.

Radostov býval zvláštní statek s tvrzí, která byla kolébkou rytířů z Radostova. Mezi r. 1398. a 1412. připomíná se Aldík z Radostova, a po něm Jiří Halíř z Hrádku. Brzy na to přešel Radostov v državnost Zdeňka ze Sloupna, který r. 1454. dvůr v Radostově Matějovi z Radostova postoupil. Na počátku 16. století náležel Dorotě z Bohuslavic, která jej r. 1542. prodala Beneši Pouskému ze Strezetic, od jehož potomků přešel r. 1569. na Bavora Rodovského z Hustiřan, a r. 1576. na Jiříka Radeckého z Radče, — a sice z té příčiny, že Bavor Rodovský, veliké sumy na vyrábění zlata vynaloživ, o celé své jmění přišel. Po bitvě Bělohorské byl potomek Jiříka Radeckého z Radče, Kristoř, k pokutě 9849 kop 20 gr. odsouzen, — následkem čehož skonfiskovaný statek roku 1624. Marie Kopřivová z Lesenic koupila. Od jejího nástupce Jana Jindřicha z Lesenic koupil jej za 8000 zl. Ferdinand Bonaventura z Harrachů a připojil k panství Štěžerskému.

Polní hospodářství i v tomto okolí je podobné ostatním. Z obilí daří se tu nejlépe žito, ačkoli i jiné druhy

obilí, též luštiny, brambory i cukrovka střídavě se pěstují. Luka dávají zde i onde hojnost sena, a celá krajina, hlavně ale Hrádek, honosí se krásnými sady ovocnými. Okolní lesy hrabat z Harrachů chovají v sobě stromy všeho druhu. Hojně pěstuje se zde dobytek hovězí, vepřový a koňský, v lesích pak, jmenovitě v oboře Hrádecké, množství vysoké zvěře se odchovává. I jest tedy rolnictví a chov dobytka hlavním pramenem výživy zdejšímu obyvatelstvu.

Libčany. (Osada školní, zaujímajíc Libčany, Voznici a Žely).

Libčany, farní ves se sídlem c. k. poštovního úřadu a stanice četnické, na mírném návrší, vých. pod vrchem „Ohradou," záp. pod „Kozím kopcem" a na okresní silnici z Bohárny do Kuklen, kat. a pol. obec se 77 d. a 600 obyv. katol., 1 evg. a 13 isr., 1½ hod. jihových. od Nechanic, nabyla prý jména od syna Slavimilova, pána z Kouřimi, jenž zde pro svého výše řečeného syna „Libece" hrad založil. Starobylá tato osada a statek téhož jména přichází ve známost již r. 1086., ač založení hradu dle Hájka, již do 8. století padá. Na počátku 15. století okolo roku 1410. připomíná se zde Bušek z Libčan. Nelze udati, jak dlouho se jmenovaná usedlost v témž rodě udržela; ví se toliko, že když r. 1437. Hradečtí k Libčanům přitáhli, Bohuš z Libčan s takovou rázností je zde porazil, že jich většina na útěk se dala, při čemž jim válečné dělo bylo odejmuto. Uprostřed 16. století byly Libčany v držení města Hradce Králové, načež mu Ferdinandem I. roku 1547. odňaty a Janu Pernstejnovi z Pardubic prodány byly. Po dvou letech na to přešel statek a ves Libčany v držebnost Václava Nejedlého. — V době bitvy na Bílé Hoře náležely Vilémovi ml. Doupovci, jemuž pro zúčastnění se téhož boje byly odňaty a za 11396 kop grošů Maxovi z Černovic prodány. V pozdější době stal se statek Libčany majetkem hrabat Strakův, z nichž poslední Jan Petr r. 1720., jsa bez potomků, své statky a sice: Horní Teplice, Okrouhlice a Libčany, jež všecky tři za 377000 zl. odhadnuty, nadaci pro studující z rodu české šlechty odkázal. Statek Libčany sám o sobě byl dne 17. března roku 1727. za 130000 zl. odhadnut a prodán. Mimo to věnoval hrabě Straka k témuž účelu hotových 38.542 zl.

V Libčanech nachází se z r. 1384. pochodící farní chrám Páně Panny Marie v románském slohu vystavěný

se dvěma portály a sloupy u vnitř. Zvláštní ozdobou hlavního oltáře „Nanebevzetí Panny Marie“ jest pískovcový s 12 apoštoly v životní velikosti obstoupený hrob, kterýžto s obrazem Rodičky Boží na stěně představuje, kterak přesvatá Panna na nebe vzata jest a tělo její nenalezeno. Apoštolé udiveni u hrobu stojí, jedni do něho, druzí k nebi pohlížejíce. Neméně pamětihodný jest oltář rodiny Kristovy a pomník hrabat Strakův. K farnosti zdejší se 4447 osadníky náležejí osady z okresu Nechanického: Voznice, Žely, Těchlovice, Radikovice, Radostov, Lhota pod Libčany a Roudnice; z okresu Kralohradeckého: Urbanice a Řipsko; a z okresu Pardubického: Hubenice.

Škola, od r. 1871. dvoutřídní IV. třídy se 145 žáky, pro něž nová budova bude letos dostavěna.

Průmysl zastoupen jest v Libčanech při zámku, r. 1777. v sedlské válce vypleněném a velmi spustošeném, pivovarem, lihovarem, parním strojem mláticím a povětrným mlýnem. Ze spolků sluší jmenovati jen záložnu. Občané živí se obchodem a obyčejnými řemesly, více však rolnictvím. Obchodu napomahá hlavně 5 výročních trhů. Četné ovocné sady oživují okolí. Co zvláštnosť budiž podotknuto, že Václav Krolmus odkryl u Libčan pohanské pohřebiště a žaroviště.

Voznice, ves 10 minut vých. od Libčan, kat. a pol. obec s 34 d. a 226 obyv., z nichž druhdy 6 čísel s 50 obyvateli k Pardubicům, ostatní k Libčanům panstvím náležely, leží na polní cestě uprostřed tří okresních silnic. Jihovýchodně odtuď jest samota *Voznice Nová*. Pode vsí „v Petříně,“ lese Libčanském, stojí na nepatrném potůčku mlýn o jednom složení.

Žely, ves $^5/_4$ hod. jihových. od Nechanic, kat. a pol. obec se 17 d. a 120 obyv. Jméno osady zdá se poukazovati k nějaké smutné upomínce na místo, snad pohanské pohřebiště. Žely bývaly druhdy zvláštní statek, jejž v 16. století rytíř Václav Nejedlý držel, jehož syn Jindřich jej školám v Hradci Králové odporučil.

Těchlovice. (Školní osada sama pro sebe).

Těchlovice, ves na okresní silnici Nechanicko-Stěžerské, která se jí jen v severní části dotýká, $1^1/_2$ hod. jihových. od Nechanic, na bývalém panství Stěžerském, ve farnosti Libčanské, kat. a pol. obec se 64 d. a 560 obyv., má jednotřídní školu, již z jediné té obce 105 žáků navštěvuje. Východně nad vesnicí vzniká v blízkém lese

pramen, nazván „hraběcí studánka,“ jenž celou osadu vodou zásobuje, a spojen s jinými stroužkami i mlýn na povrchní vodu žene. Obyvatelstvo této obce jen částečně vede obchod v ovoci, ostatně se živí rolnictvím a chudší lid prací nádennickou. Půda v okolí Libčanském jest většinou naplavenina, která nad Libčany značné výše dostupuje; i daří se zde obyčejné druhy obilí, pícní rostliny a brambory. Tekoucích vod zde není, a rybníky, jež zde druhdy bývaly, jsou vysušeny. Luk je pořídku; pročež i chov koní a dobytka hovězího mnohem jest slabší, za to však koz a drůbeže více. Lesy patří dílem velkostatku Libčanskému, dílem Štěžerskému.

Lhota pod Libčany. (Osada školní sama pro sebe.)

Lhota pod Libčany, ves na úpravné cestě z Libčan, kamž přifařena jest, 2 hodiny jihových. od Nechanic, na býv. panství Pardubickém, kat. a pol. obec s 85 d., z nichž 2 čísla druhdy k Libčanům náležela, 598 obyv. katol. a 8 evang., leží v krásné úrodné rovině u veliké rozsáhlosti směrem od západu k východu. Domovní čísla, která na západní straně až pod Roudnicí se táhnou, nazývají se vůbec „Polsko.“ Jižně pode vsí vedena jest tudy severozápadní trať od Hradce Králové k Chlumci nad Cidlinou. V obci jest jednotřídní škola IV. třídy, která od r. 1774 až do r. 1836. soukromá byla, později, totiž r. 1870. za veřejnou prohlášena jest, a z jediné té osady 105 žáků čítá.

Lhotu pod Libčany měl v držení na sklonku 16. století rod Škornice Balbín z Vorličné, z kteréžto rodiny r. 1589. Jiří Balbín se připomíná. V 17. století, kdy, jak se zdá, s panstvím Pardubickým spojena byla, proslul z rodu téhož syn Lukáše Balbína Škornice, purkhrabího na královském zámku v Pardubicích, „Bohuslav Alois Balbín,“ Jesuita a znamenitý historik český, jehož praděd Jan Balbín Škornice, rodem Hradečan, již roku 1553., jsa bakalářem učení Pražského, do stavu vladyckého s predikátem „z Vorličné“ povýšen byl.

Polní hospodářství této obce může se nazvati pokročilým. Půda pokryta jsouc diluviální hlínou a částečně diluviálním štěrkem, jest bohata kremenem a rodí nejlepší žito, pak pšenici a jiné obilní rostliny. Z ovocných stromů daří se nejlépe třešně. Ze zvířectva odchovávají se nejlepší koně, méně dobytek hovězí a nejméně brav. Celý katastr leží v krásné rovině.

Roudnice pod Libčany. (Školní osada sama pro sebe.)

Roudnice, ves nad erární silnicí Hradecko-Chlumeckou, která se jí ve východní části dotýká, táhne se směrem 1 hodinu zdélí od východu k západu, kde přes ni okresní silnice Nechanicko-Přeloučská přechází a jižně pode vsí výše řečenou erarní silnici protíná. Kat. a pol. obec Roudnice, 1½ hod. jižně od Nechanic na býv. panství Pardubickém, patří k faře Libčanské a čítá nyní 749 obyv. katol. a 6 evang. ve 98 d. s mlýnem, z nichž 68 větších a rozsáhlejších usedlostí jest. I mají zvláště v dolejší části skoro napořád budovy zděné, nákladné a úhledné, tak že, kdyby přísně šetřena byla čára stavební, městečku by se podobala. Celou vesnici protéká malý potůček, který asi uprostřed osady béře směr příčný, rozrážeje cestu a občiny, při čemž obec v horní a dolní dělí; avšak na hořením konci v létě týž potok úplně vysýchá, toliko v dolní části hojnými prameny se oživuje a k Bystřici, do níž pod Puhlovicemi ústí, pospíchá. Dědina tato šířic se v krásné rovině, tvoří se Lhotou pod Libčany a Sirovátkou pravou ratolesť zlatého prutu polabského. Nad ní zvedá se severně výšina Hradecká, porostlá lesem; sev. vých. jest návrší Libčanské se svým vzhůru se pnoucím kostelíčkem; k jihu s podobným návrším Dobřenickým; na západě konečně uzavřena jest ve zdálí malým návrším, na němž stojí Chlumec, Mlíkosrby, Kosice a Měník.

Škola jest úhledná, r. 1875. vystavěná, a dvoutřídní, co do služného III. třídy, čítajíc z jedné té osady 170 žáků. Druhá třída v této škole otevřena byla roku 1873. Té doby povoleno též vyučování ručním pracím ženským.

V doleni Roudnici opodál k Homili nacházejí se podnes zbytky staré tvrze, která trojí hradbou opevněna byla. Týž hrad obývali prý rytíři Turyňkové, a do dneška nese ono místo, na němž hradby stávaly, jméno „Turyň.“ Staré knihy vykazují, že dolní Roudnice sestávala ze čtyř statků, mezi nimiž onino Turyňkové největšího užívali; v hořejší Roudnici byly toliko tři statky. Nynější občina na dolní Roudnici bývala prý bahništěm, porostlým olšemi, a skutečně se zde až podnes při kopání olšové kořeny nalézají. Roku 1457. seděl na zdejší tvrzi Jan z Roudnice, syn Zbislavův. Kateřina dcera Zbislavova z Roudnice postoupila r. 1482. tvrz tu Matyášovi ze Zlunic a Anežce z Roudnice sestře své. Později náležela Roudnice k panství Smrkovickému v Bydžovsku, jež až do roku 1784. s kamerálním panstvím Pardubickým spojeno bylo, a při-

padla po odtržení jeho téhož roku k Pardubicům, zůstavši pak s panstvím tím nepřetržitě spojena.

V Roudnici*) narodil se Matěj Chvojka, známý vůdce jednoho oddělení povstalců ve válce sedlské roku 1775. Jeho vedením přepadli povstalci zámek v Chlumci, kde jim slabá posádka osmi mužů vzdorovati nemohla. Když pak brzy na to vojsko k obraně sem přibylo, ustoupil Chvojka se svým mužstvem až k mlýnu na poblízkém rybníku, kde od vojska do bažin a rybníka vehnáni byli. Chvojka byl zatčen; než uměje se dobře vymluviti, propuštěn jest po osmileté vazbě na svobodu. Od té doby udržuje se ono přísloví: „Pochodil, jako sedláci u Chlumce."

Polní hospodářství kolem Roudnice, Lhoty pod Libčany a Sirovátky jest pokročilé. Půda jest trojího druhu: 1.) hlinitá, severně od Roudnice pod mírným návrším, obsahujíc značnou část náplavu slinatého, pročež i úrodná; 2.) hlinitá s písečnou spodinou, na polední straně, již rolníci napravují návozem slinu jílovitého; a 3.) křemenitá, po návrších, ze všech nejhorší. Ve střídavém hospodářství pěstují rolníci řepku, pšenici, brambory, jara všeho druhu, cukrovku, luštiny a jetel. Ku zahradnictví a sadařství ovšem doposud velmi pozvolna se kráčí; za to však může míti zelenářství příznivou budoucnosť; neboť občiny uprostřed osady ležící, protékajícím potůčkem svlažované, jsou té povahy, že by zelí dobře roditi se mohlo. Průmysl zastoupen tu jedinou cihelnou na Horkách.

Dobřenice. (Osada školní, zaujímajíc Dobřenice, Sirovátku a Pravy).

Dobřenice, kat. a pol. obec, leží v nejjižnější části okresu Nechanického, v krajině dosti úrodné na mírné výšině, sev. vých. a jihozáp. v široké údolí se snižující a jihozáp. lesy dubovými a březovými vroubené, na okresní silnici Nechanicko-Přeloučské, 2 hod. jižně od Nechanic vzdálená, čítá s několika příbytky jižně pode vsí „Kuklenky" 103 d., z nichž 4 čísla druhdy k Pardubicům náležela, se 716 obyv. katol., 7 evang. a 6 isr. Ves tato leží na krásné výšině a poskytuje s návrší „Stráň a Víno" rozkošnou vyhlídku.

Starobylá tato dědina a zboží allodiální vzala svůj původ (dle Hájka) již v 8. století, dostavši jméno své od

*) Dějepis Hradce Králové od Solaře str. 166. praví „v Roudničkách," nikoli v Roudnici.

Dobromira, jemuž bratr jeho Byd a otec obou bratrů Slavimil, pán na Kouřimi, dvůr založili a Dobronice čili Dobřenice nazvali. *)

Uprostřed obce vypíná své týmě velebný farní chrám Páně sv. Klímenta r. 1714. Alžbětou, vdovou c. k. krajského hejtmana Karla Dobřenského, rytíře z Dobřenic, roz. Strakovou z Nedabylic, vystavěný. Původní tu kostel, který r. 1384. a 1408. náležel mezi chrámy farní, byl již r. 1336. vysvěcen; neboť při jeho rozboření r. 1740. nalezen pod oltářem voskový otisk pečetě světícího biskupa, jakož i stručný popis na pergameně s letopočtem 1336. Zvony nesou letopočet 1552., 1571. a 1606. Hlavní oltář zdobí obraz sv. Klímenta papeže muč., dle domnění malířem Rabem vyvedený. Mimo Dobřenice přifařeny jsou sem též: Sirovátka a Pravy.

Zámek Dobřenický r. 1740. byl v sedlské válce od povstalců poškozen, ale brzy na to obnoven. Tento byl od nynějšího majitele rozbořen a znova v románském slohu vystavěn. Při zámku na straně západní prostírá se rozsáhlý park. Dále jest zde c. k. poštovní úřad, poplužní dvůr se vzorným hospodářstvím, myslivna s bažantnicí a povětrný mlýn.

Dvoutřídní škola IV. třídy čítá 209 žáků. R. 1873. povoleno zde vyučování ručním pracím ženským. Malá a těsná budova školní byla prodána a najmuta jest budova od držitele velkostatku p. Weinricha. Utržená část peněz 676 zl. uložena jest co místní školní fond.

Dobřenice jsou rodinným sídlem pánů Dobřenských z Dobřenic, kteří zde od dávna vládnuvše, více než 1000 roků v držení téhož statku se nacházeli. **) Po bitvě na Bílé Hoře byly Dobřenice Janu Dobřenskému skonfiskovány a za 16.000 kop grošů Albrechtu Waldsteinovi prodány, který je ještě téhož roku Alžbětě z Vchynic a Tetova postoupil. Její manžel Václav, držitel panství Chlumeckého, již roku 1611. odkoupil Dobřenským z Dobřenic statek Kratonohy; avšak dědic těchto statků Oktavian ze Vchynic a Tetova postoupil opět r. 1626. statek Dobřenice na Kuneše z Dobřenic. Od r. 1650. do 1660. nacházel se v držení Rudolfa Jindřicha Odkolka z Oujezda,

---

*) Bienenbergs Merkwürdigkeiten Böhmens, Seite 98, beim Schaller, Seite 29.

**) Dle Bienenberga svědčí nejstarší zápisek roku 1090. o Janu Dobřenském z Dobřenic.

načež opět r. 1698. v državnost šlechetné rodiny Dobřenské z Dobřenic přešel, jichžto majetkem až do roku 1861. zůstal. Téhož roku koupili jej za 320.000 zl. manželé Josef Kraus a Julie manželka z Pardubic, od nich pak roku 1862. za 400.000 zl. dědicové Karla Weinricha, v jichžto držení nyní se nachází.

Sirovátka, ves ½ hod. sev. vých. od Dobřenic a 2 hod. jižně od Nechanic, kat. a pol. obec se 42 d. a 354 obyv. katol. a 8 isr., bývala původně jen dvorem, jmenem „Schwan," jenž ku statku Dobřenickému náležel. R. 1701. byl dvůr částečně rozprodán, čímž nynější vesnice povstala. Velkostatek Sirovátka prodán byl r. 1735. Em. Jestřebskému z Riesenburka, od něhož r. 1776. na Václava Jana Klanera z Engelsburku, a později r. 1800. na rytíře Michala z Rittersteinů přešel. Nynějším jeho držitelem jest p. Karel Weinrich. Nachází se zde panský cukrovar a nádraží severozápadní dráhy.

Pravy, ves na svahu silnice Přeloučské, ½ hod. jižně od Dobřenic a 2¼ hodiny severně od Přelouče v témž okresu, kat. a pol. obec s 30 d. 202 obyv., byla kolébkou vladyk z Prav, a náležela v 15. století Janu Strelovi a Apolonu Skřivanovi, v 16. století pak Burianu Kanickému z Plotišť, jehožto dcery Magdalena a Kateřina postoupily tvrz a vesnici Pravy Vojtěchovi z Pernstejna, který připojil je k Pardubicům.

Hlavním pramenem jmenovaných 3 obcí jest polní hospodářství, které i zde velmi jest pokročilé, a půda jsouc většinou hlinitá, místem i písečnatý náplav, rodí všechen druh obilí luštiny, cukrovku, řepku a jiné pícní byliny. Zvláštní úrodností oplývá Sirovátka, přináležejíc k zlatému prutu Polabskému. Luk jest poměrně málo, a ty patří většinou velkostatku a jen nepatrná část farnosti Dobřenické. Veliká péče věnuje se i zahradnictví a lesnictví; břehy a meze podél veřejných cest a silnic ovocným stromovím jsou posázeny. Lesy většinou listnaté. Chovu domácího dobytka s obvyklou pilností předkův našich se hledí a to hlavně na velkostatku, kde se uměle na maso krmí. Taktéž odchovává velkostatek mimo drůbež tuzemskou i vzácné druhy cizozemské, zajíce a koroptve na polích a v lesích, bažanty v bažantnicích. Obyvatelstvo Dobřenické jest ponejvíce chudé, živíc se dělnictvím v panském dvoře a cukrovaru; v obci Pravské jsou hospodářové zámožnější.

Kratonohy. (Osada školní, zahrnujíc Kratonohy, Michňovku a Obědovice.)

Kratonohy, farní ves a c. k. poštovní stanice $1^3/_4$ hod. od Nechanic, leží na erární silnici Hradecko-Chlumecké po levém břehu Bystřice, která zde mlýn o třech složeních žene. Kat. a pol. obec Kratonohy s 97 d. a 740 obyv. katol., 1 evang. a 8 židy, má zámek, z povstání sedlského r. 1775. velmi porouchaný, pak popl. dvůr, pivovar, vinopalnu, ovčín, myslivnu, mlýn, a z roku 1721. od tehdejšího patrona hraběte Václava Jana Michny vystavěný chrám sv. Jakuba, jenž r. 1384. a 1409. farním se připomíná. Později podřízen byl co kostel filialní děkanství Chlumeckému, avšak r. 1710. stal se opět kostelem farním. Hlavní oltář s hrobkou sv. Jakuba jest musleml a drahokamy a sice topasy, křišťaly a karneoly ozdoben. Zvláštního povšimnutí zasluhuje kazatelna, která má podobu velryby, pak dva krásné obrazy, totiž sv. Jeronyma a sv. Pavla a z roku 1604. cínová křtitelnice. K farnosti zdejší s 1560 kolátorníky náležejí mimo Kratonohy ještě: Obědovice, Michňovka a Káranice, (poslední v okresu Chlumeckém).

Zdejší škola jest dvoutřídní, dle služného IV. třídy, a mívá ke 200 žáků.

Velkostatek Kratonohy dle trhové smlouvy ze dne 11. července 1835. za 189.723 zl. 40 kr. stř. odhadnut, býval rodinným sídlem pánů z Kratonoh, z nichž se roku 1391. Liček z Kratonoh připomíná. V 16. století uvádí se tu rodina Dobřenských z Dobřenic a sice: Mikuláš, Zdislav a Mikuláš Stanislav, kterýžto poslední po bitvě Bělohorské ze země ušel, čímž statek přešel v držebnost rytířů z Bruselů, ač jej již za Rudolfa II. r. 1614. a 1623. Václav Kinský ze Vchynic a Tetova trhem z té příčiny získal, že jeho přičiněním Rudolf II. svému bratru Matyášovi korunu Českou postoupiti musil. A poněvadž jeho nástupce Jan Oktavián téhož statku pro dluhy udržeti nemohl, postoupil jej svým věřitelům, kteří jej hraběti Michnovi prodali. Od těch jej opět roku 1721. František Ferdinand Kinský ze Vchynic a Tetova koupil a s panstvím Chlumeckým spojil.

V Kratonohách narodil se Jiří *Volný*, přirozený básník, jehož předek, buď otec, buď děd Lukáš Volný, též samouk v básnictví v druhé polovici 17. století ve službě hrabat Vchynických ovčákem byl. Jiří Volný zastával zde od r. 1730. až do r. 1745. místo šafáře a vrchního

ovčáka, a jsa duchem básnickým velice nadán, složil mnoho nábožných a mravokárných písní, z nichž některé Václav Hanka roku 1822. v Hradci Králové pod názvem „Jiřího Volného veselé písně“ vytisknouti dal. Škoda, že většina těchto zpěvů velikým požárem r. 1750. zničena byla.

Michňovka, ves ½ hodiny jižně od Kratonoh, kat. a pol. obec Kratonohy, 2½ hod. jižně od Nechanic, rozkládá se směrem od východu k západu na samých již hranicích okresu Přeloučského, čítá 36 d. a 180 obyv. I zde stávala někdy tvrz, která záhy zašla. Nyní jest zde popl. dvůr, řečený „Nedabylice,“ na blízku samota „Bílá Hlína,“ hájovna a myslivna, severně u cesty ovčín. V okolí šíří se většinou listnaté lesy. Ves Michňovka náležela druhdy k panství Chlumeckému.

Obědovice, ves na hranicích okresu Chlumeckého, pod erární silnicí, která se jí v severní části dotýká, kat. a pol. obec 2¼ hod. jihozáp. od Nechanic na býv. panství Chlumeckém, čítá v 53 d. 400 obyv. katol., 4 evang. a 6 isr. Druhdy zde stávala tvrz, nyní jen poplužní dvůr. Jižně šíří se rozsáhlá, močálovitá nížina, porostlá lesem. Mezi erární silnicí a řekou Bystřicí nalézá se v okresu Chlumeckém rybník „Třesický.“

Ves Obědovice náleží mezi osady prastaré. Jsouc druhdy zvláštním statkem, přichází ve známost r. 1413., kdy na listině uveden svědkem Václav Dlouhý na Obědovicích. Na počátku 16. století seděli zde vladykové z Mečkova Jan a Václav, kteří ves tu od strýce svého Viléma Vrbaty z Mečkova koupivše, ji bratru svému Vilémovi postoupili. —

Půda obsahuje nejvíce křemenitý spodek a rodí nejlépe žito. Sadařství tu dosti jest rozšířeno, a ovocné stromy jak v sadech, tak na poli ve stromořadích se dosti pěstují. Luka leží jen v poříčí Bystřice. Dobytek odchovávají rolníci nejvíce hovězí, méně koňský a vepřový.

Babice (Osada školní, zahrnujíc Babice, Trnavu, Malé Kosice a Vel. Barchov.

Babice, původiště pánů z Babic, kat. a pol. obec, která s odlehlou samotou Babičky 66 d. a 450 obyv. kat. a 3 isr. čítá, leží v úrodné planině na polní cestě 1 hod. jihozáp. od Nechanic, na býv. panství Chlumeckém. Že farní tato osada tu již v prvních dobách pohanství založena byla, již jméno samo potvrzuje, poněvadž předkové naši místa poněkud vyvýšená, kde se mrtvoly pálivaly, „Babcemi“ nazývati si uvykli.

V obci býval dřevěný, nyní pak stojí nákladem 34.000 zl. z náboženského fondu r. 1875. dostavěný nový chrám Páně sv. apoštolů Petra a Pavla se 46·46 m. vysokou věží v románském slohu. Chrám Páně Babický býval již v 14. století farním; neboť již r. 1391. farář Babický „Tasso“ byl přesazen na faru do Rožďalovic na Libánsku, a roku 1391. dne 4. března dosazen od bratří Michlíka a Matěje z Babic, Jakub, kněz ze Lhoty.*) — V bouřích husitských zbaven byl tento chrám Páně svého duchovního správce a přidělen co filiální ke Kratonohám; r. pak 1778. zřízena lokalie a ta r. 1855. povýšena opět na faru. Na hlavním oltáři jest krásný obraz „Utrpení Páně.“ — K farnosti Babické náležejí mimo osadu farní ještě: Kosičky, (Kosice Malé), Barchov Velký a Trnava. Celá farnosť čítá 2000 koláturníků; podací právo má náboženský fond.

Škola, se služným IV. tř., jíž obyvatelé celé farnosti používají, jest dvoutřídní a čítá 264 žáky.

R. 1517. koupil Jan z Pernstejna od Mikuláše Pecingara z Bydčina mimo Bydžov i pustou ves Babice; jak ale se dostala rodu Kinských (bývalému panství Chlumci), nelze udati.

Trnava, ves 10 minut východně od Babic a 1 hod. jižně od Nechanic, kat. a pol. obec s 35 d. a 300 obyv., prostírá se v úrodné planině po stranách polní cesty od severovýchodu k jihozápadu na býv. panství Sadovském; má poplužní dvůr se školkou a myslivnou. Trnava bývala druhdy zvláštním statkem, který v 17. století na tři díly byl rozdělen, z nichž náležel první Adamu Jindřichovi Rodovskému z Hustiřan, druhý Janu Bernardovi Jestřebskému z Riesenburka a třetí Säflingerovi. V letech 1661. a 1664. a 1687. koupil všecky tři díly hrabě Arnošt Schaffgotsche a se statkem Kunčickým je spojil.

Kosičky, vůbec „Malé Kosice,“ ves v úrodné planině nad severní hrází Kosického rybníka, ½ hod. jihozáp. od Babic a 1½ hod. sev. vých. od Chlumce, čítá ve 68 d. 528 obyvatelů. Jižně ½ hod. stojí na Třesickém rybníku mlýn o samotě a hájovna. Patří k okresu Chlumeckému.

Barchov Velký, statek allodiální a ves též v úrodné planině se 78 d. a 700 obyv. katol., 1 evang. a 3 isr., leží na okresní silnici Novobydžovské, ¼ hod. sev. záp. od Babic a 1¼ hod. jihových. od Nového Bydžova, má

*) Kniha dosazování a potvrzování farnosti od r. 1391., vydaná v Praze roku 1865, str. 62. a 65.

zámek, kterýž páni Voračičtí upraviti dali. s kaplí svatého Jana Nepomuckého, pivovar, myslivnu s bažantnicí a mlýn. Barchov jest rodinným sídlem pánů Dašických z Barchova. Z rodiny té znám jest hlavně Mikuláš z Barchova, který r. 1421. zvolen byl do sboru 12 mužův, kteří na sněmu v Čáslavi vyjednati měli mír, a ukrotiti nesvornosť v království Českém. V 16. století náležel Jiřímu mladšímu Dobřenskému z Dobřenic, jenž r. 1566. a 1571. na tehdejším Pražském sněmě zasedal. V 18. století přešel v državnost pánův Voračických a po nich hrabat Kolovratů Libsteinských. Mezi r. 1770. a 1780. byl majetkem svobodného pána Josefa Jana Sosnovce z Vlkanova, jemuž té doby i panství Miletín náleželo, a který téhož času i panství Hořice najaté měl. Po jeho smrti r. 1780. statek Barchov s Humburkem prodán jest a přešel v državnost c. k. invalidovny Pražské, která jej s panstvím Hořickým spojila. Nynějším majitelem Barchova jest hrabě Černín. Barchov Velký připsán jest k okresu Novobydžovskému.

Bohárna. (Osada školní, zahrnujíc Bohárnu, Homili, Puhlovice a Zvíkov.)

Bohárna, původně Boharyně, ¾ hod. jižně od Nechanic na býv. panství Štěžerském, rozkládá se směrem od severozápadu k jihovýchodu po pravém a částečně po levém břehu Bystřice, opodál okresní silnice Nechanicko-Přeloučské dílem po návrší, dílem v úrodné nížině. Kat. a pol. obec Bohárna, druhdy zvláštní statek s tvrzí, nyní ves, čítá 52 d., 472 obyv. katol. a 1 evang.

Již roku 1384. připomíná se zde farní chrám Páně, který později co filiální farnímu chrámu Páně v Libčanech podřízen byl, načež r. 1785. v lokální, a r. 1855. ve farní opět změněn jest. Nynější chrám Páně vystavěti dal r. 1650. rytíř Jan Astrle ke cti sv. Jana Křtitele a sv. Bartoloměje. Po stu letech a sice r. 1783. byl zase dílem z důchodu tehdejší vrchnosti, dílem z jmění zádušního přestaven a samostatný duchovní při něm ustanoven. Celá farnosť čítá přes 1300 duší.

Na východní straně vesnice jest na Bystřici strojný mlýn. v obci pak popl. dvůr.

R. 1873. byla zdejší jednotřídní škola IV. třídy o druhou třídu rozšířena, a v témž roku nová budova školní o jednom patru nákladem okresní školní pokladny 6560 zl. vystavěna. Majíc 207 žáků, obdrží třetí žákovnu.

Statek Bohárna (Boharyně) náležel r. 1384. Jindři-

chovi z Bohárny, a na počátku 15. století okolo r. 1411. Aleši Buškovi rytíři z Boharyně. V 16. století nacházelo se v držení jeho město Hradec Králové, jemuž byl roku 1548. Ferdinandem I. odňat a Janu z Pernštejna prodán. Roku 1619. uvádí se pánem na Bohárně Karel Jestřebský z Riesenburka, který po bitvě na Bílé Hoře z vlasti byl vypovězen. Na to přešel konfiskací okolo roku 1650. v držebnost na rytíře Jana Astrle, král. česk. tajemníka a r. 1704. kupní smlouvou na Ferdinanda Bonaventuru hraběte z Harrachů. Pozdější nástupce z téhož rodu připojil jej dle dvor. dekretu z r. 1791. ku Štěžerám, i jest od té doby s panstvím tím spojen.

Homile, ves východně asi 10 minut od předešlé ležící na též silnici, patří k faře a kat. a pol. obci Bohárně, a čítá 33 d. a 268 obyv. Homile byla od starodávna s Bohárnou spojena a r. 1791. k panství Štěžerskému připojena. Krajina je pahrbkovitá, méně úrodná.

Puhlovice, ves v planině na pravém břehu Bystřice, $^1/_2$ hod. jižně od Bohárny a $^5/_4$ hod. v témž směru od Nechanic kat. a pol. obec s 51 d. a 345 obyv., táhne se po obou stranách polní cesty od severovýchodu k jihozápadu. Je zde popl. dvůr, lihovar a mlýn na Bystřici. Mimo to zastoupen tu průmysl cihlářstvím hr. z Harrachů.

Statek Puhlovice r. 1862. za 100.300 zl. odhadnutý, náležel na počátku 17. století Albrechtovi Jestřebskému, jemuž po bitvě Bělohorské skonfiskován byl. Roku 1790. držel jej Jan Václav Astfeld, od něhož jej Josef Kelpert (úředník) koupil. Týž prodal jej Janu Walterovi a Walter po 6 letech Janu Plocarovi. Na to přešel v držebnost svob. pána z Perglasu a od něho na Jana Poláčka, postmistra v Jičíně. Po smrti téhož dostal se veřejnou dražbou rytíři Benediktovi z Rittersteinů a jeho dědicům. Držitelkou jeho byla také paní Josefa Henigerová, rozená Dobřenská z Dobřenic, od níž jej hrabě z Harrachů koupil.

Zvikov s Budínem, sev. záp. od Bohárny a $^3/_4$ hod. jižně od Nechanic, činí společně jednu kat. a pol. obec Zvikov, kterážto v 19 d. 130 a Budín v 22 d. 200 obyv. čítá.

Zvikov býval od starodávna zvláštním statkem, jenž okolo r. 1652. náležel sirotkům po Adamovi Rodovském z Hustiřan. Později připojen byl k panství Sadovskému; avšak r. 1771. od něho opět odtržen, přešel v držebnost hraběte Karla Ig. Klárvho. Od té doby střídali se neustále držitelé jeho a sice: r. 1778. koupil jej Jan Pavel Pacald z Adelsschwunku; r. 1787. František Antonín Richter a po jeho smrti r. 1792. Anna Langrová, roz. Špačkova, —

po smrti pak jejího prvního manžela r. 1803. její druhý manžel Ignác Schilbach. Konečně ukoupen jest r. 1854. za 60.450 zl. stř. hrabětem Františkem Arn. z Harrachů, v jehožto držení posud se nachází.

Ve Zvikově je malý zámeček a popl. dvůr; v Budíně pak myslivna hájemství Zvikovského.

Co se polního hospodářství obou posledních těchto obcí týče, jest půda větším dílem naplavenina, smíšená hlinou a pískem, rodí mimo jiné druhy obilí nejlépe žito, mimo to též len; cukrovka a řepka dobře se daří. O výbornosti lučin svědčí hojnost užitečných trav na poříčí Bystřice. Ovocné stromoví pěstuje se sice v zahradách a na polích, stojí ale doposud jen na nízkém stupni. Značný jest chov koní a dobytka hovězího, pak drůbeže a polní zvěře. Rolnictví a chov dobytka jsou jediný vydatný pramen výživy zdejšího obyvatelstva.

Přehled škol.

Podrobný obsah.

(Číslo znamená stránku.)

Cís. kr. okresní rada školní
pro venkov
v Hradci Králové.

Předseda: Vysoce urozený pán **Ludvík Malowetz,** svobodný pán z Kosoř a Malovic, rytíř řádu železné koruny III. třídy, c. kr. komoří, c. kr. místodržitelský rada a okresní hejtman, čestný setník c. k. výs. ostrostřeleckého sboru královského města Loun, čestný měšťan v Kladně, čestný občan v Nehasicích a Kožově, čestný člen spolku vysloužilců v král. věnném městě Hradci Králové, v městě Josefově a v městě Třebechovicích.

Místopředseda: C. k. okresní komisař *Pavel Appeltauer.*

Okresní školní inspektor: *Karel Jelínek.*

Členové: Drobný František, říd. učitel školy v Libčanech.
Dušek Vácslav, starosta obce Ostrova.
Hampl František, bisk. konsist. registrátor, b. notář a tit. konsist. rada.
Jahoda Antonín, c. k. notář v Nechanicích.
Petera Jan, starosta obce Dehtova.
Petr Vácslav, tit. řiditel dívčí školy v Hořicích.
Smetana Jan, starosta obce Svob. Dvorů.
Stross Jan, Med. Dor. v Nechanicích.
Střemcha Jan, starosta okresního výboru v Hradci Králové.
Szalatnay Justus, evang. ref. farář v Černilově.

Seznam učitelstva

na venkovských školách okresního hejtmanství Hradce Králové.

1. *Babice*: Václav Pospíšil, řídicí učitel, nar. v Nepasicích 7. ledna 1850, nabyl spůsobilosti 1870.
   Josef Stránský, zat. podučitel, nar. v Bříze 15. září 1856, absolv. kand. uč.
2. *Bezník*: Josef Šauer, zat. podučitel, nar. v Držkově 1. ledna 1809, nabyl dospělosti 1827.
3. *Bělč Velká*: Jan Machata, def. učitel, nar. ve Vel. Oseku 29. ledna 1849, spůs. 1870.
4. *Bohánka*: Matěj Vojtěch, zat. podučitel, nar. ve Všeštově 4. srpna 1811, dosp. 1830.
5. *Bohárna*: František Blažek, říd. učitel, nar. v Dašicích 30. dubna 1845, spůs. 1870.
   Jan Schrimpf, def. podučitel.
   Marie Švarcová, výp. podučitelka (zkoušená učitelka pro školy mateřské.)
6. *Cerekvice*: Antonín Tvrzský, říd. učitel, nar. v Železnici 21. září 1842, spůs. 1860.
   Jan Klapka, def. učitel, nar. v Chomuticích 3. března 1815, spůs. 1843.
   Marie Faltisová, výp. podučitelka, (spůs. pěstounka pro školy mateřské.)
7. *Černilov*: Josef Satrapa, říd. učitel, nar. v Hořiněvsi 19. března 1824, spůs. 1850.
   Josef Novotný, zat. učitel, nar. v Hradci Králové 19. března 1849, dosp. 1875.
   František Diviš ek, def. podučitel, narozen v Hustěřanech 31. května 1855, dosp. 1876.
8. *Čibuz*: Václav Mazura, říd. učitel, nar. v Hodešovicích 10. ledna 1846, spůs. 1867.
   Josef Bičiště, zat. učitel, nar. v Hořicích 17. března 1858, dosp. 1876.
   Václav Dejl, výp. podučitel.
9. *Dobrá Voda*: Jan Flejberk, říd. učitel, nar. v Lánech 17. listop. 1842, spůs. 1861.
   Antonín Skarda, výp. podučitel.
10. *Dobřenice*: Arnošt Skála, říd. učitel, nar. v Krčině 22. května 1834, spůs. 1868.
    Karel Holub, výp. podučitel.

11. *Dohaličky*: František Matějovský, říd. učitel, nar. v Nechanicích 23. března 1838, spůs. 1861.
Karel Hanousek, zat. učitel, nar. v Novém Hradci Králové 11. března 1855, dosp. 1875.
Eliška Rolčiková, výp. podučitelka (zkoušená učitelka pro školy mateřské.)

12. *Hněvčeves*: František Hnyk, říd. učitel, nar. ve Vojtěšicích 14. února 1845, spůs. 1870.
Vácslav Zilvar, výp. podučitel.

13. *Hořice* a) *Měšťanská škola, s obecnou chlapeckou spojená*:
Alois Valenta, zat. ředitel m. šk., nar. v Poličanech 18. června 1835, spůs. pro nižší realky 1857.
Jan Kovařík, zat. učitel m. šk., nar. v Nepolisích 16. dubna 1856, dosp. 1876.
Josef Horák, def. učitel V. třídy ob. šk., nar. v Třebovĕticích 10. května, 1822, spůs. 1853 pro býv. hlavní školy.
Vácslav Vlastník, def. učitel IV. třídy ob. šk., nar. v Lodíně 15. ledna 1833, spůs. 1852 pro býv. hlavní školy.
František Petera, def. učitel II. třídy ob. šk., nar. v Dehtově 24. června 1840, spůs. 1863 pro býv. hlavní školy.
Josef Kulhánek, def. učitel III. třídy ob. šk., nar. v Dol. Černutkách 9. ledna 1841, spůs. 1859.
Bedřich Molinaro, zat. učitel I. třídy ob. šk., nar. v Hořicích 24. dubna 1854, dosp. 1873.

b) *Dívčí škola samostatná*:
Vácslav Petr, tit. ředitel, nar. v Újezdě Podh. 22. ledna 1823, spůs. 1851. (1872).
Josef Šruta, def. učitel, nar. v Kovači 8. června 1833, spůs. 1854.
Terezie Trubáčková, def. učitelka, nar. v Rychnově 15. října 1846, spůs. 1865.
Vácslav Vach, def. podučitel, nar. v Kuklenách 15. června 1854, dosp. 1875.
Vácslav Pazourek, def. podučitel, narozen v Hořicích 4. srpna 1859, spůs. 1877.

14. *Hrádek*: Josef Relich, říd. učitel, nar. v Pouchově 25. března 1835, spůs. 1853.
Vácslav Rybář, zat. podučitel, nar. v Dohalicích 27. září 1832, dosp. 1848.

15. *Chlum*: Josef Hlavatý, říd. učitel, nar. v Cistěvsi 30. května 1843, spůs. 1863.
(Místo podučitele prázdno).
16. *Chodovice*: Vojtěch Jelínek, říd. učitel, nar. v Rosičkách Pejdl. 6. dubna 1837, spůs. 1855.
Jaromír Kutřín, výp. podučitel.
17. *Chroustov*: Josef Deyl, def. učitel, nar. v Kněžicích 30. dubna 1828, spůs. 1876.
18. *Jeníkovice*: Josef Petera, def. učitel, nar. v Stračově 17. března 1850, spůs. 1876.
19. *Jeřice Velké*: Vácslav Novotný, říd. učitel, nar. ve Zběři 30. března 1830, spůs. 1851.
Josef Fikar, výp. podučitel.
20. *Kaly*: Josef Jaroš, def. učitel, nar. ve Vřešťově 22. června 1843, spůs. 1875.
21. *Kratonohy*: Josef Cihák, říd. učitel, nar. v Kratonohách 30. dubna 1848, spůs. 1870.
František Fink, výp. podučitel.
22. *Kukleny*: Vácslav Horáček, říd. učitel, narozen v Stěžerách 16. září 1814, spůs. 1835.
Josef Prokop, def. učitel, nar. v České Skalici 5. ledna 1850, spůs. 1871.
Augustin Mindl, def. učitel, nar. v Cerekvici 15. září 1855, spůs. 1876.
Josef Krejčí, def. podučitel, nar. v Mladé Boleslavi 2. února 1858, dosp. 1875.
Arnošt Horáček, def. podučitel, nar. v Stěžerách 28. března 1857, dosp. 1876.
23. *Lanžov*: Augustin Faltis, říd. učitel, nar. ve Freiheitě 19. dubna 1815, spůs. 1838.
Jan Volanský, def. učitel, nar. v Myštěvsi 28. února 1823, spůs. 1844.
Anna Novotná, výp. podučitelka (zkoušená učitelka pro školy mateřské.)
František Volanský, výp. podučitel.
24. *Lhota pod Libčany*: Vácslav Sedláček, def. učitel, nar. v Nechanicích 11. srpna 1849, spůs. 1871.
25. *Lhota Malšova*: Jan Kračmar, říd. učitel, nar. ve Svinárkách 27. října 1850, spůs. 1872.
František Vosyka, výp. podučitel.
26. *Lhota Šárova*: František Danihelka, def. učitel, nar. v Mělicích 24. dubna 1850, spůs. 1873.
27. *Libčany*: František Drobný, říd. učitel, nar. v Liskovicích 24. listop. 1838, spůs. 1857.

František Eliáš, výp. podučitel.

28. *Librantice*: Matěj Němeček, def. učitel, nar. ve Lhotě Králově 26. února 1826, spůs. 1849.

29. *Lochenice*: Josef Relich, říd. učitel, nar. v Smiřicích 8. ledna 1839, spůs. 1857.
Bohumil Jahelka, zat. učitel, nar. v Bohárně 17. srpna 1858, spůs. 1877.
Josef Pochyba, def. podučitel, nar. v Pouchově 15. června 1858, spůs. 1877.

30. *Milctín*: Jan Bednář, říd. učitel, nar. v Třesovicích 17. září 1814, spůs. 1838.
Josef Bidlo, def. učitel, nar. v Lipolticích 8. března 1848, spůs. 1868.
Jan Cechl, def. učitel, nar. v Zaječicích 30. dubna 1851, spůs. 1873.
Arnošt Doubrava, def. podučitel, nar. v Pardubicích 28. února 1855, spůs. 1876.

31. *Milovice*: Jan Diviš, říd. učitel, nar. ve Světech 28. srpna 1825, spůs. 1847.
Antonín Saifrt, výp. podučitel.

32. *Mlazovice*: Josef Budinský, říd. učitel, nar. v Plotištích 17. dubna 1813, spůs. 1836.
Bohumil Salava, výp. podučitel.

33. *Nechanice*: Vincenc Matoušek, říd. učitel, nar. v Knihovicích 17. července 1837, spůs. 1856 pro býv. hlavní školy.
Jan Tlučhoř, def. učitel, nar. v Lochenicích 1. ledna 1852, spůs. 1873.
František Grund, def. učitel, nar. v Pěčíně 10. října 1852, spůs. 1873.
Jan Mach, def. učitel, nar. v Milovicích 12. února 1855, spůs. 1875.
Josef Rainiš, zat. učitel, nar. v Dobrusce 10. června 1857, dosp. 1876.
Antonie Mikešová, zat. učitelka, nar. v Hradci Králové 13. dubna 1857, dosp. 1876.

34. *Nepasice*: Václav Pospíšil, zat. říd. učitel, nar. ve Zdaraze 13. září 1820, spůs. 1845.
Josef Madle, výp. podučitel.

35. *Nový Hradec Králové*: František Vyhlíd, říd. učitel, nar. ve Slatině 22. srpna 1848, spůs. 1872.
Karel Pič, def. učitel, nar. v Sobkovicích 18. září 1853, spůs. 1874.

František Hátle, def. učitel, nar. v Sadoví 9. ledna 1854, spůs. 1876.
(Místo podučitele prázdno).

36. *Ostroměř*: Josef Moravec, říd. učitel, nar. v Březině 27. června 1846, spůs 1868.
Anna Vondráková, výp. podučitelka, (absolv. kurs pro školy mateřské 1875.)

37. *Petrovice Velké*: František Hak, říd. učitel, nar. ve Lkotce Poličanské 25. srpna 1839, spůs. 1865.
Jiří Polnař, zat. učitel, nar. v Lužonicích 11. února 1855, dosp. 1876.
František Falta, výp. podučitel.

38. *Plotiště*: Josef Strumhaus, říd. učitel, nar. v Novém Hradci Králové 1. ledna 1816, spůs. 1844.
Vácslav Čejka, def. učitel, nar. v Újezdě Dol. 15. května 1850, spůs. 1873.
Jan Pochyba, def. podučitel, nar. v Novém Hradci Králové, 31. pros. 1855, dosp. 1876.

39. *Pouchov*: Jan Pochyba, říd. učitel, nar. v Novém Hradci Králové 29. července 1825, spůs. 1847.
Adam Jebavý, výp. podučitel.

40. *Praskačka*: Vácslav Šilboch, říd. učitel, nar. v Dašicích 28. září 1847, spůs. 1869.
Vácslav Jenčovský, výp. podučitel.

41. *Probluz*: František Fiala, říd. učitel, nar. v Chotěšicích 18. ledna 1841, spůs. 1861.
Antonín Forbelský, def. podučitel, dosp. 1876.
Anna Faltisová, výp. podučitelka.

42. *Roudnice*: Vácslav Falta, říd. učitel, nar. ve Věkoších 13. února 1842, spůs. 1860.
Josef Všetečka, výp. podučitel.

43. *Slatina*: František Mindl, říd. učitel, nar. v Cerekvici 5. srpna 1846, spůs. 1869.
Josef Ferbas, výp. podučitel.

44. *Sobčice*: Jan Klepl, říd. učitel, nar. v Ujezdě Silv. 15. října 1826, spůs. 1852.
Josef Srdínko, výp. podučitel.

45. *Stračov*: Josef Strýček, říd. učitel, nar. v Bytovanech 6. listop. 1844, spůs. 1868.
Alois Hátle, výp. podučitel.

46. *Střebeš*: Jan Trnka, def. učitel, nar. v Dunovicích 24. června 1844, spůs. 1871.

47. *Suchá*: Jan Bílý, zat. říd. učitel, nar. v Hustiřanech 15. srpna 1823, spůs. 1847.
Josef Fetter, výp. podučitel.

48. *Svobodné Dvory*: Ferdinand Holý, zat. říd. učitel, nar. v Dašicích 30. května 1853, spůs. 1873.
Jan Čapek, def. podučitel, nar. ve Vel. Jeseníku 13. května 1847.

49. *Štěžery*: Václav Novák, říd. učitel, nar. v Dubu 9. června 1842, spůs. 1860 pro býv. hlavní školy.
František Horák, zat. učitel, nar. ve Skřivanech 6. dubna 1858, spůs. 1877.
Pavlína Brožková, výp. podučitelka, (zkoušená učitelka pro školy mateřské.)

50. *Těchlovice*: František Zůza, zat. učitel, nar. ve Vojicích 16. července 1843, spůs. 1873.

51. *Třebechovice*: Václav Hájek, říd. učitel, nar. v Třebechovicích 16. pros. 1846, spůs. 1869.
František Macek, def. učitel, nar. v Třebechovicích 18. července 1811, spůs. 1862.
Alois Styblík, def. učitel, nar. v Dymokurech 15. srpna 1852, spůs. 1874.
Anna Čermáková, def. učitelka, nar. v Třebechovicích 1. října 1843, spůs. 1871.
Josef Bukač, def. podučitel, nar. v Bukovině 8. prosince 1851, dosp. 1869.
Antonín Citta, def. podučitel, nar. v Ronově 17. února 1859, spůs. 1877.

52. *Třebihošť*: Václav Suchý, říd. učitel, nar. ve Vel. Jeřici 24. září 1846, spůs. 1871.
Josef Strumhaus, výp. podučitel.

53. *Trotina*: Jan Strumhaus, zat. říd. učitel, nar. v Hulíně 16. května 1843, spůs. 1868.
Josef Blatník, výp. podučitel.

54. *Třemešná Červená*: František Černoch, říd. učitel, nar. v Kozojedech 11. listop. 1849, spůs. 1871.
Josef Satrapa, výp. podučitel.

55. *Vojice*: Josef Dousek, zat. říd. učitel, nar. v Nečasech 19. srpna 1849, spůs. 1873.
Josef Ryšavý, výp. podučitel.

56. *Vřesník*: Jan Klapka, def. učitel, nar. v Chomuticích 3. března 1815, spůs. 1843.

57. *Vřešťov*: Václav Sedláček, def. učitel, nar. ve Vápně 18. listop. 1818, spůs. 1841.

58. *Všestary*: Jan Novák, říd. učitel, nar. ve Všestarech 30. května 1839, spůs. 1857.
František Valenta, zat. učitel (nar. neznámo).
Vilemina Přikrylová, výp. podučitelka, (zkoušena pro školy mateřské).
59. *Výrava*: František Horák, def. učitel, nar. 20. února 1817 v Cibuzi.
60. *Želkovice*: Vácslav Götz, zat. učitel, nar. 25. prosince 1847 v Kuklenách.

Přehled abecední.

Oprava.

Na str. 59. ř. 2. a 3. má státi: — hraničí na severu s okresem Hostinským, ne Vrchlabským.

Na str. 20. ř. 20. dol. čti Bartušovská místo Bartoníčkovská pro 3 mediky. Pak dodati sluší: nadace Heintzelovská pro studující po 120 zl. r. 1717. založená, a nadace M. Dra. Jak. Waltery pro 1 studujícího roč. 229 zl. 70 kr. r. č.